

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS**  
**TEISĖS FAKULTETAS**  
**BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

**JŪRATĖ NAVICKIENĖ**

**APSVAIGIMAS NUO NARKOTINIŲ IR  
PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ IR BAUDŽIAMOJI  
ATSAKOMYBĖ**

**Magistro baigiamasis darbas**

**Vadovas**  
**prof. dr. J. S. Pečkaitis**

**VILNIUS, 2011**

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS**  
**TEISĖS FAKULTETAS**  
**BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

**APSVAIGIMAS NUO NARKOTINIŲ IR  
PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ IR BAUDŽIAMOJI  
ATSAKOMYBĖ**

**Baudžiamosios teisės magistro baigiamasis darbas**  
**Studijų programa baudžiamosios teisės ir kriminologijos**

**Vadovas**  
**(\_\_\_\_\_)** prof. dr. J. S. Pečkaitis  
**2011**

**Recenzentas**  
**(\_\_\_\_\_)**  
**2011**

**Atliko**  
**BTKmis9-01 gr. stud.**  
**(\_\_\_\_\_)** J. Navickienė  
**2011 03 07**

**VILNIUS, 2011**

## TURINYS

ĮVADAS .....	4
1. SUBJEKTYVIŪJŲ NUSIKALSTAMOS VEIKOS POŽYMIŲ SVARBA BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KILIMUI IR BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS ĮGYVENDINIMO TEISINIAI PAGRINDAI.....	10
1.1. Subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių svarba baudžiamosios atsakomybės kilimui .....	10
1.2. Baudžiamosios atsakomybės kilimas ir įgyvendinimas.....	12
2. ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS .....	16
2.1. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisiniai pagrindai ir LR BK 19 str. vieta šių pagrindų kontekste.....	16
2.2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 19 str. 2 dalį .....	19
3. APSVAIGIMŲ NUO NARKOTINIŲ IR PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ ĮTAKA NUSIKALTIMĄ PADARIUSIO SUBJEKTO BAUDŽIAMAJAI ATSAKOMYBEI.....	26
3.1. Baudžiamosios atsakomybės kilimo problema, kai nusikalstamą veiką padaro apsvaigęs nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų asmuo .....	26
3.2. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ypatybės ir jų poveikis elgsenai .....	37
3.3. Sinergetinis narkotinių ir psichotropinių medžiagų efektas .....	61
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI .....	63
LITERATŪROS SĄRAŠAS .....	67
ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA .....	71
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA .....	72
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA .....	73
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA .....	75

## IVADAS

Visa, kas susiję su narkotikais, paprastai pasauliui kelia siaubą, skausmą, nusivylimus, sąlygoja aibes ne tik materialinių, bet ir dvasinių vertybių praradimų, negrįžtamą jų deformaciją, iškreiptą išorinio pasaulio suvokimą ir nesuskaičiuojamų kitų neigiamų padarinių. Šiuolaikinė civilizacija ne tik naudojami sparčiai besivystančių mokslų pažanga, nuolatos tobulėjančiomis technologijomis, bet ir kartu skendi antivisuomenišku reiškinių apgultyje. Vienas iš jų ir būtų piktnaudžiavimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Kaip rašo prof. Justinas Sigitas Pečkaitis „vakaruose jau senokai narkotikai laikomi „paėmusia žmoniją įkaitu“ blogybe“.<sup>1</sup> Ne išimtis liko ir Lietuva. Pagrindinės problemos, su kuriomis šiandien susiduriama, yra narkotinių medžiagų vartojimo masto didėjimas, naujų psichoaktyviųjų medžiagų patekimas į rinką, nemažėjanti narkotikų kontrabanda, kelių narkotikų vartojimas vienu metu. Svaiginimasis ir svaiginimas narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis išaugo į grėsmingą socialinį fenomeną, ir jis, deja, gerokai prisideda prie kriminogeninio elgesio formavimosi ir vystimosi. Neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vidaus rinką, jų populiarumą tarp vartotojų ir platintojų atspindi ištirtos nusikalstamos veikos, kurių dalykas yra skirtingos narkotinės ar psichotropinės medžiagos (žr. 1 lentelę).

**1 lentelė. Ištirtų nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta narkotinių ar psichotropinių medžiagų, jų 1-os kategorijos pirmtakų (prekursorių) apyvarta, skaičius 2007–2009 m. pagal narkotines ar psichotropines medžiagas**

Narkotinės ar psichotropinės medžiagos pavadinimas	Iš viso		
	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Heroinas	228	277	306
Kokainas	15	43	16
Amfetaminas	74	80	44
Metamfetaminas	131	208	207
Metadonas	2	1	1
Kanapių derva (hašišas)	9	12	25
Kanapės (marihuana) ir jų dalys	176	225	312
Aguonų ir jų dalių (išskyrus sėklas) ekstraktas	8	4	4

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

<sup>1</sup> Pečkaitis S. J. Neteisėtų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, baudžiamasis teisinis vertinimas pagal 2000 m. baudžiamąjį kodeksą// Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2003, Nr. 45(37), p. 78. – ISSN 1392-6195

## 1 lentelės tęsinys

Aguonų ir jų dalių (išskyrus sėklas) koncentratas	28	16	10
Aguonos ir jų dalys (išskyrus sėklas)	25	13	14
Diazepamas	17	14	16
Ekstazio tipo medžiagos	40	30	107
Kita medžiaga	107	134	0
Iš viso:	863	1 058	1 064

**Šaltinis:** adaptuota pagal Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, metinis pranešimas 2010, p. 134

2009 m. šalyje buvo išaiškinti 24 122 fiziniai asmenys, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu, t. y. vidutiniškai apie 4 proc. daugiau nei 2008 m. – 23 249 (žr. 2 lentelę). Analizuojant šiuos duomenis matyti, kad nežymiai padaugėjo asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, apsvaigus nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų, tačiau ženkliai padaugėjo asmenų, kurie būdami apsvaigę nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų įvykdė nužudymus.

**2 lentelė. Asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu ir asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu apsvaigus nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų, skaičiaus 2005–2009 m. dinamika**

Duomenys	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Išaiškinta asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu, iš jų:	26 048	24 831	22 703	23 249	24 122
- asmenų, apsvaigusiu nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų	144	192	175	191	192
- nužudymų, iš jų:	377	313	294	306	302
- apsvaigus nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų	2	6	7	0	9
- vagystes, iš jų:	8 224	8 801	7 701	8 067	8 584
- apsvaigus nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų	42	35	43	44	36
- plėšimus, iš jų:	2 854	2 459	2 093	1 967	1 892
- apsvaigus nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų	10	28	11	11	10
- turto sunaikinimą arba sugadinimą, iš jų:	913	1 022	958	1 081	1 260
- apsvaigus nuo narkotinių arba psichotropinių medžiagų	10	7	8	8	3

**Šaltinis:** Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, metinis pranešimas 2010, p. 130

Paprastai, narkotikų vartojimas ir nusikalstamos veikos – neatsiejamos, viena šalia kitos einančios blogybės, kurios destruktiviai veikia ne tik valstybės visuomeninį gyvenimą, svarbiausią visuomenės ląstelę – šeimą, žmonių fizinę bei psichinę būklę, naikina jų asmenybę, kelia pavojų

genofondui, bet ir jos ekonominį, politinį stabilumą, smukdo autoritetą tarptautinių santykių arenoje. Todėl narkotikai, tai ne tik narkomanija, bet ir organizuoto nusikalstamumo sudedamoji dalis: nešvarūs pinigai, ginklai, terorizmas, prostitucija, prekyba žmonėmis, smurtas, plėšimai, vagystės ir kt.

2009 m. ištirta 631 nusikalstama veika, susijusi su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu (2008 m. – 718), iš jų: 465 (2008 m. – 500) nusikalstamos veikos, padarytos narkomanų bei 166 (2008 m. – 218) nusikalstamos veikos, padarytos asmenų, buvusių narkotinio ar psichotropinio apsvaigimo būklėje (žr. 3 lentelę). Deja, šie skaičiai neatspindi tikrosios situacijos, nes visų pirma sulaikyti asmenys retai tikrinami dėl apsvaigimo nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, antra, toks tikrinimas yra tikslingas tik sulaikius asmenį nusikaltimo padarymo vietoje arba iškart po jo. Dar viena priežastis, kodėl retai tikrinamas asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, apsvaigimas nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų – sudėtinga patikrinimo procedūra.

**3 lentelė. Nusikalstamų veikų, padarytų narkomanų ir asmenų, buvusių narkotinio ar psichotropinio apsvaigimo būklėje 2005–2009 m. dinamika**

Duomenys	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Narkomanai, padarę nusikalstamas veikas	659	552	539	500	465
Asmenys, padarę nusikalstamas veikas būdami narkotinio ar psichotropinio apsvaigimo būklėje	146	192	246	218	166
<b>Iš viso:</b>	<b>805</b>	<b>744</b>	<b>785</b>	<b>718</b>	<b>631</b>

**Šaltinis:** Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, metinis pranešimas 2010, p. 131

Suprantama, kad bet kurios labiausiai pavojingos visuomenei veikos turi būti kriminalizuojamos, t.y. įtraukiamos į labiausiai pavojingų veikų sąrašą (pagrindinį baudžiamąjį įstatymą – baudžiamąjį kodeksą) ir už jų realizavimą numatant baudžiamąją atsakomybę. Daugelio mokslininkų bei teisininkų nuomone, taip pat vadovaujantis statistiniais duomenimis, apsvaigimas ir nusikalstamumas yra neginčijamai susiję. Dėl šio teiginio ginčų kaip ir nėra, tačiau daugiausiai sunkumų iškyla vertinant psichinę asmens būklę. Teisėsaugos institucijoms svarbu žinoti, išsiaiškinti ir atskirti galimas narkotinių ar psichotropinių medžiagų sukeltas žmogaus psichikos būsenas, apsvaigimo formas, kurioms esant asmenys pripažįstami nepakaltinamais, o kurioms - traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Asmens atsakomybė už nusikalstamą veiką, padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų yra reglamentuota Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso (toliau LR BK) 19 straipsnyje, kuriame išskirtos 2 apsvaigimo formos: savanoriškas ir priverstinis. Dėl pirmosios formos - savanoriško apsvaigimo ir jo pasėkoje padarytos nusikalstamos veikos bei baudžiamosios atsakomybės kilimo klausimų kaip ir nekyla. Visiškai suprantama ir diskutuoti šioje vietoje nėra apie ką, kadangi žmogus, vertintinas kaip protinga būtybė, turi ir net privalo suvokti savo veiksmus ir prisiimti už netinkamą tų veiksmų realizavimą atsakomybę.

Tačiau ties išskirta antrąją rūšimi – priverstinio apsvaiginimo ir jo pasėkoje padaryto sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo – norisi užduoti įstatymo leidėjui ne vieną klausimą. Pagrindinis iš jų būtų – ar teisinė valstybė sukurdama tokią teisės normą nepažeidžia žmogaus teisių, tokių kaip pvz. galimybę būti doru piliečiu, galimybę deramai gerbti visuotinai pripažintus teisinius gėrius ir vertybes, konstitucinės teisės į asmens, laisvės, orumo neliečiamumą, teisės laisvai mąstyti ir priimti racionalius sprendimus dėl savo poelgių, galimybę laisvai orientuotis aplinkoje, suprasti savo poelgių esmę, numatyti jų padarinius, t.y. sąmoningai pasirinkti teisingą elgesio variantą? Ar teisinė valstybė tokiu būdu tikrai užtikrina vieną iš svarbiausių baudžiamosios teisės principų – teisingumo principą? Štai minėto LR BK 19 straipsnio 2 dalyje asmuo, kuris nusikalsta padarydamas būtent baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą būdamas prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas ir dėl to ne visiškai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų, nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas, o antai trečioje straipsnio dalyje numatyta, kad asmuo, kuris nusikalsta esant identiškoms sąlygoms, kokios nurodytos antroje dalyje, tačiau padarydamas sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, pagal baudžiamąjį įstatymą jau atsako, tik bausmė gali būti švelninama. Įžvelgiama štai tokia tyrimo problema ir šiame baigiamajame darbe iškeliami tokie klausimai:

**Tyrimo problema.** Ar BK 19 str. antra ir trečia dalys neprieštarauja viena kitai? Kodėl nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti atleidžiamas asmuo padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą lygiai taip pat, kaip ir padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, kuomet buvo veikiamas to paties faktoriaus - būnant prieš savo valią apsvaigintam ir dėl to ne visiškai sugebant suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų? Kodėl baudžiamojo įstatymo leidėjas, numatydamas baudžiamąją atsakomybę prieš savo valią apsvaigintam ir būtent dėl to nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, išskiria nusikalstamos veikos rūšis ir nusikaltimų kategorijas? Ką tai galėtų keisti? Koks gali būti skirtumas, jei nusikalstamą veiką padaro nesavanoriško narkotinių ir psichotropinių medžiagų apsvaigimo įtakoj? Padarytas sunkus ar nesunkus nusikaltimas, iškilę nežymūs ar sunkūs iš to išplaukiantys padariniai, - visa tai atlikta nesąmoningo žmogaus, kurį veikia pašalinės jėgos, ir jos yra už jį ir jo sąmonę, mintis, jausmus ir sveiką logiką stipresnės. Ar apskritai įmanoma, kad priverstinis apsvaiginimas gali turėti reikšmės baudžiamosios atsakomybės kilimui? Todėl atsižvelgiant į tai, kad teisės norma turi būti kuo aiškesnė, paprastesnė, tikslingesnė bei teisingesnė, galbūt BK 19 str. trečia dalis lakoniškumo ir teisingumo principais vadovaujantis turėtų būti inkorporuojama į antrąją dalį.

**Temos aktualumas (Praktinis aktualumas, naujumas).** Svaiginimosi ir svaiginimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis mastai įgauna vis didesnį pagreitį šiandienos gyvenime ir iš tiesų būtų dar pusė bėdos, jeigu ši blogybė savo savarankišku egzistavimu tik ir apsiribotų. Deja, labai dažnai ši blogybė gimdo kitą blogybę – nusikalstamumą ir šiai dvilypei problemai pažaboti jau

nebeužtenka tik socialinės plotmės. Neišvengiamai įsikišti privalo ir baudžiamoji justicija, kadangi pavojus labiausiai saugomoms vertybėms – antai kaip žmogaus gyvybei, sveikatai ir kt. – akivaizdus. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos – tai medžiagos, kurios ženkliai įtakoja centrinės nervų sistemos procesus, veikia mūsų mąstymą, suvokimą, elgesį, todėl apsvaigimo būsenoje padaryti įstatymo draudžiamą veiką nieko nereiškia. Baudžiamoji atsakomybė turėtų būti pateisinama tik tokiam asmeniui, kuris savo valia apsisvaiginęs padaro nusikalstamą veiką (LR BK 19 str. 1 d.), tačiau priverstinis apsvaiginimas neturėtų suponuoti teisinio pagrindo kaltei. Deja, šių dienų baudžiamasis įstatymas reglamentuoja visiškai priešingai (LR BK 19 str. 2, 3 d.) ir nei teisės mokslas, nei teismų praktika net nebando užčiuopti šios problemos (galbūt dėl to, kad teisminės bylos, susijusios su priverstiniu apsvaiginimu ir to pasekoje padarytų nusikalstamų veikų, gana retos). Šis klausimas yra ypač aktualus, kadangi kalbama apie itin opų baudžiamosios teisės institutą – baudžiamąją atsakomybę, kuri keičia žmogaus likimą, deda tam tikrą antspaudą jo asmenybei ir biografijai. Svaiginimasis ir svaiginimas – toli gražu nėra nauja problema ir dėl jo ryšio su nusikalstamumu išlieka visada aktuali, juo labiau, kad su laiku modernėja ir narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšys, jų gaminimo, vartojimo technologijos, kitaip tariant inovacija klesti ir nusikalstamame pasaulyje. Tačiau baudžiamosios atsakomybės taikymas, kaip bebūtų, neturėtų prasilenkti su teisingumo ir kitais teisinės valstybės principais. Asmens traukimo baudžiamojon atsakomybėn už nusikaltimą, padarytą prieš valinią apsvaigimo įtakoje, klausimas turi būti kuo skubiau nagrinėjamas ir sprendžiamas.

Magistro baigiamojo darbo **tikslas** - išanalizuoti apsvaigimo nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir baudžiamosios atsakomybės santykį, ypatingai kreipiant dėmesį į priverstinio apsvaigimo rūšį.

**Hipotezė.** Numatant baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamos veikos padarymą būnant prieš savo valią apsvaigintam ir dėl to ne visiškai sugebant suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų, LR BK 19 str. trečia dalis turi būti inkorporuota į LR BK 19 str. antrą dalį neišskiriant nusikalstamos veikos rūšies ir galbūt vertėtų taikyti ne atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą, o vertinti tai kaip aplinkybę, šalinančią baudžiamąją atsakomybę. Tokiu būdu išplečiant bendrąjį baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių sąrašą.

#### **Tyrimo uždaviniai:**

1. Išnagrinėti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisinius pagrindus ir apibrėžti LR BK 19 str. antroje ir trečioje dalyse numatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybes visų kitų pagrindų kontekste;
2. Išanalizuoti LR BK 19 str. antros ir trečios dalių dispozicijas lingvistine prasme;
3. Empiriškai ištirti LR BK 19 str. antros ir trečios dalių taikymą Lietuvos teismų praktikoje ir nustatyti pagrindines šių normų taikymo problemas.



**Tyrimo metodai:**

Baigiamajame darbe vadovavomės analizės, loginiu, statistiniu ir kt. metodais. Empirinis tyrimas atliktas nagrinėjant mokslinę literatūrą, oficialių interneto šaltinių duomenis, pateikiant ir analizuojant įvairių mokslininkų nuomones, sisteminant jų atliktų tyrimų rezultatus apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikį asmens psichikai ir elgesiui, bei baudžiamosios atsakomybės prievarta apsvaigintam ir dėl to padariusiam nusikalstamą veiką asmeniui kilimo esmę ir prasmę.

**Baigiamojo darbo struktūra.** Darbo turinį sudaro įvadas ir trys skyriai. Pirmajame magistro baigiamojo darbo skyriuje nagrinėjama baudžiamosios atsakomybės kilimo ir įgyvendinimo pagrindai: pateikiama ir analizuojama baudžiamosios atsakomybės samprata, įstatyminiai pagrindai ir sąlygos. Antrajame skyriuje tiriami atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisiniai pagrindai ir LR BK 19 str. vieta šių pagrindų kontekste. Trečia darbo dalis skirta detaliai analizei dėl apsvaigimo įtakos nusikaltimą padariusio subjekto baudžiamajai atsakomybei: tokios atsakomybės kilimo problema, apsvaigimo patikrinimo ir nustatymo būdai ir galimybės, nagrinėjamos pagrindinės narkotinių medžiagų rūšys ir pateikti jų individualūs poveikio vertinimai žmogaus mąstymui ir elgesiui. Darbo pabaigoje pateiktos išvados ir pasiūlymai, panaudotos literatūros sąrašas.

**Analizės objektas** - LR BK 19 str. antros ir trečios dalių dispozicijos ir santykiai, kylantys taikant šias normas.

**Tyrimo šaltiniai.** Pagrindinius šio baigiamojo darbo šaltinius galima suskirstyti į dvi dalis: teisinius (kuriuos sudaro iš esmės norminiai šaltiniai) ir doktrininis (kurie šiame darbe iš esmės nurodyti kaip specialioji literatūra). Didelė dalis žinių buvo gauta iš oficialių internetinių šaltinių, žodynų, mokslinių straipsnių.

# 1. SUBJEKTYVIŲJŲ NUSIKALSTAMOS VEIKOS POŽYMIŲ SVARBA BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS KILIMUI IR BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS ĮGYVENDINIMO TEISINIAI PAGRINDAI

## 1.1. Subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių svarba baudžiamosios atsakomybės kilimui

Baudžiamojoje teisėje nusikaltimo darymas, kaip veiksmas, yra lydimas atoveiksmio - baudžiamosios atsakomybės. Tai toks baudžiamosios teisės institutas, kuris yra pagrindinis, neišvengiamas, beje, ir natūralus nusikaltimo teisinis padarinys. Kurgi slypėtų baudžiamosios teisės esmė ir priedermė, koks būtų teisingumo suvokimas visuomenėje ir kaip apskritai būtų įmanoma kurti ir puoselėti civilizuotą gyvenimą, jei jame nebūtų baudžiamosios atsakomybės? Tai institutas, per kurio prizmę pasireiškia baudžiamosios teisės esmė ir visuomenės teisingumo samprata.

Žmogus patenka į teisėsaugos institucijų akiratį tik padarydamas išoriškai pasireiškiantį poelgį, kuris turi atitikti baudžiamojo įstatymo draudžiamos veikos požymius. Baudžiamąja teisine prasme yra reikšmingas tik toks poelgis, kuris yra pavojingas ir dėl to daro žalą baudžiamojo įstatymo saugomoms ir visuomenėje branginamoms vertybėms. Turint omenyje baudžiamosios teisės teoriją, kad pavojingą poelgį konstatuoti kaip nusikalstamą, neužtenka vien tik objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, privalu dar ir nustatyti subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, kuriuos sudaro šios kategorijos: pakaltinamumas, kaltė, nusikalstamos veikos padarymo motyvas, tikslas. Subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai yra patys sudėtingiausi nustatyti, kadangi jie apibūdina nematomą, psichinę nusikalstamos veikos pusę. Prof. V. Piesliakas subjektyviuosius požymius apibūdina kaip „žmogaus vidinę – psichinę, savo elgesį suvokiančią, pateisinančią, nukreipiančią ir kontroliuojančią pusę“.<sup>2</sup> Labai svarbu akcentuoti, kad baudžiamojoje justicijoje reikšmės turi tik sąmoningo žmogaus poelgis, kadangi civilizuotos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai susideda ne tik iš nubaudimo (represinės), bet ir auklėjamosios bei prevencinės (nusikalstamumo kontrolės) funkcijų. Ką tai reiškia? Tai reiškia, kad tik sąmoningas žmogus, padaręs teisei priešingą veiką, turi galimybę suvokti jos pavojingą pobūdį, baudimo ir nubaudimo prasmę, numatyti pavojingus padarinius. Galiausiai tik sąmoningam žmogui baudžiamosiomis priemonėmis galima duoti peno apmąstymams dėl jo valstybės ir visuomenės pasmerktų poelgių ir tikėtis teigiamos asmenybės transformacijos, t.y. iš kriminogeninės į civilizuotos. Štai dr. A. Baranskaitė ir J. Prapiestis konstatuoja, kad „konstitucinės nuostatos apie atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę suponuoja išvadą, kad baudžiamosios teisės esmę ir priedermę išreiškia ne tik jos represinė funkcija. Baudžiamojoje teisėkūroje turi būti ne tik nustatomi konkretūs baudžiamosios atsakomybės pagrindai ir taip sudaromos teisinės prielaidos realizuoti asmens, kalto padarius nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo

<sup>2</sup> Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė (Pirmoji knyga): baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. – p. 319 – ISBN 9955-616-19-9

principo nuostatas, bet kartu plėtojami ir kiti konstituciniai principai: teisinės valstybės, humanizmo, teisingumo, lygiateisiškumo, atsakomybės diferencijavimo ir bausmės individualizavimo, proporcingumo tarp padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo ir už padarytą veiką numatytos atsakomybės formos, dydžio, teisinių poveikio priemonių ekonomijos, ir t.t.“<sup>3</sup>

Taigi, žmogaus poelgis – ne šiaip sau bereikšmis kūno judesys. Tai tas indikatorius, kuris parodo tam tikrą jo socialinę poziciją tam tikrų gyvenimo reiškinių atžvilgiu. Žmogaus poelgis duoda pagrindą pažvelgti į vidinį jo pasaulį, į jo sąmonėje vykstančius psichinius procesus ir juos vertinti. Todėl, kaip jau ir buvo minėta, baudžiamųjų įstatymų gali būti vertinami tik normalios psichikos žmonių poelgiai. Kyla klausimas – o kas yra tas normalumas? Koks yra normalios psichikos žmogaus poelgis? Pasitelkiant į pagalbą dabartinės lietuvių kalbos žodyną sąvoka „normalus“ jame apibrėžiama kaip: 1. atitinkantis normą, paprastas. 2. psichiškai sveikas. O kas yra norma? Minėtas žodynas duoda tokį paaiškinimą: pripažinta privaloma taisyklė, nuostata.<sup>4</sup> Taigi, galima teigti, kad normalu yra tai, kas neišeina už normos ribų. O poelgiai nėra kažkokie mistiški judesiai. Normalaus žmogaus poelgiai visada yra valdomi ir kontroliuojami jo psichikos. Jeigu žmogus padaro veiką normalios psichikos būsenoje, įvertinti jo poelgius visada yra paprasčiau, nei tose situacijose, kuomet jis yra veikiamas pašalinių, nuo jo valios nepriklausančių veiksnių ir aplinkybių. Juk kiekvienas iš mūsų savo poelgius valdome, reguliuojame, kontroliuojame, sprendžiame ir ieškome variantų, kaip pasielgti vienokioje ar kitokioje situacijoje. Žmogaus poelgio valdymas pasireiškia suvokimo, ką darau, procesu, vienokių ar kitokių padarinių numatymu, norėjimu tų padarinių. O tai ir yra teisiškai reikšminga išvada sprendžiant žmogaus atsakomybės už padarytą veiką klausimus. Maža to, vargu ar būtų teisinga ir pateisinama, jeigu sprendžiant atsakomybės kilimo klausimą nebūtų atsižvelgiama į veikos subjektyviuosius požymius. Juk žmogus, sukėlęs pavojingų padarinių, gali jų visai nenorėti, jų neplanuoti, netgi negalvoti apie tokią tikimybę. Todėl „vertinant veiką iš baudžiamųjų įstatymų pozicijų prioritetas teikiamas ne objektyviesiems, o subjektyviesiems požymiams: veika vertinama ne pagal objektyvius padarinius, o pagal tai, kokių siekta subjektyvių konkrečių padarinių. Tokiu keliu eina ir teismų praktika“.<sup>5</sup>

Vienareikšmiškai pripažįstamas faktas, kad subjektyviųjų nusikalstamos veikos požymių įrodinėjimas sunkumo aspektu yra net nepalyginamas su objektyviųjų požymių nustatymu. Juk galima objektyviai nustatyti ir atsakyti į tokius klausimus kaip: kokių padarinių sukėlė tam tikra veika, nustatyti materialinį nuostolį, jų dydį, mastą, kaip asmuo realizavo savo veiką (būdai, priemonės, vieta) ir pan. Tačiau kaip objektyviai nustatyti veikos tikslą ir motyvą, adekvačiai įvertinti asmens

<sup>3</sup> **Baranskaitė A., Prapiestis J.** Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. – Vilnius, 2006, Nr. 7(85), p. 31. – ISSN 1392-6195

<sup>4</sup> **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas**. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – 427, p. 428 – ISBN 5-420-01242-1

<sup>5</sup> **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė (Pirmoji knyga): baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. – p. 321 – ISBN 9955-616-19-9

psichinę būklę veikos darymo metu, įrodyti kaltę? Tai yra labai sudėtingas procesas, kuris reikalauja specialaus pasiruošimo, didelio išprusimo ne tik teisės, bet ir daugelyje kitų socialinių mokslų srityse, tokiose kaip psichologija, psichoterapija, psichiatrija, medicina ir pan.

Dabar pabandykime įsivaizduoti baudžiamąją atsakomybę už veiką, padarytą nepakaltinamo asmens ar be kaltės. BK 2 str. 3 d. reglamentuoja, kad “asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio”.<sup>6</sup> Kaip matyti, šioje vietoje jokioms diskusijoms vietos nėra. Lietuvos baudžiamojoje teisėje neįmanoma baudžiamoji atsakomybė už padarytą veiką ir kilusią žalą nesant įstatymo numatytų subjektyviųjų požymių, t.y. už veiką, padarytą nepakaltinamo asmens ar be kaltės. Prof. A. Vaišvila pažymi, kad deliktinės teisinės atsakomybės subjektas gali būti tik kaltas asmuo ir kaltė yra subjektyvusis teisinės atsakomybės pagrindas; jeigu jo veiksmuose nėra kaltės, tai jis neatsako už tokius veiksmus, nors jais ir būtų padaryta žalos teisės saugomoms vertybėms.<sup>7</sup> Šiuo aspektu šiame baigiamajame darbe toliau ir bus nagrinėjamos asmens baudžiamosios atsakomybės kilimo problemos, kuomet asmuo draudžiamą veiką padaro apsvaigęs nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Žinant narkotikų medicininę, farmakologinę, juridinę reikšmes realiai sunku tikėtis iš asmens įstatymus atitinkančio elgesio, to visuotinai pripažinto socialinio elgesio modelio, jeigu jo poveikius sąlygoja narkotinių ar psichotropinių medžiagų poveikis. Baudžiamasis įstatymas aiškiai deklaruoja, kad neužtenka ne tik asmens kaltės, bet veikos padarymo metu jis dar turi būti ir tokios būsenos, kad iš jo būtų galima tikėtis įstatymiško elgesio. Ar išties įmanomas kaltės buvimas dėl priverstinio apsvaiginimo? **Ir nejaugi narkotikai pakeliui su sąmone ir racionaliū mąstymu?!** Juk kaltė, kaip viena pagrindinių subjektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, yra tokia teisinė kategorija, kuri išreiškia asmens, padariusio pavojingą veiką, psichinį santykį su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Vargu ar gali būti toks santykis, jeigu pavojinga veika nulemiama prievartos sukeltų padarinių. Tačiau prieš atliekant išsamią narkotinių ir psichotropinių medžiagų daromos įtakos sąmonei ir psichikai analizę, naudinga išanalizuoti ir apžvelgti baudžiamosios atsakomybės kilimo teisinius pagrindus.

## 1.2. Baudžiamosios atsakomybės kilimas ir įgyvendinimas

Kaip jau buvo užsiminta, baudžiamoji atsakomybė glaudžiai siejasi su teisingumo principo įgyvendinimu. Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. „Pagal Konstituciją teisingumas yra vienas iš svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų ir gali būti įgyvendintas užtikrinant tam

<sup>6</sup> Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. – p. 35 – ISBN 9955-557-75-3

<sup>7</sup> Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2004. – p. 450 – ISBN 9955-616-07-5

tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos“.<sup>8</sup> Konstitucinėje jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad teisinės valstybės ir teisingumo principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus. Todėl teisingumas - tai asmens, padariusio nusikalstamą veiką, išaiškinimas, jo kaltumo nustatymas, teisingas kaltininko nubaudimas, nukentėjusiųjų teisių ir teisėtų interesų apsauga.

Taigi, kada atsiranda baudžiamoji atsakomybė? Prof. V. Piesliakas pažymi, kad „problemos sprendimo atskaitos taškas yra teiginys, kad baudžiamoji atsakomybė tiesiogiai sietina su baudžiamuoju teisiniu santykiu ir nagrinėjama kaip baudžiamoji teisinio santykio turinio sudėtinė dalis“.<sup>9</sup> Darant nusikalstamą veiką atsiranda baudžiamasis teisinis santykis, o ir pati nusikalstama veika jau yra teisinis santykis. Taigi baudžiamoji atsakomybė esant šiam teisiniam santykiui yra viena iš asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareigų. Tai reiškia, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo turi pareigą atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus. Baudžiamoji atsakomybė susijusi su esminiais žmogaus teisių apribojimais, ji deda visam likusiam žmogaus gyvenimui neištrinamą antspaudą, keičią likimą, dažniausiai formuoja destruktivų požiūrį į save ir jį supančią aplinką. Todėl baudžiamosios atsakomybės nustatymo procedūra turi būti maksimaliai reikalaujanti profesionalių tyrimų ir mokslo žinių. Šią tvarką reguliuoja baudžiamoji proceso įstatymai, kurie yra kodifikuoti Baudžiamoji proceso kodeksu. Ikitiesminio bylos tyrimo ir teismo jos nagrinėjimo esmė ir paskirtis – nustatyti, ar asmuo tikrai padarė nusikalstamą veiką, ar jis susijęs su valstybe baudžiamuoju teisiniu santykiu ir, galiausiai, ar turi pareigą atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus: „Baudžiamoji proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“.<sup>10</sup>

Baudžiamosios teisės teorija nurodo, kad baudžiamoji teisinio santykio rėmuose baudžiamoji atsakomybė susideda iš dviejų stadijų: pirmosios - tai asmens pareigos būti patrauktam baudžiamajon atsakomybėn vadovaujantis įstatymu, kai padaroma nusikalstama veika ir antrosios - baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo, kuris atsiranda priėmus apkaltinamąjį nuosprendį. Bet visgi praktikoje gali atsitikti ir taip, kad baudžiamoji atsakomybė tiesiog negali būti įgyvendinama. Ne be reikalo BK numatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas. Kaltininkas esant tam tikroms

<sup>8</sup> **Baranskaitė A., Prapiestis J.** Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2006, Nr. 7(85), p. 33. – ISSN 1392-6195

<sup>9</sup> **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė (Antroji knyga): aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. – Vilnius: Justitia, 2008. – p. 177 – ISBN 978-9955-616-39-9

<sup>10</sup> **Lietuvos Respublikos Baudžiamoji Proceso Kodeksas** (su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gruodžio 1 d.) – Vilnius: Mūsų saulužė, 2003. – p. 4 - ISBN 9955-517-02-6

sąlygoms gali būti atleidžiamas nuo pareigos atsakyti už padarytą veiką priimant oficialų teisės taikymo aktą. Juk nusikalstamą veiką padariusio asmens nubaudimas nėra vienintelė priemonė realizuojant baudžiamosios teisės paskirtį. Baudžiamojo įstatymo leidėjas tiesiogiai išreiškia ir įtvirtina valstybės nuostatą, kad baudžiamųjų įstatymų paskirtis gali būti pasiekama asmenis, padariusius nusikalstamas veikas, ne tik nubaudžiant, bet ir atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės įstatyme nustatytais pagrindais ir sąlygomis (LR BK 1 str. 2 d. 3 p.).

Baudžiamosios teisės teorija išskiria tris baudžiamosios atsakomybės elementus: 1. asmens pasmerkimą valstybės vardu, kuris išreiškiamas apkaltinamajame nuosprendyje, pripažįstant asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK. Apkaltinamasis teismo nuosprendis – vienintelė procesinė baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma. Greta apkaltinamojo nuosprendžio LR BPK numato ir išteisinamąjį, bei nuosprendį dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, tačiau juo baudžiamoji atsakomybė neįgyvendinama. 2. bausmę, kuri yra vienas iš baudžiamosios atsakomybės elementų. Ir galiausiai 3. teistumą.

Suvedant į visumą visas baudžiamosios atsakomybės sudėtines dalis galima suformuoti baudžiamosios atsakomybės definiciją: tai asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pasmerkimas valstybės vardu apkaltinamajame nuosprendyje, paskiriant ir atliekant bausmę ar atleidžiant nuo jos ir įgyjant teistumą. Per šių sudėtinių dalių prizmę pabandykime paanalizuoti asmens, padariusio nusikalstamą veiką priverstinio apsvaigimo nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų būsenoje, baudžiamosios atsakomybės kilimo galimybę. Jeigu asmuo pasmerkiamas valstybės vardu tik apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, vadinasi toks asmuo oficialiai pripažįstamas kaltu. O kaltė, kaip pagrindinis subjektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis, yra asmens psichinis santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Įrodinėjant kaltę baudžiamosiose bylose turi būti nustatyta kaltės forma (tyčinė ar neatsargi) ir kaltės turinys (kaltės formos detalizavimas). Kaltė, kaip nurodo baudžiamosios teisės teorija, turi du momentus, kurių esant yra pagrindas daryti išvadą, kad yra kaltė: intelektualusis kaltės momentas, t.y. psichinis santykis su padaryta pavojinga veika ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių numatymu, bei valinis kaltės momentas, t.y. psichinis santykis su baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių kilimu. Abu kaltės momentai yra vienodai reikšmingi išvadai, kad kaltė yra. Kyla klausimas – ar asmuo, darydamas nusikalstamą veiką priverstinio apsvaigimo būsenoje, yra pajėgus vertinti intelektualųjį ir valinį kaltės momentus? Ar jis pajėgus normaliai vertinti situaciją aplinkoje – suprasti daromos veikos pobūdį ir valdyti savo poelgius, t.y. kreipti juos tam tikra linkme? Ar narkotinės medžiagos neiškreipia normalios psichikos būklės? Ar iš tiesų, šių medžiagų poveikis nedaro įtakos asmens pakaltinamumui? Juk pakaltinamumas – būtina kaltės sąlyga. Jeigu žmogus, turintis normalią sąmonę ir valią, sąmoningai daro pavojingą veiką, kuria kėsina į visuomenėje saugomas vertybes arba sąmoningai tampa neblaivus, kuomet dėl neblaivumo nesugeba elgtis normaliai, savaiame suprantama, kad jis turi atsakyti už savo poelgį. Bet ar

teisinga ir apskritai įmanoma konstatuoti kaltę tam, kuris ne savo valia praranda apsisprendimo ir valios laisvę? Žvelgiant iš loginės bei filosofinės pozicijos, ko gero, neteisinga ir neįmanoma. Taigi, jeigu narkotinės ir psichotropinės medžiagos gali sukelti nepakaltinamumo būseną, tai ir kaltės neatsiranda, vadinasi nėra ir apkaltinamojo nuosprendžio, vieno iš būtino baudžiamosios atsakomybės elementų. O jeigu ir gali sukelti ribotą pakaltinamumą, apsvaiginimas prieš valią tą kaltę turėtų eliminuoti. Vadovaujantis logikos principu, nesant kaltės elemento, nėra ir sekančių dviejų – bausmės ir teistumo. Nors represyvumo požiūriu bausmė yra pagrindinis baudžiamosios atsakomybės elementas, tačiau LR BK reglamentuoja šio elemento nebūtinumą, kadangi baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimas yra galimas ir atleidžiant asmenį nuo bausmės (aišku esant tik baudžiamojo įstatymo numatytiems pagrindams ir sąlygoms: LR BK 75, 76, 77, 78, 79, 92, 94, str.). Tačiau vėlgi, atleidimo nuo bausmės preliminarį sąlyga yra apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas, t.y. asmens pripažinimas kaltu dėl padarytos nusikalstamos veikos.

Taigi, galima daryti išvadą, nesant kaltės, nėra apkaltinamojo nuosprendžio, o nesant apkaltinamojo nuosprendžio, nėra ir baudžiamosios atsakomybės. Vadinasi, būtina įrodyti asmens, padariusio nusikalstamą veiką priverstinio apsvaigimo būsenoje, bent jau ribotą pakaltinamumą, norint patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn. Bet tai tik viena problemos pusė, kita – baudžiamosios atsakomybės kilimas nepaisant valios palaužimo.

## 2. ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS

### 2.1. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisiniai pagrindai ir LR BK 19 str. vieta šių pagrindų kontekste

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra savarankiškas baudžiamosios teisės institutas, kuris reglamentuojamas specialiaame BK bendrosios dalies VI skyriuje „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“ (BK 36-40 str.), taip pat BK 93 str. Jo nuostatų yra ir specialiojoje dalyje (BK 114 str. 3 d., 227 str. 4 d., 259 str. 3 d., 291 str. 2 d.). Šio instituto esmė – kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo tų teisinių padarinių, kurie sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį: nuo jo pasmerkimo valstybės vardu oficialiai pripažįstant jį kaltu padarius nusikalstamą veiką ir priimant apkaltinamąjį nuosprendį, nuo bausmės skyrimo ir teistumo.

Norint inicijuoti šio instituto taikymą, baudžiamosios teisės teorija nurodo būtinybę nustatyti esant šiuos požymius:

1. kaltininko veikoje konstatuoti visus nusikalstamos veikos sudėčiai būdingus požymius, t.y. padaryta nusikalstama veika yra preliminarinė sąlyga atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau kalbant apie atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės už padarytą draudžiamą pavojingą veiką esant priverstiniam apsvaiginimui, neaiškūs vertinimai lieka dėl vieno iš pagrindinių subjektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių – kaltės, o taip pat ir pakaltinamumo. „Kaltė baudžiamosios teisės teorijoje – tai asmens, padariusio pavojingą veiką, vidinis (psichinis) santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais“.<sup>11</sup> Juk nėra kaltės apskritai. Kaltę baudžiamajoje teisėje reikia įrodyti ir kadangi kaltė yra būtina kiekvienos nusikalstamos veikos sudėties dalis, ji turi būti įrodinėjama kiekvienoje baudžiamajoje byloje. Be to, pakaltinamumas – juk pagrindinė kaltės sąlyga. Todėl išanalizuoti narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikį asmens psichikai ir elgesiui, bei nesavanorišką tokių medžiagų suvartojimo fakto niuansus pasitelkiant mokslinę literatūrą, yra šio tiriamojo darbo metodas. Jeigu mokslinė literatūra duotų pagrindo suabejoti tokio asmens pakaltinamumu, tai ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymas taptų neįmanomas, nes tiesiog nebūtų nusikaltimo sudėties, taigi būtų pagrindas taikyti LR BPK 3 str. 1 d. Šioje vietoje negalima nepastebėti, kad įžvelgiamas ir tam tikras teisinis paradoksas. Štai baudžiamosios teisės teorija labai aiškiai konstatuoja, kad jeigu prokurorui ar teismui konstatavus nesant visų nusikalstamos veikos sudėties požymių, tyrimas nutraukiamas ar asmuo išteisinamas ir tai jokių būdu nėra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Viskas lyg ir būtų aišku, nes tiesiog nėra nusikaltimo sudėties ir dėl to neatsiranda pareigos būti patrauktam baudžiamajon atsakomybėn. Tačiau

---

<sup>11</sup> **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė (Pirmoji knyga): (Pirmoji knyga): baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. – p. 336 – ISBN 9955-616-19-9



kodėl tada teismas teisiamajame posėdyje priimdamas nuosprendį atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės jame nepripažįsta kaltininko kaltu, jeigu kaltė yra būtinas nusikalstamos veikos sudėties požymis, o šių sudėties požymių visuma yra būtina sąlyga taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą? Jeigu nėra kaltės, nėra nusikalstamos veikos sudėties, vadinasi nėra ir baudžiamosios atsakomybės, taigi nėra nuo ko ir atleisti. LR BK 2 str. 3 d. reglamentuoja, kad „asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas <...>“ Nekaltas asmuo turi būti išteisinamas. LR BPK 303 str. 5 d. 1 p. aiškiai nurodo, kad “teismas priima išteisinamąjį nuosprendį, jeigu nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių <...>.“ Gyvenant teisinėje valstybėje negalima pamiršti, kad visų teisė aktų leidybos pagrindas – Konstitucija, o konstitucinė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlyga – kaltumo nustatymas teisme. Konstitucinis teismas ne kartą pabrėžė, kad pamatinis demokratinės teisinės valstybės reikalavimas – Konstitucijos viršenybės principas, o jos 31 str. skelbia: „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“.<sup>12</sup> Taigi, turint valstybėje tokią visuotinai pripažintą nuostatą, byla teisme turi būti baigiama teismo sprendimu, kuriuo viešai konstatuojamas arba asmens kaltumas ir jam taikomos atitinkamos baudžiamosios teisės priemonės, arba nekaltumas ir asmuo išteisinamas. Vadinasi, „tokio Konstitucijos 31 straipsnio nuostatų interpretavimo kontekste atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės <...> galimas tik teismo sprendimu ir tik teismui konstatavus asmens kaltumą dėl nusikalstamos veikos padarymo“.<sup>13</sup> Jeigu jau Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima aukščiausią vietą ir tik ji įtvirtina pagrindines teisinio reguliavimo nuostatas, tai ar teisiškai elgiamasi jas ignoruojant? Ar šioje vietoje nesiperša apmaudi procesinė klaida?? Deja, lieka neaišku. Panašu, kad teorija ir praktika eina į skirtingas puses. Tačiau paisant teisinės valstybės principų, Konstitucija pateikia vienareikšmišką atsakymą.

2. atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės būtina nustatyti sąlygas ir pagrindus, kurie numatyti įstatyme. Logiška, kad asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, yra pagrindas ne atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, o į ją patraukti. Baudžiamosios teisės teorija sąlygas apibūdina kaip formalius reikalavimus, numatytus baudžiamajame įstatyme ir jos dažniausiai susijusios su padarytos veikos ypatumais, t.y. pavojingumu ir nusikalstamą veiką padariusio asmens savybėmis. O štai pagrindas paprastai siejamas su galimybe pasiekti bausmės tikslus netaikant baudžiamosios atsakomybės ir teismo įsitikinimu, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų. Teismui priimti sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės reikalingi abu kriterijai – ir sąlygos, ir pagrindas. Štai vienoje byloje kasacinio teismo teisėjų kolegija pabrėžė, kad „nuteistoji pagrįstai nurodo, kad yra visos BK 38 straipsnio 1 dalyje nustatytos sąlygos, kurias būtina įvykdyti atleidžiant

<sup>12</sup> Lietuvos Respublikos Konstitucija// – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. ISBN 978-9955-557-54-8

<sup>13</sup> Baranskaitė A., Prapiestis J. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2006, Nr. 7(85), p. 35. – ISSN 1392-6195

kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusiu asmeniu, tačiau atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės esant šioms sąlygoms, kaip tai matyti iš BK 38 straipsnio 1 dalies, yra teismo teisė, bet ne pareiga. Svarstydamas klausimą, ar galima atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius, teismas turi įvertinti <...> bylos aplinkybes ir kaltininko asmenybę, <...> tam, kad būtų pasiekti baudžiamosios atsakomybės tikslai“.<sup>14</sup> Vėlgi įžvelgiamas tam tikras teisinis nelogiškumas. Jeigu jau teismas tokiaame nuosprendyje nepripažįsta asmens kaltu, tai apie kokius bausmės pasiekimo tikslus galima kalbėti? Argi bausmė nėra valstybės prievartos priemonė, skiriama asmeniui teismo nuosprendžiu už jo padarytą nusikalstamą veiką? Argi bausmės esmė nėra asmens nubaudimas? Nėra kaltės, bet yra bausmė? Peršasi išvada, kad nekaltas asmuo gali būti baudžiamas.

Sąlygas ir pagrindus įstatymų leidėjas formuluoja atskiruose BK straipsniuose ir jie yra saviti kiekvienai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšiai, nors yra ir bendrų, juos vienijančių požymių. Štai kad ir pavyzdžiui daugelyje BK straipsnių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės siejamas su tam tikros kategorijos nusikaltimu (paprastai neatsargaus, nesunkaus ar apysunkio) ir tam tikromis asmens savybėmis, atspindinčiomis kaltininko požiūrį į padarytą veiką (prisipažinimas, žalos atlyginimas, nusikalstama pirmą kartą ir pan.). Dėl nusikaltimų kategorijų, klausimų nekiltų, jeigu ne BK 19 str. 2 ir 3 dalys. Sunku įsivaizduoti asmenį, prieš savo valią nugirdyto ar apsvaiginto ir būtent tik dėl to ne visiškai sugebančio suvokti, ką daro ir valdyti savo veiksmus, beanalizuojantį ir besirenkantį tam tikrą elgesio variantą – padaryti sunkų ar nesunkų nusikaltimą, numatyti daugiau ar mažiau žalingus padarinius, nukentėjusiojo patirtus moralinius išgyvenimus ir t.t. Įstatymų leidėjas tarsi traktuoja, kad būdamas priverstinio apsvaigimo būklėje ir, beje tik to įtakotas daro sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, asmuo turi sugebėti „paspausti sąmonės persiprogramavimo iš neblaivios į blaivios mygtuką“, mat šių kategorijų nusikaltimai yra gerokai pavojingesni ir sukelia žymiai skaudesnių padarinių, nei kitų kategorijų nusikalstamos veikos. Bet ar tai nėra priverstinai tapusio neblaivaus asmens grubus teisių pažeidimas ir tokiu būdu imperatyviai prieštarauja BK 2 straipsnio 3 daliai? Ar iš tiesų tai yra ta būklė, kurioje esant galima reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio? Juk įstatymų leidėjas primeta pareigą tokiam, kuriam galbūt labiau tiktų aukos pozicija, t.y. nukentėjusiojo statusas.

3. nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo nėra teismo pripažįstamas kaltu padaręs nusikalstamą veiką ir apie tai nerašoma tokio nuosprendžio rezoliucinėje dalyje. Tai dar vienas esminis šio instituto bruožas ir šio požymio problematika aptarta pirmame punkte.

Vertinant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymo materialines ir procesines nuostatas pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme įtvirtintas reikalavimas prisipažinti padarius

<sup>14</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-372/2004. [http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=25337](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=25337)[žiūrėta 2010 12 18]

nusikalstamą veiką, kaip vieną iš būtinų sąlygų siekiant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Pvz.: BK 38 str. (kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko); BK 39<sup>1</sup> (kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas); BK 40 str. (pagal laidavimą). Vargu ar yra prisipažinimo galimybė iš asmens, padariusio veiką prievartinio apsvaigimo būsenoje. Juk prisipažinimu jis viešai deklaruoja, kad suvokia savo veikos socialinę prasmę, kad sugebėjo suvokti daromos veikos priešingumą baudžiamajam įstatymui. Jeigu narkotinės medžiagos išties keičia sąmonę, iškreipia normalaus žmogaus psichiką, kurią, beje, kiekvienas žmogus turi individualią, kiekvienas organizmas skirtingai toleruoja jų rūšis, kiekį, naudojimo būdą, o galbūt išvis netoleruoja ir dėl to įtakoja nepateisinamą, nusikalstamą elgesį, argi tai nėra objektyvios priežastys įrodinėti asmens nekaltumą? Ir ar tai nėra aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę? Juk baudžiamosios atsakomybės šalinimo pagrindas yra tai, kad padarytai veikai nebūdingas vienas iš nusikaltimo požymių – veikos pavojingumas. Veikos praranda pavojingumą dėl to, kad žala, padaroma tam tikromis aplinkybėmis, keičia padarytos veikos socialinę reikšmę. O prieš valią apsvaigusio asmens padaryta nusikalstama veika keičia jos socialinę reikšmę, kadangi apsvaigęs asmuo nesugeba kritiškai mąstyti, adekvačiai reaguoti į įvairius dirgiklius ir pasirinkti adekvačią gynybinę taktiką, jis ginasi nuo tokio kėsینimosi, kuris jam iš tiesų atrodo pavojingas, realus ir akivaizdus. Juk būtent nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų sutrikusi psichika verčia asmenį matyti, jausti, girdėti, suprasti ir priimti pseudo realybę kaip už tikrą realybę. Tačiau visumoje, jeigu asmuo mano, kad jis yra nekaltas, baudžiamąjo įstatymo nepažeidė, jis turėtų siekti ir tikėtis ne atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, o išteisinamojo nuosprendžio, t.y. teisinės ir moralinės rehabilitacijos. Esant tokiai situacijai, įstatymas suteikia kaltininkui teisę ne nutraukti baudžiamąją bylą, bet nagrinėti ją bendra tvarka, o ikiteisminio tyrimo institucijas įpareigoti tęsti baudžiamosios bylos tyrimą. Taigi, panašu, kad BK 19 str. antroji ir trečioji dalys prieštarauja teisingumo principui. Tikslus atsakymas tikėtinas tik išanalizavus narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikį asmens psichikai ir elgesiui bei išsiaiškinus valios prasmę.

## **2.2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 19 str. 2 dalį**

Kadangi šiame baigiamajame darbe koncentruojamas dėmesys į LR BK 19 str. antrąją ir trečiąją dalis (nes pirmoji dalis dėl jos taikymo nekelia jokių abejonių), tai pasitelkiant loginį, doktrininį, teisminį ir gramatinį aiškinimo būdus, būtina lingvistine prasme išanalizuoti jų dispozicijas ir santykius, kylančius taikant šias normas tam, kad būtų aiški šių normų vieta kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų kontekste.

Vadovaujantis LR BK, greta visų jo bendrosios dalies VI skyriuje numatytų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių (BK 36-40 str.), įskaitant ir nepilnamečio atleidimą (BK 93 str.), bei

keletą specialiojoje dalyje numatytų rūšių (BK 114 str. 3 d., 227 str. 4 d., 259 str. 3 d., 291 str. 2 d.), į šią bendrą sistemą inkorporuojasi ir BK 19 str. antroji dalis. Ji reglamentuoja atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės tik už tam tikras nusikalstamų veikų rūšis ir kategorijas: už baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą (išskiriant sunkius ar labai sunkius nusikaltimus). Pasitelkiant mokslinį aiškinimą, klasifikacijos kriterijus – rūšinis veikos pavojingumas. Šio instituto taikymas akivaizdžiai priklauso nuo padaryto nusikaltimo kategorijos (BK 38 str., 39 str., 40 str., 93 str.). Kuo sunkesnis nusikaltimas, tuo didesnė žala ir didesnis pavojingumas viešpataujančiai vertybių sistemai. Gyvenant teisinėje valstybėje nebūtų teisinga nepaisyti pavojingumo kriterijaus ir taikyti vienodas baudžiamosios teisės priemones asmenims, padariusiems be išimties bet kokią nusikalstamą veiką, nes, vargu, ar tuomet būtų galima tikėtis teigiamos baudžiamosios politikos. Gerbiant ir laikantis teisingumo, atsakomybės individualizavimo, šanso ir daugelio kitų baudžiamosios teisės principų nusikalstamų veikų klasifikacija pagal sunkumą yra suprantama, pateisinama ir neginčijamai būtina. Tačiau abejonių gūšį įneša tolimesnė normos dispozicija - „...padarė būdamas prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas ir dėl to ne visiškai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų...“ - ir BK 19 str. 3 dalis (kai esant identiškoms sąlygoms už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą baudžiamoji atsakomybė jau kyla). Ką įstatymų leidėjas bando deklaruoti formuluodamas tokias nuostatas? Nejaugi **nenormali psichika, sukelta būtent dėl nugirdymo ar apsvaiginimo prieš asmens valią, nebėra reikšminga ir lemianti sąlyga atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės padarius sunkų ir pavojingą nusikaltimą?** Pasitelkiant į pagalbą psichologijos žodyną, pirmiausiai būtina atskleisti psichikos sąvoką: tai „ypatingu būdu organizuotos materijos gebėjimas atspindėti aplinką ir reguliuoti organizmo sąveiką su ta aplinka. <...> Sąmonė – aukščiausia psichikos funkcija <...>“.<sup>15</sup> Kaip toliau aiškina žodynas, psichiką sudaro psichiniai procesai ir psichinės savybės. Psichiniai procesai susideda iš pažintinių (pojūtis, suvokimas, vaizdinys, mąstymas, vaizduotė, atmintis), valios (noras), emocinių (jausmai, emocijos, nuotaika, nerimas, pyktis) procesų. Taigi, žinant psichikos sąvoką ir jos turinį, matyti, kad valia – viena iš psichinių procesų sudėtinių dalių. Vienas iš psichologijos žodynų terminų „valia“ apibrėžia štai kaip: tai „sąmoningas savo veiklos ir elgesio reguliavimas, padedantis žmogui įveikti kliūtis siekiant tikslo“.<sup>16</sup> Valia, kaip toliau aiškina šis žodynas, atlieka dvi tarpusavyje susijusias funkcijas – skatinamąją (didina subjekto aktyvumą), ir slopinamąją (aktyvumą mažina), bei veikimo tikslų, būdų, padarinių, motyvų įsisąmoninimas padeda asmenybei pačiai reguliuoti savo veiklą. Kitas žodynas terminą „valia“ apibūdina sekančiai: „1. psichinė galia, pasireiškianti sąmoningu veiklumu. <...> 2. sąmoningas siekimas, nusistatymas. <...> 3. noras, pageidavimas <...> 4. laisvė,

<sup>15</sup> **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 226-227 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>16</sup> Ten pat, p. 320

nepriklausymas“.<sup>17</sup> Abu žodynai vartoja žodį „sąmoningas“. Šią sąvoką nesunku išvesti iš termino „sąmonė“, kurią psichologijos žodynas apibūdina kaip „aplinkos atspindėjimo tipą, aukštesniąją psichikos formą, kuriai būdinga suvokimo, vaizduotės, jausmų sąsaja su sąvokiniu mąstymu, proto veiksmais“.<sup>18</sup> Vadinasi, sąmoningas asmuo – toks asmuo, kuris sugeba ir gali suvokti, įsivaizduoti, jausti sąsają su sąvokiniu mąstymu, protauti. Kitas žodynas „sąmonė“ apibūdina kaip „1. žmogui būdingą pasaulio ir savo būties jame suvokimą <...> 2. turėjimą sveiko proto ir tvirtos atminties, galėjimą atsakyti už savo veiksmus <...>, o „sąmoningas“ – 1. sugebantis kritiškai vertinti gyvenimo reiškinius <...> 2. turintis sąmonę, sveiką protą <...>“.<sup>19</sup> Turint omenyje paaiškinimus, kuriuos pateikia žodynai ir aplinkybę, kad neblaivumo būklė atsirado ne paties asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką, noru ir valia, o kažkieno kito, galbūt turinčio pikto kėslių ir (ar) siekiančio vienokios ar kitokios naudos, paveiktas, vargu, ar teisinga ir prasminga tokią asmenį traukti baudžiamajon atsakomybėn. Juk atimama prigimtinės teisės garantuota galimybė laisvai pačiam žmogui mąstyti, rinktis, elgtis. Priverstinai tapęs apsvaigęs asmuo vargiai yra pajėgus kritiškai mąstyti ir normaliai suvokti tai, kas vyksta. Galiausiai, nėra teisinga ir prasminga tokiam asmeniui primesti pareigą atsakyti ir jį bausti, jeigu ne jis pats privedė save prie tokios psichinės būsenos, kai susilpnėja veiksmų stabdymo ir savikontrolės procesai.

Už akių užkliūva ir tai, kad BK 19 str. 2 dalies dispozicija išskiria ne tik neatsargią, bet ir tyčinę kaltės formą. Kaip žinome, baudžiamoji teisė „tyčia“ apibūdina kaip asmens tam tikrą psichinį santykį su daroma pavojinga veika ir dėl jos kilusiais pavojingais padariniais: asmuo *suvokė* daromos veikos pavojingą pobūdį, *numatė* padarinių kilimo galimybę ir norėjo, kad kiltų tie padariniai (tiesioginė tyčia) arba *nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems kilti* (netiesioginė tyčia). Šalia teisinio „tyčios“ apibrėžimo, pateiksime šios sąvokos žodyninį aiškinimą tuo tikslu, kad būtų dar aiškesnė šios sąvokos reikšmė baudžiamajame teisiniame lygmenyje. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas pateikia bent dvi „tyčios“ sąvokos reikšmes: pirmoji - „iš anksto apgalvotas“, antroji – 1. sąmoningai, specialiai <...> 2. juokais, nerimtai <...>“.<sup>20</sup> Jeigu kaltė yra psichinis santykis su daroma veika ir dėl jos kilusiais padariniais ir žinant konkrečius kriterijus nustatant vienokią ar kitokią kaltės formą, ar apskritai įmanoma, kad prieš savo valią apsvaigintas asmuo gali objektyviai suvokti pavojingą veikos pobūdį, numatyti padarinių kilimo galimybę, norėti ar nenorėti tokių padarinių atsiradimo, ar sąmoningai leisti tokiems padariniams atsirasti, nors ir nenorint jų atsiradimo ir pan.? Tai analizės, kurias pajėgus daryti sąmoningas, normalios, neiškreiptos, nepažeistos psichikos žmogus ir tik sąmoningo asmens veiksmai gali būti teisiškai vertinami. Taigi galima daryti išvadą, kad logiškumo principu vadovaujantis priverstinis apsvaiginimas ir dėl tos priežasties padaryta nusikalstama veika ir atsiradusi žala asmeniui,

<sup>17</sup> **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas**. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, p. 1993. – 908 – ISBN 5-420-01242-1

<sup>18</sup> **Psichologijos žodynas**. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 261 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>19</sup> **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas**. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 673-674 – ISBN 5-420-01242-1

<sup>20</sup> Ten pat, p. 843

padariusiam nusikalstamą veiką, neturėtų suponuoti pagrindo baudžiamajai atsakomybei, ji greičiau turėtų būti pasekmė tam asmeniui, kuris tokią būseną sukėlė. Deja, šių dienų LR baudžiamasis kodeksas nenumato baudžiamosios atsakomybės asmeniui už prievartos būdu (apgaulės ar kt. būdu) apsvaiginimą kito asmens, kuris to apsvaigimo įtakojamas padaro baudžiamojo įstatymo draudžiamą veiką. Jeigu valstybė kriminalizuoja tokias veikas kaip įtraukimą į prostituciją panaudojant apgaulę (BK 308 str.), privertimą pereiti į kitą tikėjimą (BK 104 str.), privertimą darytis neteisėtą abortą (BK 143 str.), privertimą lytiškai santykiuoti (BK 151 str.) ir kt., tuomet visiškai būtų logiška kriminalizuoti prievartinio apsvaiginimo ar nugirdymo veiką, nes tai taip pat kelia didžiulę grėsmę visuomenei, gali padaryti nepataisomos žalos ne tik visuotinai pripažintoms vertybėms (gyvybei, sveikatai, teisingumui, visuomenės saugumui ir pan.) - bet ir pačiam asmeniui, kuris tą veiką padaro (užtraukia baudžiamąjį persekiojimą, moralines kančias ne tik jam pačiam, bet ir jo artimiesiems, socialinę atskirtį, reputacijos sužlugdymą, savivertės praradimą arba žymų sumenkėjimą ir aibės kitų neigiamų padarinių). Tiesa, galima išskirti BK 264 straipsnį - „Lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 37 ši veika apibūdinama kaip „tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama sukelti kitų asmenų norą jas vartoti. Lenkimas gali reikštis įkalbinėjimu, patarimu, pasiūlymu vartoti, apgaule, grasinimais, prievarta ir kt. <...> Lenkimas yra baigtas nusikaltimas nuo to momento, kai buvo atliktas bet kuris veiksmas, kuriuo siekiama sukelti kito asmens norą vartoti psichotropines ar narkotines medžiagas.“<sup>21</sup> Taigi ši nusikalstamos veikos sudėtis apima tik tyčinius veiksmus, nukreiptus į turimą tikslą sukelti kito asmens norą šių medžiagų vartojimui. Tarkime to noro nepavyksta sukelti, nes asmuo tiesiog „neužsikabino“ ir pasirodė atsparus. Tačiau nėra jokių teisinių kliūčių tokią veiką kvalifikuoti kaip pasikėsinimą palenkti vartoti narkotines ir psichotropines medžiagas, nes veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių. Bet, jeigu apsvaiginimas, pvz. apgaulės būdu, įvyksta neturint tikslo sukelti tokio noro vartoti narkotines ir psichotropines medžiagas, o tarkime tiesiog iš smalsumo (o kas gi atsitiks, kaip sureaguos ir pan.) ar iš noro pikta, neatsakingai papokštauti kito asmens atžvilgiu, tuomet veikos kvalifikacija pagal požymius į BK 264 straipsnį niekaip neįsitenka. Vadinasi, veika lieka nebaudžiama. O štai pasekmės gali būti liūdnos ir nepataisomos: dėl priverstinio apsvaiginimo asmuo ima ir padaro baudžiamajame įstatyme numatytą veiką, pvz. gyvybės atėmimą. Tik tos baudžiamosios pasekmės yra ne tam, kuris apsvaigino, o tam, kurį apsvaigino, atžvilgiu, nes baudžiamoji atsakomybė pagal šandienos baudžiamuosius įstatymus numatoma ne kam kitam, o būtent tokiam asmeniui. Tiesa, su šokia tokia privilegija – priverstinio apsvaiginimo aplinkybę laikant atsakomybę švelninančia.

---

<sup>21</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarimas Nr. 37.  
[http://www.lat.lt/4\\_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26399](http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26399) [žiūrėta 2011 02 01]

Įstatymų leidėjas BK 19 str. 2 ir 3 dalyse kalba apie ribotą pakaltinamumą, nes tai nusako žodžiai „ne visiškai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų“. Atsakyti, ar narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikis duoda pagrindą taikyti tik ribotą pakaltinamumą, bus aiškinamasi tolesniame skyriuje. Bet nemažiau svarbus klausimas - ar priverstinis apsvaiginimas (nugirdymas) neturėtų eliminuoti baudžiamosios atsakomybės bet kokių atveju, jeigu ta aplinkybė turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui? Be abejonės, tai yra įrodinėjimo klausimas ir jis yra pakankamai sudėtingas, tačiau šis momentas turėtų turėti lemiamą reikšmę kaltės nustatymui. Ribotai pakaltinamus asmenis LR BK komentaras apibūdina dar ir kaip asmenis, kuriems būdingos psichinės anomalijos. Anomalija, anot dabartinio lietuvių kalbos žodyno, yra „netaisyklingumas, nukrypimas nuo normos, nuo dėsningumo“.<sup>22</sup> Turint omenyje tai, kad vienas iš pagrindinių baudžiamosios atsakomybės principų yra teisingumo principas, įtvirtintas BK 41 ir 54 str., suprantama, kad jo realizavimas numatytas ir per riboto pakaltinamumo institutą, kuris įteisina ribotai pakaltinamų asmenų baudžiamosios atsakomybės ypatumus. Ribotą pakaltinamumą apibrėžia LR BK 18 str. 1 d. ir detalčiau atskleidžia LR BK komentaras: „...tokia psichinė asmens būseną, kuri uždraustos veikos darymo metu dėl psichikos sutrikimo, nesančio pakankamu pagrindu pripažinti jį nepakaltinamu, neleidžia asmeniui visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų“.<sup>23</sup> Kaip toliau aiškinama BK komentare, ribotas pakaltinamumas, kaip ir nepakaltinamumas, apima du kriterijus: juridinį (psichologinį) ir medicininį (biologinį). Pripažinimui ribotu pakaltinamu, kaip ir nepakaltinamu, reikalingi abu kriterijai. Juridinis kriterijus nusakomas žodžiais „negalėjo (visiškai) suvokti... ar valdyti...“, o medicininis – „dėl psichikos sutrikimo“. Apskritai žiūrint, juridinis kriterijus apibūdina žmogaus intelektą ir valią darant pavojingą veiką, medicininis – bendrą psichinę žmogaus būseną. Negalėjimas suvokti veiksmų esmės, taip pat jų pavojingumo, yra intelektualusis juridinio kriterijaus požymis, o negalėjimas jų valdyti – valinis požymis. Negalėjimas valdyti savo veiksmų pasireiškia tuomet, kai dėl psichikos sutrikimo yra pažeista valia. Atkreiptinas dėmesys, jog žodžiai, žymintys intelektinį ir valinį momentus, sujungti jungtuku „ar“ arba „arba“. Vadinasi, juridiniam kriterijui pripažinti alternatyviai pakanka vieno iš šių požymių. Savo veikos pavojingumo nesuvokimas gali būti suprantamas kaip arba faktinių veikos aplinkybių nesuvokimas arba veikos socialinio reikšmingumo nesuvokimas. Pirmu atveju asmuo nesuvokia savo poelgio, nesupranta, ką daro, jo poelgis nulemiamas liguistos psichikos, iškreiptai atspindinčios objektyviąją tikrovę. Antru atveju – asmuo tarsi suvokia, ką daro, bet nesuvokia, kad tokie veiksmai visuomenėje netoleruojami, yra kriminalizuoti, t.y. teisės normų uždrausti. O štai medicininį kriterijų apibūdina tik psichikos sutrikimai. Deja, dabartinis LR BK neįvardija psichikos sutrikimų rūšių (jų sąrašas patvirtintas sveikatos apsaugos ministro 1996 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. 542 „Dėl 10-tos redakcijos tarptautinės

<sup>22</sup> **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas**. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 14 – ISBN 5-420-01242-1

<sup>23</sup> **Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras: Bendroji dalis** – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. – p. 116 – ISBN 9955-557-52-4

statistinės ligų ir sveikatos problemų klasifikacijos (TLK-10) įvedimo (Valstybės žinios“, 2001, Nr. 50-1758)), tačiau baudžiamosios teisės teorija pateikia tokį aiškinimą: „Psichikos sutrikimai, kurie gali būti pagrindas kelti asmens nepakaltinamumo klausimą, gali būti skirstomi į tris grupes: 1) chroniškos psichikos ligos 2) laikini psichinės veiklos sutrikimai, 3) kitokios patloginės būsenos“.<sup>24</sup> Prie chroniškų psichikos ligų, kaip toliau aiškina mokslas, priskiriami tokie psichinės veiklos sutrikimai, kurie trunka ilgą laiką, gali ilgainiui progresuoti: silpnaprotystė (debiliškumas, imbecilija, idiotija), šizofrenija, epilepsija, progresuojantis paralyžius, arteriosklerozė ir kt. Laikini psichinės veiklos sutrikimai – tai išgydomos ligos, atsirandančios dėl stiprių stresų ir kitų priežasčių. Na ir kitos patloginės būsenos – tai trumpalaikės būsenos, dėl kurių asmuo ne dėl savo valios praranda galimybę normaliai suprasti savo veiksmų esmę (patologinis girtumas, patologinis afektas). Kaip aiškina žodynas, terminai „patologinis“ reiškia liguistas, nenormalus, o „afektas“ – stiprus susijaudinimas, susierzinimas, valios nevaldomas jausmo protrūkis, jaudulys“.<sup>25</sup> Psichologijos žodynas nurodo, kad „afekto būsenai būdinga sąmonės susiaurėjimas: žmogaus dėmesys yra sutelktas vien į afektą sukėlusias aplinkybes ir jo paskatintus veiksmus. Kartais sutrinka sąmonė, ir žmogus vėliau neatsimena kai kurių afektą sukėlusio įvykio epizodų. Jeigu afektas labai stiprus, žmogus gali netekti sąmonės ir visiškai prarasti atmintį“.<sup>26</sup> Psichikos sutrikimai įvairiai pažeidžia žmogaus jutimą, atmintį, intelektą, sąmonę ir asmenybę, <...>, neadekvačiai suvokia ir vertina aplinką, nepakankamai joje orientuojasi ir nepajėgia pasirinkti tinkamą elgesio variantą“.<sup>27</sup> Negalima nepastebėti, kad baudžiamosios teisės teorija, aiškindama psichikos sutrikimo formas, akcentuoja iš esmės psichikos sutrikimus kaip ligą, kaip tam tikrą laiką trunkantį, besivystantį procesą. Bet psichikos sutrikimas gali būti ir trumpalaikis sąmonės aptemimas, kuomet tam tikram momentui gali pakrikti psichinė būklė dėl daugybės išorinių faktorių, dirgiklių, kad ir pvz. narkotikų, alkoholio ar jų kombinacijos, o būsenai praėjus žmogus vėl tampa sąmoningas, normalios psichinės sveikatos. Ne be reikalo BK reglamentuoja, kad „dėl psichikos sutrikimo“, o ne „dėl psichikos ligos“ asmuo negalėjo suvokti veikos pobūdžio ir valdyti veiksmų. Tačiau LR BK komentare sakoma: „jei psichinė veikla sutrinka dėl kitokių priežasčių, pavyzdžiui, dėl <...> apsvaigimo nuo narkotikų, alkoholio ir pan., tokia būseną nelaikoma medicininiu nepakaltinamumo kriterijumi, tačiau gali turėti įtakos nusikalstamos veikos kvalifikavimui (BK 130 str., 131 str. ir t.t.) arba bausmės skyrimui kaip atsakomybę lengvinanti ar sunkinanti aplinkybė (BK 59 str. ir 60 str.)“.<sup>28</sup> Oponuojant šiai nuostatai, jeigu neblaivumo būseną būtų nulemta ne prievartos, o sąmoningų paties žmogaus veiksmų (sąmoningo paties savęs nugirdymo,

<sup>24</sup> **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė (Pirmoji knyga): baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. – p. 328 – ISBN 9955-616-19-9

<sup>25</sup> **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 3, 525 – ISBN 5-420-01242-1

<sup>26</sup> **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 7 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>27</sup> **Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras: Bendroji dalis** – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. – p. 114 – ISBN 9955-557-52-4

<sup>28</sup> Ten pat, p. 115



sąmoningo apsisvaiginimo), tuomet suprantama, kad asmens kaltė yra ta, kad jis, dar būdamas blaivus neįvertina situacijos, kad vartodamas narkotines ar psichotropines medžiagas ar alkoholį, priveda save prie nevalingų arba nepakankamai valingų poelgių ir nepageidautinų pasekmių, t.y. jis pats, savo sąmoningais veiksmais priveda save prie tariamo nepakaltinamumo arba riboto pakaltinamumo būsenos. Tokiu atveju neblaivumo būseną neabejotinai galima traktuoti kaip sunkinančią aplinkybę, kuri turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui. Tačiau jeigu veika ir žala padaroma neblaivios būsenos, kurią sukelia ne pats individas savarankiškai, ne sąmoningai, pavyzdžiui apgaulės ar kitokiu jam nežinomu būdu, kokion baudžiamojon atsakomybėn galima jį traukti, ar yra loginis tam pagrindas? Įstatymų leidėjas, asmeniui, kuris padaro sunkų arba labai sunkų nusikaltimą būdamas priverstinio neblaivumo būsenos, suteikia tik vieną malonę – bausmės švelninimą, bet tai nėra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės arba aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę, jis vis tiek smerkiamas valstybės vardu ir pripažįstamas kaltu. Ar jis netūrėtų būti vienas iš nukentėjusiųjų, nes pasinaudojama ne jo paties sukelta nesąmoninga būseną?

Takoskyra tarp riboto ir visiško nepakaltinamumo teoriškai, bet, deja, tik teoriškai, yra labai aiški, ją nubrėžia žodis „ne visiškai“. Tai reiškia, kad riboto pakaltinamumo atveju, skirtingai nuo visiško nepakaltinamumo, juridinis kriterijus skiriasi momentais „negalėjo visiškai suvokti veikos pobūdžio“ ir „negalėjo visiškai valdyti savo veiksmų“. Medicininis kriterijus išlieka toks pat, tik psichikos sutrikimo forma yra gerokai lengvesnė, ne taip stipriai pažeidusi psichiką, kad negalėtų visiškai suprasti ir valdyti savo veiksmų. Darytina išvada, kad riboto pakaltinamumo atveju iš esmės asmuo suvokė daromos veikos pavojingumą, nors ir tas suvokimas buvo ne toks visavertis kaip normalios psichikos žmonių, ir todėl turi pareigą atsakyti už padarytą veiką. Tolimesniame skyriuje, pasitelkiant mokslinę literatūrą ir teisminę praktiką, bus analizuojama narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikis nusikalstamam elgesiui ir ar iš tiesų apsvaigimas nuo jų sukelia tik ribotą pakaltinamumą, kaip kad deklaruojama BK 19 str. 2 ir 3 dalyse.

### 3. APSVAIGIMŲ NUO NARKOTINIŲ IR PSICHOTROPINIŲ MEDŽIAGŲ ĮTAKA NUSIKALTIMĄ PADARIUSIO SUBJEKTO BAUDŽIAMAJAI ATSAKOMYBEI

Diskusijų nekelia ir vienareikšmiškai sutinkama, kad narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimas yra ne tik socialinė, bet ir teisinė problema, nes dėl narkotinio apsvaigimo asmenys dažnai padaro nusikalstamas veikas.

BK 19 straipsnyje užfiksuotos pamatinės bendrosios nuostatos apie asmens atsakomybę už nusikalstamą veiką, padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų. Svarbu išsiaiškinti, kodėl apskritai numatyta tokia atsakomybė, taip pat išsiaiškinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų terminų prasmę, šių medžiagų ypatybes.

#### **3.1. Baudžiamosios atsakomybės kilimo problema, kai nusikalstamą veiką padaro apsvaigęs nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų asmuo**

Asmenų, padariusių nusikalstamą veiką narkotinio ar psichotropinio apsvaigimo būsenoje, baudžiamosios atsakomybės problemą būtų galima analizuoti dviem aspektais: pirmiausiai, - kodėl apskritai numatoma baudžiamoji atsakomybė ir galiausiai, - apsvaigimo patikrinimo ir nustatymo būdai ir galimybės.

Į klausimą, kodėl numatyta baudžiamoji atsakomybė padarius nusikalstamą veiką apsvaigus nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, teisės mokslas duoda labai paprastą bei aiškų atsakymą: „...alkoholio ar narkotikų dozės veikia žmogaus psichiką, jo sąmonę ir valią. Net ir nedidelė alkoholio ar narkotinių medžiagų dozė keičia žmogaus psichiką“.<sup>29</sup> Taigi, žmogus atsiduria ne normalaus suvokimo, elgesio būsenoje, todėl kad elementariai pažeidžiami suvokimo procesai. Kaip toliau aiškinama teisės mokslo, žmogus tampa lengvabūdiškesnis, judesiai mažiau koordinuoti, o esant gilesneje apsvaigimo stadijoje netgi pasireiškia reikšmingesni psichikos sutrikimai, tokie kaip praradimas galimybės orientuotis aplinkoje, suvokti savo veiksmų esmę ir juos kontroliuoti. Priklausomai nuo žmonių kategorijų, šių medžiagų vartojimas gali sąlygoti ir agresyvumą. Asmuo, veikiamas šių medžiagų poveikio, tiesiog pradeda iškreiptai suprasti savo ne tik minčių, bet ir veiksmų, poelgių esmę ir dėl to nenuostabu, kad dažnai atsiduria baudžiamojo įstatymo gniaužtuose. Neatmetama galimybė, kad perdozavimas šių psichiką veikiančių medžiagų sukelia ir atminties sutrikimus. Įžymus Londono universiteto Psichiatrijos instituto Nacionalinio priklausomybės ligų centro žalingų įpročių tyrėjas Michael Gossop savo knygoje „Living with Drugs“ („Gyvenimas su

<sup>29</sup> **Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė (Pirmoji knyga): baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. – p. 332– ISBN 9955-616-19-9

narkotikais“) taip pat akcentuoja, kad tai medžiagos, kurios keičia sąmonę. Taigi, apsvaigęs ir dėl to padaręs baudžiamajame įstatyme numatytą veiką asmuo gali patekti į būseną, artimą nepakaltinamumo būsenai. Štai kodėl iškyla asmenų, padariusių nusikalstamą veiką narkotinio apsvaigimo būsenoje, baudžiamosios atsakomybės problema. Klausimas – ar gali nuo narkotinių ir kitų panašaus poveikio medžiagų apsvaigęs asmuo atsakyti už savo veiksmus, ar jis pajėgus suprasti savo veiksmų esmę ir ar gali juos valdyti? Atsakymas į šiuos klausimus ir tinkamas jų sprendimas turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę, kadangi sprendžiamas teisinis to žmogaus likimas.

Kaip rašo amerikiečių profesorius, tyrinėtojas Curt Bartol savo knygoje „Kriminalinio elgesio psichologija“, ryšys tarp narkotikų ir nusikaltimų gali būti nagrinėjamas dviem aspektais: 1. naudojimas, pardavimas, gaminimas, platinimas ir laikymas uždraustų narkotinių medžiagų ir 2. farmakologinis veikimas, kuomet vienas ar kitas narkotikas veikia žmogaus elgesį ir kurie skatina jį nusikalstamam elgesiui. Šiame darbe tyrimas atliekamas vadovaujantis būtent antruoju aspektu. Pasak prof. Curt Bartol Jungtinėse Amerikos Valstijose sulaikytieji ir kalėjimuose besirandantys nusikaltėliai dažnai yra įvykdę nusikaltimus veikiami uždraustų narkotinių preparatų. Profesorius, vadovaudamasis 1999 m. JAV nacionalinės Narkotikų Kontrolės Policijos biuro atlikto tyrimo duomenimis, konstatuoja, kad beveik 1/3 uždarytų federaliniuose kalėjimuose ir apytiksliai pusė uždarytųjų valstijų kalėjimuose, prisipažino, jog nusikaltimo vykdymo metu jie buvo alkoholinio apsvaigimo arba narkotikų veikimo būsenoje.<sup>30</sup> Ir kas yra sudėtingiausia, kaip toliau rašo gerb. profesorius Curt Bartol, identifikuoti ir išmatuoti sąryšį tarp nusikaltimų ir narkotikų veikimo yra nepaprastai sunku. Šis sunkumas, anot profesoriaus, kyla todėl, kad sąsaja tarp nusikalstamumo ir narkotikų poveikio grindžiama keturiais aspektais: 1. farmakologiniu narkotiko veikimu, kuris pasireiškia chemine organizme reakcija; 2. įtaka psichologinių žmogaus ypatybių; 3. psichosocialinių sąlygų, kuriose vartojamas narkotikas, veikimu; 4. veikimu narkotikų, kurie vartojami kartu su kitais, juos maišant. Kalbant apie farmakologinį narkotiko veikimą, turima omenyje žmogaus nervinės sistemos ypatybes, kūno sandarą, kraujo sudėtį ir daugelį kitų neurofiziologinių ypatybių, kurie daro įtaką cheminiam narkotiko veikimui. Psichologinės ypatybės apima nuotaikų kaitą narkotiko vartojimo metu ir prieš jo vartojimą. Psichosocialinis aspektas nustato, kokioje socialinėje atmosferoje vartojamas narkotikas, kokie dalyvauja žmonės vartojant narkotiką, jų lūkesčiai, nuotaika ir elgesys, – visa tai gali įtakoti žmogaus reakciją narkotikui. Taip pat svarbus narkotikų „bendradarbiavimo“ faktorius, t.y. praktikoje dažni atvejai, kada vieni narkotikai vartojami kartu su kitais, ypatingai su alkoholiu.<sup>31</sup> Vadinasi tam, kad būtų galima suprasti, kokį poveikį turi vienas ar kitas narkotikas, neabejotinai svarbu atkreipti dėmesį į visus faktorius – ir farmakologinius, ir psichologinius, ir psichosocialinius bei „bendradarbiavimo“ faktorius.

<sup>30</sup> Бартол К. Психология криминального поведения. – Москва: Олма-пресс, 2004. – р. 303 - ISBN 5-93878-105-1

<sup>31</sup> Ten pat, p. 305

Kita problema ta, kad sulaikyti asmenys retai tikrinami dėl apsvaigimo nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Vieną iš priežasčių, kodėl taip yra, narkotikų kontrolės departamentas pateikia kaip sudėtingą patikrinimo procedūrą. Pabandykime išsiaiškinti to sudėtingumo turinį.

Kelių policininkai neslepia, kad vis daugiau eismo nelaimių kyla dėl narkotikus vartojančių vairuotojų. Apsvaigę vairuojantys asmenys nejaučia greičio, neturi ir baimės pojūčio. Jiems realybė atrodo kitaip. Blogiausia, kad taip elgdamiesi jie kelia pavojų ne tik sau, bet ir aplinkiniams. Tokie apspangę pažeidėjai – vienas didžiausių Eismo priežiūros tarnybos rūpesčių. Mat prie vairo sėdančių narkotikais apsvaigusiu vairuotojų neišduoda joks kvapas, o ir patogūs naudoti alkoholinį apsvaigimą ir jo lygį nustatantys alkolosteriai šiuo atveju yra bejėgiai. Štai pagal BK 281 straipsnio 8 dalį kaltininkas laikomas apsvaigusi nuo alkoholio, kai alkoholio kiekio koncentracija jo kraujyje yra 0,4 promilės ir daugiau. „Tuo tarpu nei baudžiamajame įstatyme, nei Transporto priemonių vairuotojų ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo būsenos nustatymo taisyklėse nėra konkrečių nuostatų dėl apsvaigimo nuo narkotinių psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų maksimalios leistinos koncentracijos normos vairuotojo kraujyje. Tai reiškia, kad dėl šių medžiagų specifikos, poveikio organizmui ir testavimo ypatybių netoleruojamas bet koks šių medžiagų kiekis vairuotojo organizme“.<sup>32</sup> Tad jokių galimybių kelyje patikrinti narkomanų paprasčiausiai nėra. Todėl pareigūnai įtartinus vairuotojus privalo nustatyti kone plika akimi. Jei kyla pagrįstų įtarimų, vairuotojai gabenami į medicines įstaigas.

Esant pagrįstiems įtarimams dėl apsvaigimo, pareigūnai neturi kitos išeities, kaip tik moti ranka į tiesioginį savo darbą ir vežti tikrinti vairuotoją. Be to toks tyrimas yra brangus – iš policijos biudžeto medikams tenka sumokėti po 30–40 litų. Be to, ar žmogus vartojo narkotikų, rodo populiariausias Lietuvoje tyrimas – šlapimo. Todėl dažnos situacijos, kuomet sėdi pareigūnai ir laukia, kol apsvaigęs pažeidėjas teksis tyrimams atlikti gamtinius reikalus. O realybė tokia, kad laukimas gali tęstis ir kelias valandas. Palikti asmens ir išvažiuoti policininkai negali, nes jie privalo gauti medikų pažymą. Jeigu pareigūnų įtarimai pasitvirtina, nuo kvaišalų apsvaigusiems vairuotojams gresia įstatyme numatyta atsakomybė. Tačiau medicininių žinių neturintys policininkai gali ir apsirikti. Galbūt žmogus iš tiesų narkotikų nebuvo vartojęs. Ir čia nieko keisto, nes neturint medicininių žinių policininkas narkomaną atskiria sunkiai. Be tyrimų, ar žmogus narkomanas, negali pasakyti net medikas, kadangi požymiai yra labai įvairūs, jie priklauso ir nuo narkotikų rūšių. Tokiu atveju, ar nebūtų asmens teisių pažeidimas klaidingas, kad ir pirminis, konstatavimas dėl narkotinių medžiagų vartojimo? Tačiau tai jau kita problema ir tai, ko gero, labiau ne baudžiamosios, o konstitucinės teisės klausimas. Niuansų čia labai daug. Tačiau faktas tik vienas – problema išties rimta. Nuo narkotikų apsvaigęs žmogus negali

<sup>32</sup> Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (Baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. A-2/2009-03-24. [http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn\\_iki2006&lang=1](http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_iki2006&lang=1) [žiūrėta 2011 01 25]

vairuoti, tačiau jie tai daro, o galimybės juos tikrinti šiandien, deja, ribotos.<sup>33</sup> Taigi policijos pareigūnai pripažįsta, kad smarkėjant kvaišalų vartojimo vajui, operatyviai patikrinti įtarimų sukėlusius vairuotojus ar kitus asmenis iš tikrųjų sudėtinga, nes įvairių rūšių narkotikai žmones veikia skirtingai, todėl išoriškai juos vartojusius piliečius ne visuomet įmanoma tiksliai nustatyti.

Atsižvelgdama į šią itin opią situaciją, kad prie transporto priemonių vairo dažnai sėda ne tik neblaivūs, bet nereti atvejai, ir asmenys, apsvaigę nuo narkotikų ar kitų svaigiųjų medžiagų ir, kad vizualiai atpažinti asmenį, vartojusį narkotikus, pakankamai sunku, Lietuvos policijos eismo priežiūros tarnyba 2006 m. vasarą konkurso tvarka pirmą kartą įsigijo atitinkamų testų, gaminamų Didžiojoje Britanijoje, kuriais lengviau atpažinti, jog vairuotojas yra apsvaigęs nuo narkotikų. Narkotinių priemonių seilėse nustatyti "Multi-Drug Twist" testas yra greitas vienkartinis testas, kurio pagalba asmens seilėse vienu metu galima nustatyti tokias narkotines medžiagas, kaip amfetaminą, metamfetaminą, kokainą, opiatų, marihuaną, fenciklidiną ir jų metabolitus bei kitus giminingus junginius. Šio minėto testo rezultatai yra preliminarūs. Dėl to gavęs teigiamą tikrinamojo asmens rezultatą, policijos pareigūnas, teisės aktų nustatyta tvarka, tokį asmenį pristato į sveikatos priežiūros įstaigą, kur atliekama jo medicininė apžiūra. Tik medicinos darbuotojui patvirtinus, kad asmuo yra apsvaigęs nuo narkotikų, policijos pareigūnas užfiksuoja tai įstatymų nustatyta tvarka.<sup>34</sup> Matuoklių privalumų kone svarbiausiu akcentu yra laikoma tai, kad jie atlieka narkotikų testus su burnos seilėmis, o ne šlapimu. Visa tai trunka vos apie dešimt minučių. Tuo tarpu šlapimo tyrimo rezultatų tektų laukti gerokai ilgiau. Juolab kad ir vairuotojai, atvežti į medicinos įstaigą, ne iškart sutinka duoti tyrimui reikalingus mėginius. Juk policininkas, kelyje sustabdęs įtarimų sukėlusį vairuotoją, niekaip vietoje nepaims šlapimo mėginio ir jo neištirs, o naujasis testas leidžia tai atlikti greitai ir efektyviai. Be to, tiriant seiles, narkotikai gali būti aptikti netgi iškart po nurijimo ar dar iki jų pasirodymo šlapime. Kitaip tariant, tos prietaisas yra skirtas lengvesniam narkotikų aptikimui negu darant šlapimo tyrimus.

2006 metų pradžioje Lietuvos eismo priežiūros tarnybai ir Susisiekimo ministerijai buvo pateikti ir "OraLine" prietaisai išbandyti jų galimybes. Naujieji testai nenurodo, kokį kiekį narkotinės medžiagos yra vartojęs tikrinamasis, tačiau jie tiksliai konstatuoja faktą, kad organizme aptikta kvaišalų. "OraLine" matuokliai atpažįsta ir aptinka keturias pagrindines pagal kilmę suskirstytas narkotikų grupes ir netgi tiksliai nurodo, kokios rūšies medžiagos rastos. Beje, įrenginys į rūkalus nereaguoja, todėl tai tik dar labiau sustiprina jo patikimumą.<sup>35</sup>

Matavimo prietaisų rinkoje galima rasti įvairiausių. Štai, kad ir vokiečių firmos „Drager“ specialistai taip pat yra sukūrę prietaisą, galintį operatyviai nustatyti, ar vairuotojas yra vartojęs

<sup>33</sup> Činkienė J. Kas pagaliau sutramdys kvaišalus vartojančius vairuotojus/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/spauda\\_raso/20050905\\_Spaudos\\_apzvalga.htm](http://www.nkd.lt/files/spauda_raso/20050905_Spaudos_apzvalga.htm) [žiūrėta 2011 01 31]

<sup>34</sup> Įsigyti prietaisai, padedantys nustatyti asmens apsvaigimą nuo narkotikų/Lietuvos kelių policijos tarnyba. <http://www.lpept.lt/lt/naujienos/detail.php?ID=1068> [žiūrėta 2011 01 31]

<sup>35</sup> Jarusevičius T. Apynasris vairuojantiems narkomanams. <http://kauno.diena.lt/dienrastis/kita/apynasris-vairuojantiems-narkomanams-36902> [žiūrėta 2011 01 31]

narkotikus. Jų galima įsigyti ir Lietuvoje, tačiau, dėl ko gero brangių įsigijimo kaštų (internete jo kaina nurodyta 9000 Lt be PVM), Lietuvos teisėsauga nepajėgi apsirūpinti šiomis priemonėmis. Sistema susideda iš DRUGTEST 5000 analizatoriaus ir DRUGTEST 5000 testavimo komplektų. Veikimo pagrindas - optinė imunocheminių matavimo juostelių, esančių testavimo komplektuose, analizė. Sistema yra labai greitas ir paprastas būdas aptikti amfetaminus, benzodiazepinus, kanabinoidus, kokaino metabolitus, metamfetaminą ir opiatų. Tai nauja originali elektroninė ekspresanalizės technologija, pagal kurią prietaisas ištiria įtariamojo seilių mėginį. Testavimo rezultatai parodomi ekrane iš karto atlikus analizę ir gali būti išsaugoti analizatoriaus atmintyje, atspausdinti naudojant Drager Mobile Printer, arba perkelti į kompiuterį per integruotą USB jungtį. Yra galimybė prijungti klaviatūrą ar barkodų skanerį. Sistema gali būti naudojama ir stacionariai, ir mobiliems testams atlikti.<sup>36</sup>

Būtina atkreipti dėmesį, kad visi naudojami matavimo prietaisai turi būti nustatyta tvarka įteisinti, t. y. matavimo prietaisų tipai turi būti patvirtinti ir įrašyti į Lietuvos matavimo priemonių registrą, gauti kiti būtini leidimai ir nustatyta tvarka kiekvienam prietaisui atlikta jų periodinė metrologinė patikra. Prietaisai privalo turėti plombas, žymenis ir (arba) ženklus, o jeigu žymuo, plomba pažeisti - jų nenaudoti. Valstybinės metrologijos tarnybos tinklalapyje, informacinės sistemos skiltyje „Lietuvos matavimo priemonių registras“ ([http://www.lvmt.lt/?id=53&lang=\\_lt](http://www.lvmt.lt/?id=53&lang=_lt) [žiūrėta 2011 02 01]) nėra nurodyto nė vieno prietaiso, skirto narkotinėms medžiagoms žmogaus biologinėse terpėse nustatyti. Pateikus asmeninę elektroninę užklausą šiai tarnybai (2011-02-01) dėl priežasčių, kodėl nėra nė vieno narkotikų matavimo prietaiso, buvo gautas atsakymas: „LR metrologijos įstatymo 15 str. nurodo sritis, kuriose naudojamoms matavimo priemonėms yra taikomas teisinis metrologinis reglamentavimas, t. y. tipo patvirtinimas ir patikra. Tarnyba savo iniciatyva matavimo priemonių tipų netvirtina ir į Registrą neįrašo, dėl to turi kreiptis ūkio subjektai. Dėl narkotinių medžiagų matavimo priemonių įteisinimo į Tarnybą niekas nesikreipė“. Taip pat į užklausą atsakęs specialistas akcentavo, kad dar reikėtų žinoti, ar tie prietaisai kažką matuoja, ar turi matavimo paklaidą. Jeigu prietaisas tik parodo (indikuoja), jog žmogaus organizmas yra apsvaigintas kažkokių medžiagų, tačiau nematuoja šių medžiagų kiekio ir neturi matavimo paklaidos, tai nėra matavimo priemonė, kuriai gali būti taikomas teisinis metrologinis reglamentavimas. Taip pat pateikus asmeninę elektroninę užklausą Lietuvos kelių policijos tarnybai (2011 02 01) dėl 2006 m. įsigytų minėtų narkotikų testų („Multi-drug Twist“ ir „Oraline“) naudojimo teisėsaugininkų darbe perspektyvų, buvo gautas Lietuvos kelių policijos tarnybos Veiklos organizavimo skyriaus vyresniojo specialisto atsakymas: „Informuojame, kad šiuo metu policijoje yra naudojami Jūsų minėti narkotikų testai. Bendrajame matavimo prietaisų registre šie narkotikų testai nėra registruoti ir jiems nėra atlikta metrologinė patikra. Tai nėra atlikta,

<sup>36</sup> **Profesionalus narkotesteris Drager DrugTest 5000.** <http://alkotesteris.lt/?id=235> [žiūrėta 2011 01 31]

nes pagal šių narkotikų testų duomenis nėra surašomas joks procesinis dokumentas, reikalingas asmenį patraukti administracinėn atsakomybėn. Šie narkotikų testai skirti palengvinti pareigūnų darbą, jų pagalba gaunama pirminė (kontrolinė) informacija, ar asmuo vartojo narkotines medžiagas. Faktui nepasitvirtinus, nėra būtinybės asmenį pristatyti į priklausomybės ligų centrą, kad nustatyti, ar asmuo vartojo narkotines medžiagas. Užfiksavus teigiamą rezultatą, asmuo būtinai pristatomas į atitinkamą įstaigą, kur jam atliekamas būtinas tyrimas. Vėliau, remiantis tik specialisto išvada, priimamas sprendimas.“

Tobulėjant technologijoms, atsiranda vis daugiau priemonių aptikti narkotikų pėdsakų – tiek aplinkoje, tiek žmogaus biologinėje terpėje (kraujyje, šlapime, seilėse). Lietuvoje dažniausiai naudojami seilių ir šlapimo testai. Kitose šalyse naudojami plaukų ar prakaito testai narkotikų vartojimui nustatyti Lietuvoje yra nepaplitę. Bet koku atveju, tokių testų rezultatai yra, deja, tik preliminarūs, todėl juos būtina tikslinti laboratorijose, kuriose įvairiais cheminiais analizės metodais tiksliai nustatoma narkotikų rūšis ir narkotikų kiekis kraujyje ar šlapime. Testų rezultatus turi įvertinti profesionalūs gydytojai ir ypač tais atvejais, kai preliminarūs tyrimo rezultatai yra teigiami.

Asmenų apsvaigimo nustatymas atliekamas vadovaujantis 2006 m. gegužės 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 452 „Dėl transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklių patvirtinimo“ („Valstybės Žinios“, 2006 05 18, Nr. 56-2000) ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2006 m. birželio 20 d. Nr. V-505 įsakymu „Dėl medicininės apžiūros neblaivumui (girtumui) ar apsvaigimui nuo psichiką veikiančių medžiagų nustatyti atlikimo ir bendros asmens būklės įvertinimo metodikų patvirtinimo“. Šiose Taisyklėse apsvaigimas apibrėžiamas kaip asmens psichikos būsenos ar elgesio sutrikdymas, kuriuos sukelia pavartotos psichiką veikiančios medžiagos (narkotinės priemonės, psichotropinės ir kitos svaigosios medžiagos), išskyrus etilo, metilo, propilo, butilo, amilo, heksilo alkoholį (toliau vadinama – alkoholis). Medicininę apžiūrą apsvaigimui nuo psichiką veikiančių medžiagų nustato specialią žinių ir reikiamą kvalifikaciją turinčių visų rūšių asmens sveikatos priežiūros įstaigų asmens sveikatos priežiūros specialistai, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka suteikta teisė atlikti medicininę apžiūrą, pagal sveikatos apsaugos ministro patvirtintą metodiką, suderintą su vidaus reikalų ministru. Medicininę apžiūrą sudaro: bendras asmens būklės vertinimas; tiriamųjų medžiagų paėmimas; tiriamųjų medžiagų ištyrimas; išvados formulavimas. Medicininę apžiūrą atlieka: 1. bendrą asmens būklės vertinimą – šeimos gydytojai, gydytojai psichiatrai arba kitų profesinių kvalifikacijų gydytojai, specialiai pasirengę ir gavę tai patvirtinantį dokumentą (toliau vadinami – gydytojai); 2. tiriamųjų medžiagų paėmimą – slaugytojai arba klinikos laborantai asmens sveikatos priežiūros įstaigos (ASPI) vadovo nustatyta tvarka; 3. tiriamųjų medžiagų ištyrimą – Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos instituto toksikologijos laboratorijos (toliau vadinama – toksikologijos laboratorija) teismo

medicinos ekspertai; 4. Bendras asmens būklės vertinimas pradedamas ne vėliau kaip per 1 val. nuo asmens atvykimo į ASPĮ.

Psichiką veikiančių medžiagų kraujyje ir/ar šlapime kiekis nustatomas įvairiais cheminės analizės metodais – dujų chromatografijos, skysčių chromatografijos, masių spektrometrijos, plonasluoksnės chromatografijos ir kitais identifikuojančiais specifinę medžiagą ir atmetančiais klaidingai „teigiamus“ pirminio tyrimo rezultatus. Greitos tyrimo priemonės (testai) gali būti taikomos tik kaip pradinis metodas. Tyrimo rezultatams patvirtinti būtina taikyti aukščiau nurodytus metodus. Teigiami rezultatai, gauti atliekant imuninę analizę, taip pat turi būti patvirtinti aukščiau nurodytais tyrimo metodais. Psichiką veikiančių medžiagų vartojimui patvirtinti būtina tiriamąją medžiagą iš to paties mėginio iširti mažiausiai dviem skirtingais aukščiau nurodytais metodais.

Požymiai, kuriems esant galima įtarti, kad asmuo yra apsvaigęs: iš burnos sklindantis alkoholio kvapas (jeigu pvz. narkotikai buvo vartojami su alkoholiu), neadekvati elgsena, nerišli kalba, nekoordinuoti judesiai. Tuomet vertinama bendra asmens būklė: ar gali eiti tiesia linija – „pėda po pėdos“; ar stovėdamas gali pirštu pataikyti į nosies galą (atsimerkęs ir užsimerkęs).

Apsvaigimo laipsnis nustatomas remiantis visapusišku medicininio ištyrimu. Vien narkotikų pėdsakų nustatymas nerodo apsvaigimo stiprumo. Nustatant apsvaigimą, lemiamą reikšmę turi klinikinis ištyrimas, o visi kiti papildomi metodai yra tik pagalbiniai, kurie turi papildomą diagnostinę reikšmę. Tiriant kliniškai, įvertinami trys klinikiniai sindromai: psichikos veiklos pakitimai; vegetaciniai-kraujagysliniai sutrikimai; judesių sutrikimai.

Asmenų apsvaigimas turi būti nustatomas nedelsiant, nes kaip ir alkoholio, taip ir narkotikų koncentracija organizme kinta, todėl reikia kiek galima anksčiau užregistruoti narkotikų poveikio pėdsakus, kad būtų galima kuo tiksliau įvertinti asmens būseną sulaikymo metu. Tuo tikslu svarbu užrašyti tikslų medicininės apžiūros atlikimo pradžios ir pabaigos laiką. Sudėtingesni klausimai nustatant kaltininko apsvaigimą nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų teismams iškyta tada, kai po eismo įvykio dėl įvairių priežasčių kaltininkui neatliekama medicininė apžiūra. Dažniausiai taip atsitinka tada, kai kaltininkas pasišalina iš įvykio vietos ir negali būti pristatytas į sveikatos priežiūros įstaigą medicininės apžiūros tikslu arba tokios patikros atsisako. „Pagal teismų praktiką medicininės apžiūros neatlikimas arba jos atlikimo tvarkos nesilaikymas nėra kliūtis asmens apsvaigimo faktui eismo įvykio metu nustatyti.“<sup>37</sup> Viena iš priemonių šiai aplinkybei nustatyti ir yra specialių techninių priemonių (matuoklių, testų) naudojimas. Teismų praktikoje asmens apsvaigimas nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų gali būti nustatomas ir kitais duomenimis,

<sup>37</sup> Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (Baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. A-2/2009 03 24. [http://www.lit.lt/default.aspx?item=tn\\_iki2006&lang=1](http://www.lit.lt/default.aspx?item=tn_iki2006&lang=1) [žiūrėta 2011 01 25]



pavyzdžiui, „liudytojų, tiesiogiai bendravusių su kaltininku iki eismo įvykio, parodymais. Tokia praktika nepažeidžia įstatymo reikalavimų, nes, asmens apsvaigimą siejant tik su kraujo tyrimo atlikimu, būtų sudaromos prielaidos kaltininkams, pasišalinusiems iš eismo įvykio vietos ir dėl to nesant galimybės atlikti medicininės apžiūros, išvengti griežtesnės baudžiamosios atsakomybės.“<sup>38</sup>

Norint įsitikinti, ar asmuo vartojo narkotikų, reikia įvertinti šiuos požymius: budrumą; akių vokus; vyzdžius ir jų reakciją į šviesą, ar labai išsiplėtę ar susitraukę vyzdžiai; akių judesius ir gebėjimą akimis sekti objektus, ar paraudusios akys; ar raumenys įsitempę; veido išraišką (gal iškreipta, keista mimika kalbant); kvėpavimą; pulsą ir kraujospūdį; ar prakaituojama; injekcijų žymes, ypač per rankų linkius; gebėjimą bendrauti, dalyvauti pokalbyje; ar pakitusi kalba – perdėtas plepumas ir pan.; pavartojus narkotikų išduoda sumišimas, būseną tarp lengvo nesorientavimo ir psichozės, nuovargis, nepaaiškinamas silpnumas, nerimas; laikysenos ir judesių pokyčius (*nuo visiško atsipalaidavimo, jei buvo vartota opijatų, iki per didelio aktyvumo – vartojant stimulatorius*).

Gydytojas, vertindamas bendrą asmens būklę (išvaizdą, odą, gleivines, kvėpavimo dažnį ir pobūdį, širdies susitraukimų dažnį, arterinį kraujospūdį, eisena, stovėseną, judesių tikslumą, vokų, liežuvio ir pirštų virpėjimą, vyzdžius bei kt.), užpildo medicininės apžiūros aktą. Teismas savo ruožtu „medicininės apžiūros akte pateiktus duomenis apie asmens apsvaigimą nuo psichiką veikiančių medžiagų, atitinkančius BPK 20 straipsnyje nustatytus reikalavimus, gali pripažinti įrodymais, kurie vertinami vadovaujantis tomis pačiomis taisyklėmis kaip ir kiti įrodymai – pagal teisėjo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu. Kilus abejonių dėl medicininės apžiūros rezultatų, teismas įvertina, ar ji buvo atlikta laikantis nustatytos tvarkos, taikant tinkamus metodus ir pan. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad kaltininkas turi būti pristatomas į sveikatos priežiūros įstaigą atlikti medicininės apžiūros ne vėliau kaip per vieną valandą nuo eismo įvykio (Neblaivumo nustatymo taisyklių 10 punktas). Ši nuostata svarbi dėl to, kad, atlikus medicininę apžiūrą šiam terminui praėjus, jos rezultatai ne visada gali būti laikomi patikimais“.<sup>39</sup> O išlaidas asmens sveikatos priežiūros įstaigai atlygina ta policijos įstaiga, kurios pareigūnas pristatė asmenį atlikti medicininės apžiūros, išskyrus įstatymų numatytas išimtis.

Kaip matome, apsvaigimo nustatymo medicininis tyrimas išties reikalauja tiek laiko sąnaudų, tiek specialių priemonių, tinkamų sąlygų (apšvietimas, sąlygos šlapimo, kraujo bandiniams paimti, užrakinama patalpa šaldytuvui bandiniams laikyti iki išvežimo į laboratoriją, kraujospūdžio aparatas, Šultės lentelė, linija ant grindų ir t.t.), tiek kvalifikuotų specialistų, tiek finansinių resursų. O apžiūra turi būti ne tik tinkamai atlikta, bet ir įforminta. Tačiau kol kas Lietuvoje medicininis tyrimas yra

<sup>38</sup> Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (Baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. A-2/2009 03 24. [http://www.lai.lt/default.aspx?item=tn\\_iki2006&lang=1](http://www.lai.lt/default.aspx?item=tn_iki2006&lang=1) [žiūrėta 2011 01 25]

<sup>39</sup> Ten pat [žiūrėta 2011 01 25]

vienintelis patikimas būdas apsvaigimui nuo kvaišalų nustatyti. Vadinamosios greito tyrimo priemonės yra tik preliminarūs, pradiniai metodai, kurie turi būti pagrindžiami medicininiais tyrimais (ypatingai teigiamo rezultato atveju). Tačiau reikia pripažinti, kad greito tyrimo priemonės - didelė pagalba mūsų teisėsaugininkams, bent jau pagrįsti pradinę apsvaigimo išvadą siuntimui dėl medicininio ištyrimo ir tokiu būdu nusimesti atsakomybės našta klaidingų pirminių rezultatų atveju, kadangi apsirikimo tikimybė iš vizualios apžiūros labai didelė.

Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktika nėra turtinga bylomis dėl narkotinių ar psichotropinių medžiagų veikimo procese padarytų nusikalstamų veikų. Štai „teismų praktikoje atvejai, kai nusikalstamą veiką padaro apsvaigęs nuo alkoholio asmuo, yra būdingi nužudymų byloms – ši aplinkybė nustatyta ir į ją atsižvelgta skiriant bausmę daugelyje apžvelgtų teismo nuosprendžių. Tačiau gautose apibendrinti bylose nepasitaikė, kad asmuo šio nusikaltimo padarymo metu būtų apsvaigęs nuo narkotinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų.“<sup>40</sup> Apsvaigimo nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų įrodinėjimo procesas – nelengva užduotis, kadangi, kaip aiškinama teismų praktikoje, būtina nustatyti ne tik tai, kad kaltininkas nusikaltimą padarė apsvaigęs nuo šių medžiagų, bet ir pagrįsti, kad būtent apsvaigimas turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui. O asmens apsvaigimo būklė nustatoma ne tik atlikus specialų tyrimą (pvz., panaudojant narkotinių medžiagų matavimo priemonę ar kitą testą), bet ir remiantis liudytojų ar paties kaltininko parodymais bei kitais duomenimis, kuriais apibūdinami apsvaigimo požymiai. Išvada dėl apsvaigimo reikšmės nusikalstamos veikos padarymui daroma įvertinus nusikalstamos veikos padarymo situaciją, jo motyvus ir tikslus, kaltininko veiksmų, nukreiptų į nukentėjusįjį, intensyvumą bei pobūdį ir kitas bylos aplinkybes.<sup>41</sup> Teismų praktikoje pažymima, kad bylose pasitaiko nemažai atvejų, kai nuosprendžiuose apsiribojama asmens apsvaigimo fakto konstatavimu, papildomai nemotyvuojant, kaip apsvaigimas paskatino asmens nusikalstamą elgesį. „Tokia praktika pateisinama, kai asmens apsvaigimo reikšmė nusikaltimo padarymui būna akivaizdi iš nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių, pavyzdžiui, nužudymas padaromas kilus konfliktui išgertuvių metu. Tačiau, nesant akivaizdžių faktų, teismai <...> privalo nurodyti, kaip apsvaigimas paskatino asmenį nužudyti. Apsvaigimo reikšmė nužudymui teismų praktikoje nustatoma įvertinant šio nusikaltimo padarymo motyvus, kaltininko veiksmų intensyvumą bei jų pobūdį.“<sup>42</sup> Tačiau negalima nepastebėti, kad teismų praktikos apžvalgoje bylų su apsvaigimu prieš valią nėra. Visi atvejai kalba apie apsvaigimą savo valia ir jis arba laikomas sunkinančia aplinkybe, nes turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, arba nepripažįstama sunkinančia aplinkybe, nes apsvaigimas jokios įtakos neturėjo. Tad belieka tik teoriniai, loginiai pamąstymai apie prievartinio apsvaiginimo

---

<sup>40</sup> **Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga Nr. T-1/2008 05 16.** [http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34109](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34109) [žiūrėta 2011 01 26]

<sup>41</sup> Ten pat [žiūrėta 2011 01 26]

<sup>42</sup> Ten pat [žiūrėta 2011 01 26]

nustatymo ir įrodinėjimo galimybes, ir asmens, padariusio nusikalstamą veiką tokiomis aplinkybėmis, baudžiamosios atsakomybės taikymo esmę ir prasmę.

Štai baudžiamojoje byloje Nr. 2K–170/2008 konstatuojamas narkotinių medžiagų vartojimo reikšmės neturėjimas vagysčių nusikaltimų padarymui: „Nusikalstamos veikos sudėtis yra baudžiamajame įstatyme numatytų objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką kaip tam tikrą nusikaltimą arba baudžiamąjį nusižengimą, visuma. Vienas iš nusikalstamos veikos sudėties subjekto būtinųjų požymių yra pakaltinamumas. Pakaltinamumas suprantamas ir aiškinamas kaip fizinio asmens sugebėjimas suvokti savo veiksmų esmę ir juos valdyti. Nepakaltinamumas yra tokia psichinė asmens būseną, kuri uždraustos veikos darymo metu dėl psichikos sutrikimo neleidžia jam suvokti tokios veikos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų. Iš byloje esančių duomenų matyti, kad M. A. <...> teistas keturis kartus, naujas nusikalstamas veikas padarė laisvės atėmimo bausmės, <...>, vykdymo atidėjimo laikotarpiu. Byloje duomenų, kad M. A. sirgo (ar serga) kokia nors psichikos liga ar turėjo (ir turi) kitų psichinės veiklos sutrikimų, nėra. Nei bylos tyrimo, nei jos nagrinėjimo teisme metu jokių abejonių dėl M. A. pakaltinamumo nekilo, prašymų skirti teismo psichiatrinę ekspertizę nebuvo pareikšta. Tai, kad M. A. vartojo narkotines medžiagas, kad 2006 m. Vilniaus priklausomybės ligų centre buvo konsultuojamas dėl narkotikų vartojimo, negali būti vertinama kaip pagrindas skirti teismo psichiatrinę ekspertizę. M. A. nuo 2007 m. vasario 19 d. iki kovo 30 d. padarė net septynias vagystes, svetimą turtą pagrobavo įsibrovęs į patalpas, buvo vagiami vertingi daiktai (kompiuteriai) ir tuoj pat realizuojami. Nusikaltimų padarymo laikas (vagystės sekė viena po kitos <...>, skirtingu laiku, įsibraunant į skirtingas patalpas), būdas, vagysčių dalykas ir kiti nustatyti padarytų nusikalstamų veikų objektyvieji požymiai rodo, kad M. A. veikė sąmoningai ir valingai“.<sup>43</sup> Vagystė ir plėšimas yra tyčinės nusikalstamos veikos, padaromos tik tiesiogine tyčia, t.y. kaltininkas suvokia, kad kaltininkas veikia prieš turto savininko valią, grobimo atveju suvokia, kad turtą pagrobia palaužęs nukentėjusiojo valią ir atėmęs galimybę pasipriešinti ir numato nusikalstamos veikos padarinius bei jų nori. Tyčia gali būti tiek apibrėžta, tiek neapibrėžta, tačiau nustatant nusikalstamo sumanymo turinį neapsiribojama ties pirmine jos forma, būtina nustatyti ir įvertinti ne tik objektyviuosius, bet ir subjektyviuosius veikos požymius, t.y. kokio tikslo siekė bei kokius padarinius numatė.<sup>44</sup> Sunku būtų įsivaizduoti vagystės ar plėšimo atvejį esant prievartiniam narkotinių ar psichotropinių medžiagų apsvaiginimo būsenoje, t.y. ta prasme, kad apsvaigimas būtų būtent tas nusikalstamos veikos stimulatorius ar provokatorius pačios veikos įvykdymui, o ne nusikalstamos veikos padarymą kaip galimybę (papildomą arba vienintelį šaltinį) prasimanyti pinigų ar kitokių materialinių vertybių narkotinių medžiagų įsigijimui ir vartojimui. Tačiau tokioje būsenoje

<sup>43</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-170/2008. [http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32733](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32733) [žiūrėta 2010 01 26]

<sup>44</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose Nr. B2-27/2005 06 23. [http://www.lat.lt/4\\_tpbuileteniai/senos/nutartis.aspx?id=29259](http://www.lat.lt/4_tpbuileteniai/senos/nutartis.aspx?id=29259) [žiūrėta 2011 01 26]

nužudyti ar sunkiai sutrikdyti kito asmens sveikatą – nieko nereiškia. Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-571/2007 patvirtinta, kad apsvaigimas turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, t.y. sunkaus sveikatos sutrikdymui: T. Š. neigia, kad apsvaigimas nuo alkoholio turėjo įtakos nusikaltimo įvykdymui. Tačiau kasacinis teismas argumentavo, kad „BK 54 straipsnio 2 dalies 7 punkte nurodoma, kad skirdamas bausmę teismas atsižvelgia į visas bylos aplinkybes, lengvinančias ir sunkinančias atsakomybę. Atsakomybę sunkinančios aplinkybės išvardijamos BK 60 straipsnyje. Šio straipsnio 9 punkte numatyta, kad viena iš tokių aplinkybių yra tada, kai veiką padarė asmuo, apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, jeigu šios aplinkybės turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui. <...> Kasacinės instancijos teismas nenustatinėja bylos aplinkybių, todėl aplinkybė, kad T. Š. padarė nusikaltimą apsvaigęs nuo alkoholio, nekvestionuojama. Taip pat nėra pagrindo paneigti pirmosios instancijos teismo išvados, kad apsvaigimas nuo alkoholio turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui. Taigi ši pirmosios instancijos teismo nuosprendžio išvada yra pagrįsta ir teisinga.“<sup>45</sup> Kaip pasisako teismai, daryti išvadą, kad nusikalstamą elgesį lėmė būtent apsvaigimas, o ne pavyzdžiui nukentėjusiojo provokuojantys veiksmai, galima kad ir pavyzdžiui įvertinus spontanišką ir neadekvačią kaltininko reakciją į nukentėjusiojo veiksmus. „Vertindami nusikalstamą veiką padariusiojo asmenybę, teismai išskiria asmenybės požymius, kurie lemia asmens pavojingumą, <...>. Kaltininko pavojingumą nulemia požymiai, apibūdinantys jį iki nusikalstamos veikos padarymo (ankstesnės nusikalstamos veikos ar kiti teisės pažeidimai, polinkis į girtavimą, narkotinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimą, vertybinė orientacija, požiūris į šeimą, darbą, mokslą ir pan.), nusikalstamos veikos padarymo metu (ar apsvaigęs nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų, ar blaivus ir pan.) ir po nusikalstamos veikos padarymo (atvykimas ir prisipažinimas, gailėjimasis, padėjimas išaiškinti nusikalstamą veiką ir kitus bendrininkus, žalos atlyginimas ir pan.). <...> teismai atkreipia dėmesį ir į tai, ar nusikalstama veika padaryta atsitiktinai, dėl kitų asmenų įtakos arba nepalankiai susiklosčius aplinkybėms, ar kaltininko antisuomeninės nuostatos jau buvo susiformavusios iki nusikalstamo poelgio ir nusikalstama veika buvo tik nuoseklus kaltininko gyvenimo būdo ir jo ankstesnio elgesio padarinys.“<sup>46</sup> Alkoholio ar kitų psichiką veikiančių medžiagų apsvaigimas turi realios įtakos nusikalstamai veikai padaryti, kai pvz., sustiprina kaltininko pasiryžimą padaryti nusikalstamą veiką, nulemia neatsargų kaltininko elgesį.<sup>47</sup>

<sup>45</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-571/2007. [http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31696](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31696) [žiūrėta 2010 01 26]

<sup>46</sup> Teismų praktikos skiriant bausmes (Baudžiamojo kodekso 54-64 straipsniai) apžvalga Nr. T-2/2007 06 28. [http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32351](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32351) [žiūrėta 2011 01 26]

<sup>47</sup> Ten pat

### 3.2. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ypatybės ir jų poveikis elgsenai

Įstatymų leidėjas prieš savo valią apsvaigusio ir dėl to padariusio baudžiamajame įstatyme numatytą veiką asmens pakaltinamumą konstatuoja tik kaip ribotą („ne visiškai sugebėdamas suvokti <...> arba valdyti ...“), tačiau bendro išprūsimo žinios ir visuotinėse žiniasklaidos informacinėse priemonėmis teikiama informacija narkotikus ir jai giminingas medžiagas apibūdina kaip paralyžiuojančias žmogaus suvokimą, mąstymą, valią ir elgesį. Todėl tai kelia būtinybę pasitelkiant į pagalbą mokslinę literatūrą išanalizuoti narkotinių ir psichotropinių medžiagų sampratą, atskleisti šių produktų esmę ir įsitikinti, ar tikrai šios medžiagos gali sukelti tik ribotą pakaltinamumą.

LR BK 269 str. nurodoma, kad „...narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra medžiagos, įtrauktos į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus.“ (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 5 "Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo" (Valstybės Žinios, 2000 01 14, Nr. 4-113)). Šių medžiagų sąrašai – tai tarptautiniu mastu bei Lietuvos Respublikoje kontroliuojamų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai, sudaryti remiantis tarptautinių susitarimų reikalavimais – 1961 metų Jungtinių Tautų Organizacijos Bendrąja narkotinių medžiagų konvencija ir 1971 metų Jungtinių Tautų Organizacijos Psichotropinių medžiagų konvencija. Medžiagos klasifikuojamos pagal jų žalingą poveikį žmogaus sveikatai, kai jomis piktnaudžiaujama, ir jų panaudojimą medicinos tikslams, todėl sąrašais apibūdinamoms medžiagoms taikomas kontrolės lygis. Sudaryti trys narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai:

1. pirmąjį sąrašą sudaro narkotinės ir psichotropinės medžiagos (taip pat augalai), sukeliančios žalingus padarinius žmogaus sveikatai, jeigu jomis piktnaudžiaujama. Lietuvos Respublikoje šios medžiagos uždraustos vartoti sveikatos priežiūros tikslams;

2. į antrąjį sąrašą įtrauktos narkotinės ir psichotropinės medžiagos (taip pat augalai), kurios yra labai pavojingos žmogaus sveikatai, jeigu jomis piktnaudžiaujama. Lietuvos Respublikoje jos leidžiamos vartoti sveikatos priežiūros tikslams laikantis nustatytų reikalavimų;

3. trečiasis sąrašas – tai psichotropinės medžiagos (taip pat augalai), kurios yra pavojingos žmogaus sveikatai, kai jomis piktnaudžiaujama. Lietuvos Respublikoje jos leidžiamos vartoti sveikatos priežiūros tikslams laikantis nustatytų reikalavimų.<sup>48</sup>

Narkotinės ir psichotropinės medžiagos (narkotikai) – tai gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios piktnaudžiaujantiems žmonėms dėl savo kenksmingo poveikio sukelia sunkų sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį psichine ir fizine priklausomybe. Narkotikų poveikis organizmui priklauso ne tik nuo vartojamos medžiagos rūšies, kiekio, bet ir individualių žmogaus organizmo savybių.

<sup>48</sup>Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolė ir sąrašai/Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba prie LR sveikatos apsaugos ministerijos. <http://www.vvkt.lt/index.php?2128644396>[žiūrėta 2010 12 10]

Narkotikai – tai heroinas, morfijus, kanapės, amfetaminas, efedrinas, ekstazis, LSD, haliucinogeniniai grybai, kokainas, anaboliniai steroidai.<sup>49</sup>

Terminas „narkotikai“ turi tiek juridinę, tiek farmacinę reikšmę. Juridiškai narkotikai – tai bet kuri narkotinė medžiaga, turinti didelį piktnaudžiavimo bei narkotinės priklausomybės potencialą. Jų apibūdinimai paremti nacionalinės ir tarptautinės teisės normomis.<sup>50</sup>

Narkotikai – stipriai veikiančios medžiagos (augalinės kilmės ir gaunami cheminiu būdu), iššaukiantys susijaudinimą ir paralyžiuojantys centrinę nervų sistemą, piktnaudžiavimą ir privedantys iki narkomanijos.<sup>51</sup>

Narkotinės ir psichotropinės medžiagos – tai gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiančia asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai.<sup>52</sup>

Tai medžiagos, kurios veikia žmogaus psichiką, sutrikdo žmogaus elgesį ir gali sukelti psichinę ir (ar) fizinę priklausomybę.<sup>53</sup>

Prof. M. Gossop psichotropinį narkotiką apibūdina, kaip „bet kokią cheminę medžiagą (tiek natūralios, tiek sintetinės prigimties), kuri gali būti vartojama norint pakeisti suvokimą, nuotaiką ar kitas psichologines būsenas“.<sup>54</sup>

Žodynai nepadedą tiksliai apibrėžti, ką mes turime galvoje vartodami žodį „narkotikas“. Pateikiama labai mažai patenkinamų šios srities terminų apibrėžimų. Tradicinis narkotiko apibrėžimas sureikšmina jo chemines savybes bei medicininę tam tikros medžiagos vertę. Pavyzdžiui, Batervorfo „Medicinos žodyne“ (Butterworth's Medical Dictionary) narkotikas apibūdinamas kaip „bet kokia cheminė medžiaga, sintetinė arba gauta iš augalų ar gyvūnų audinių, žinomos ar nežinomos sudėties, vartojama kaip medikamentas ligos profilaktikai arba gydymui“.<sup>55</sup> Štai atsivertus Dabartinės Lietuvių Kalbos žodyną rasime dvejopą narkotiko sąvokos aiškinimo kryptį: „narkotikas – 1. *med.* medžiaga, vartojama narkozei. 2. nuodinga, svaigi medžiaga, sukelianti narkomaniją. Šiame magistro baigiamajame darbe dėmesys atiduodamas psichologiniam (psichotropiniui) šių medžiagų poveikiui, o ne jų medicininei vertei. Antai Tarptautinių žodžių žodynas pateikia tokią narkotiko sampratą: [*gr. narkotikos* - stingdantis, apsvaiginantis] 1. medžiagos, slopinančios žmogaus ir gyvūnų centrinę nervų

<sup>49</sup> **Apie psichoaktyviausias medžiagas**/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/visuomene/apie\\_narkotikus.html](http://www.nkd.lt/visuomene/apie_narkotikus.html) [žiūrėta 2011 01 19]

<sup>50</sup> **Avulis R., Kuchalskis K.** Narkotikai. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, 1997. – p. 17– ISBN 9986-575-44-3

<sup>51</sup> **Сельченко К. В.** Психология зависимости. Библиотека практической психологии. – Минск: Харвест, 2004. – p. 294 - ISBN 978-985-16-1660-8

<sup>52</sup> **Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas** // Valstybės žinios. 1999, Nr. 55-1764.

<sup>53</sup> **Lietuvos Respublikos narkologinės priežiūros įstatymas** // Valstybės žinios. 1997, Nr. 30-711.

<sup>54</sup> **Gossop M.** Gyvenimas su narkotikais. – Vilnius: Artlora, 2001. – p. 25 – ISBN 9955-508-02-7

<sup>55</sup> Ten pat, p. 25

sistemą ir sukeliančios narkozę; 2. medžiagos, pvz., hašišas, opijus, alkoholiai, kurių dažnas vartojimas sukelia narkomaniją.<sup>56</sup>

Psichiatrijos terminų žodynas pateikia štai tokią definiciją: „Narkotinės medžiagos – sukeliančias narkomanijas; joms būdingi trys kriterijai: medicininis k. – medžiagos, veikiančios centrinę nervų sistemą ir sukeliančios patologines būsenas (išskyrus atvejus, kai jų panaudojimui yra medicininės indikacijos); socialinis k. – turi neigiamas socialines pasekmes, ypač pavojinga jų tendencija plisti; juridinis k. – pripažinta narkotine medžiaga ir įtraukta į specialų sąrašą; jų vartojimas yra teisėtvarkos pažeidimas.<sup>57</sup> Toks apibrėžimas rodo, kad narkotinių medžiagų sąrašas nėra pastovus. Jis gali būti papildytas, koreguojamas ir tai priklauso nuo to, kokios medžiagos vartojamos svaiginimosi tikslais.

Narkotinės medžiagos yra tokios, kurios pakeičia mūsų kūno cheminius procesus ir tokiu būdu sutrikdo natūralią proto ir jausmų pusiausvyrą.<sup>58</sup>

Narkotikai pirmiausiai veikia psichiką, sukelia priklausomybę (narkomaniją), sužlugdo asmenybę. Pradėjęs vartoti narkotikus, žmogaus gyvenimas susiejamas su prievarta ir nusikalstamu pasauliu.<sup>59</sup>

Tarptautinėje statistinės ligų ir sveikatos problemų klasifikacijoje (10-oji redakcija) pateikiamas štai toks psichoaktyvių medžiagų sąrašas:

- alkoholis;
- opioidai;
- kanabinoidai;
- raminantys ir migdantys vaistai;
- kokainas;
- stimulatoriai;
- haliucinogenai;
- tabakas bei lakiosios medžiagos<sup>60</sup>.

Literatūroje terminai „narkotikai“, „psichoaktyvios medžiagos“, „svaigosios medžiagos“ dažniausiai vartojami kaip sinonimai, todėl, kad tiek vieni, tiek kiti veikia psichiką, psichinę veiklą.

Sprendžiant asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimą už nusikalstamos veikos padarymą apsvaigus nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, svarbu ir privalu yra ne tik pažinti narkotikų savybes, poveikį, pasekmes jų pavartojus, bet ir jų vartojimo aplinkybes. Baudžiamosios

<sup>56</sup> V. Kvietkauskas ir kt. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. – p. 334

<sup>57</sup> Lapytė A., Šurkus J. Trumpas psichiatrijos terminų žodynas. – Vilnius: Leidybos centras, 1996 – p. 56 – ISBN 9986-03-202-4

<sup>58</sup> Jenkins J. Šių laikų dorovinės problemos. – Vilnius: Alma littera, 1997. – p. 110 – ISBN 9986-02-314-9

<sup>59</sup> Grimalauskienė O. ir kt. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 69 – ISBN 9986-777-11-9.

<sup>60</sup> Tarptautinė statistinė ligų ir sveikatos problemų klasifikacija (dešimtoji redakcija)/LR sveikatos apsaugos ministerijos higienos instituto sveikatos informacijos centras/TLK-10. <http://www.lsic.lt/tlk/>[žiūrėta 2010 12 10]

teisės teorijoje apie narkotikų poveikį nusikalstamam elgesiui kalbama labai neišsamiai, gana trumpai ir neįtikinamai. Kažkodėl baudžiamosios teisės žinovai apie žmogaus psichikos sutrikimą pavartoja narkotinių, psichotropinių medžiagų ar alkoholio kalba tik kaip apie galimą dalinį psichikos sutrikimą. Štai prof. V. Piesliakas teigia, kad tokie asmenys pripažįstami pakaltinamais, nes narkotinis ar psichotropinis apsvaigimas neatima galimybės suprasti savo veiksmų esmės. Įdomu, nes iš visų aukščiau pateiktų narkotikų sampratų, vieningai visose definicijose dominuoja požymis, kad tai medžiagos, kurios veikia centrinę nervų sistemą, sukelia patologines būsenas, iškreipia išsiaiškintą žmogaus psichinių procesų grandinę – pažintinę, valios, emocijų ir pan. Be abejonės, tai negali vienareikšmiškai būti visi narkotikai, kurių būna įvairiausių rūšių, todėl tai suponuoja būtinybę ištirti ir žinoti atskiro narkotiko individualų poveikį bei asmens, suvartojusio šių medžiagų, biologines, fiziologines, socialines, psichologines ir kt. ypatybes. Galbūt tai turėtų būti vienas iš kertinių orientyrų sprendžiant baudžiamosios atsakomybės diferencijavimo klausimą.

Šiandien turime tokią įstatymo normą, kuomet asmens atsakomybė už nusikalstamą veiką, padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų (LR BK 19 str.), kyla priklausomai nuo to, ar apsvaigimo forma buvo savanoriška, ar priverstinė, nuo nusikalstamos veikos rūšies: baudžiamasis nusižengimas ar nusikaltimas, bei jo kategorijos: neatsargus, nesunkus, apysunkis tyčinis nusikaltimas ar sunkus ar labai sunkus nusikaltimas. Tačiau jeigu veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo, tai juk tai yra aplinkybė, apibūdinanti nusikalstamos veikos subjektą ir tas pagrindines priežastis, dėl kurių asmuo ir padarė nusikalstamą veiką. Tokiu atveju svarbi laikina asmens būsena, kai jis negalėjo visapusiškai suprasti savo veiksmų pobūdžio ar juos valdyti.

Štai LR BK baudžiamasis kodeksas išskiria tokias apsvaigimo nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų formas:

- savanorišką apsvaigimą (būna tada, kai asmuo savo noru vartoja psichiką veikiančias medžiagas ir tampa tam tikros psichinės būsenos, kai susilpnėja veiksmų stabdymo ir savikontrolės procesai, atsiranda laikini psichikos pakitimai. Antra vertus nurodoma, kad toks apsvaigimas neeliminuoja asmens ryšio su išoriniu pasauliu, todėl jis gali suvokti jį supančią aplinką, nors ir ne taip gerai, kaip normalios būsenos žmogus);

- priverstinį apsvaigimą (būna tada, kuomet asmuo nugirdomas arba apsvaiginamas prieš jo valią, panaudojant fizinę ar psichinę prievartą arba apgaulę. Priežasčių, dėl kurių asmuo prieš jo valią nugirdomas ar apsvaiginamas, gali būti įvairios: noras iš jo pasityčioti, kerštas, lengvabūdiškumas, neteisingai suprastas draugiškumas ir pan.).

Baudžiamosios teisės teorija psichikos sutrikimus, kurie atsiranda vartojant psichiką veikiančias medžiagas, skirsto į:

- būsenas, kurias sukelia stiprus vienkartinis apsvaigimas;



- būsenas, kurios atsiranda nuolat piktnaudžiaujant psichiką veikiančiomis medžiagomis.

Savo ruožtu būsenos dėl stipraus vienkartinio apsvaigimo gali pasireikšti dvejopai:

- paprastu (fiziologiniu) apsvaigimu;
- patologiniu apsvaigimu.<sup>61</sup>

Fiziologinis apsvaigimas būna tada, kuomet asmuo, pavartojęs psichiką veikiančias medžiagas, tampa tam tikros psichinės būsenos, kai susilpnėja veiksmų stabdymo ir savikontrolės procesai, atsiranda laikini psichikos pakitimai. Toks apsvaigimas neeliminuoja asmens ryšio su išoriniu pasauliu, todėl jis gali suvokti jį supančią aplinką, nors ir ne taip gerai, kaip normalios būsenos žmogus. Girtas ar apsvaigęs nuo narkotinių, psichotropinių, nuodingų ar stipriai veikiančių medžiagų asmuo gali netekti savitvardos, pasidaryti įžūlus, gali sumažėti jo sugebėjimas objektyviai suvokti aplinką ir į ją reaguoti ir pan.<sup>62</sup> Fiziologinis apsvaigimas įvairiai veikia žmogaus psichiką. Jis tuo metu neadekvačiai, iškreiptai suvokia, kas vyksta aplinkui. Kaip rašo prof. V. Piesliakas, dauguma psichiatrų pripažįsta, kad fiziologinis apsvaigimas nesukelia tokių didelių žmogaus psichikos pokyčių, kad jis negalėtų suvokti savo veiksmų esmės ir jų valdyti (*šis teiginys, reikia pripažinti, kelia didelį susidomėjimą ir nuostabą*). Tačiau, kaip toliau dėsto profesorius, psichiatrai visgi taip pat pripažįsta, kad esant fiziologiniam apsvaigimui žmogus gali nesuvokti savo veiksmų esmės ar prarasti galimybę kontroliuoti savo poelgius. Paprastai tai gali nutikti esant labai stipriam apsvaigimui. Suprantama ir visiškai aišku kodėl, juk stiprus apsvaigimas natūraliai sumenkina aplinkybių suvokimą ir nusikalstamos veikos padarinių įvertinimą.

Patologinis apsvaigimas - tai laikinas psichikos sutrikimas, kurio metu, skirtingai nuo fiziologinio apsvaigimo, asmens judesiai yra tikslūs, kalba rišli ir aiški. Skiriamos dvi patologinio apsvaigimo formos – epilepsinė ir paranojinė. Epilepsinės formos atveju asmuo neteisingai, iškreiptai suvokia aplinką, o paranojinė forma sukelia haliucinacijas, pyktį, baimę. Patologinis apsvaigimas sudaro medicininį (biologinį) nepakaltinamumo kriterijų. „Patologinis girtumas – tai ūmus, trumpalaikis psichikos sutrikimas, pasireiškiantis sąmonės sutrikimu ir psichomotoriniu susijaudinimu, kliesiu ir dėl haliucinacijų neprognozuojamu elgesiu“.<sup>63</sup>

Galima suprasti ir pateisinti tą juridinę nuostatą, kuomet asmuo baudžiamojon atsakomybėn traukiamas už padarytą nusikalstamą veiką savanoriškai apsvaigus. Esant tokiai situacijai asmuo savo veiksmų esmės nesupranta ne dėl to, kad jo tokį poelgį nulemia psichinės veiklos sutrikimai, atsirandantys nepriklausomai nuo žmogaus valios, o dėl jo paties sąmoningos veiklos. Juk jis pats

<sup>61</sup> Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė (Pirmoji knyga): baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. – p. 332-333 – ISBN 9955-616-19-9

<sup>62</sup> Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras: Bendroji dalis – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. - p. 119, 331 – ISBN 9955-557-52-4

<sup>63</sup> Mikalkevičius A. ir kt. Alkoholizmas ir nikotinizmas. - Vilnius: Pradai, 1998. - p. 108 - ISBN 9986-943-05-1

sąmoningai sukelia tokią būseną, dėl ko dar ir padaro pavojingą visuomenei veiką. Žmogus – juk protinga, mąstanti būtybė ir jis gali ir privalo suvokti, jog sąmoningai sukelia tariamo nepakaltinamumo būseną, t.y. jis gali ir privalo suprasti, kad nuo narkotinių ir psichotropinių priemonių poveikio gali stipriai apsvaigti ir nesugebėti suvokti savo veiksmų esmės ir jų kontroliuoti ir dėl to padaryti baudžiamojo įstatymo draudžiamą veiką. Šioje situacijoje asmens kaltė laiko atžvilgiu tarsi pasistumia atgal, kada apie savo poelgius jis dar turi galimybių pamąstyti esant blaivioje būklėje. Kaltė savanoriško apsisvaiginimo atveju yra ta, kad asmuo suvokia, kad sąmoningai sukelia tokią bejėgią (beviltišką) padėtį, kad apsvaigęs neįstengs kontroliuoti savo veiksmų ir gali padaryti nusikalstamą veiką. Štai ką LR Aukščiausiasis teismas pasisakė dėl fiziologinio girtumo: kad „fiziologinis girtumas nepašalina baudžiamosios atsakomybės už tokioje būsenoje padarytą veiką, nepriklausomai nuo girtumo laipsnio. Net ir tuo atveju, jei kaltininkas buvo stipriai apsvaigęs ir teigs, kad dėl girtumo nieko neprisimena apie nusikaltimo padarymo aplinkybes, baudžiamoji atsakomybė kils, išskyrus patologinio girtumo atvejį. Baudžiamoji atsakomybė tokiu atveju pagrindžiama tuo, kad asmuo suprasdamas, jog dėl alkoholio vartojimo gali stipriai apgirsti, prarasti kontrolę savo veiksams ir dėl to padaryti nusikalstamą veiką, savo noru vartoja alkoholinius gėrimus ir priveda save prie tokios būsenos, kai jo psichika ima iškreiptai atspindėti tai, kas vyksta aplink ir praranda kontrolę savo veiksams“.<sup>64</sup> (Kadangi asmenų, padariusių nusikalstamas veikas dėl narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo baudžiamosios atsakomybės klausimas sprendžiamas taip pat, kaip ir žmonių, esančių alkoholinio apsvaigimo būsenos, fiziologinio girtumo apibūdinimą galima pritaikyti ir fiziologiniam apsvaigimui). Kitoje byloje LR Aukščiausiasis teismas taip pat konstatuoja, kad „fiziologinis girtumas nėra pagrindas laikyti asmenį nepakaltinamu dėl to, kad daromų veiksmų pavojingumo nesuvokimas ir kontrolės praradimas vyksta dėl sąmoningos ir kryptingos asmens veikos. Asmuo pats savo valia suprasdamas, kad dėl didelio išgerto alkoholio kiekio gali nesuprasti savo veiksmų pobūdžio, prarasti savo veiksmų kontrolę, ir numanydamas, kad dėl to gali padaryti nusikalstamą veiką, sąmoningai vartoja alkoholį ir taip priveda save prie tariamo nepakaltinamumo būsenos, ko pasėkoje tokioje būsenoje padaro nusikaltimą<...> Pagrindžiant kaltę asmenų, kurie nusikalstamą veiką padarė labai stipraus girtumo įtakoje, dėl kaltininko psichinio stovio ypatumo nėra prasmės nustatinėti jo kaltę kaip psichinį santykį su padaryta veika ir jos pasekmėmis nusikalstamų veiksmų padarymo momentui. Šiuo atveju tik objektyvūs nusikaltimo sudėties požymiai įrodinėjami nusikaltimo padarymo momentui. Subjektyvus baudžiamosios atsakomybės pagrindas - kaltė laiko atžvilgiu pasislenka šiek tiek ankstesniam laikui, kai asmuo dar yra blaivas ir suvokia, kad savo veiksmais (didelio kiekio alkoholio vartojimu) jis gali prarasti savo poelgių suvokimą ir kontrolę, ir tikėtina, kad tokioje nekontroliuojamoje būsenoje gali padaryti veiksmus, kurie uždrausti

<sup>64</sup>Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-666/2003.  
[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24803](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24803)[žiūrėta 2010 12 11]

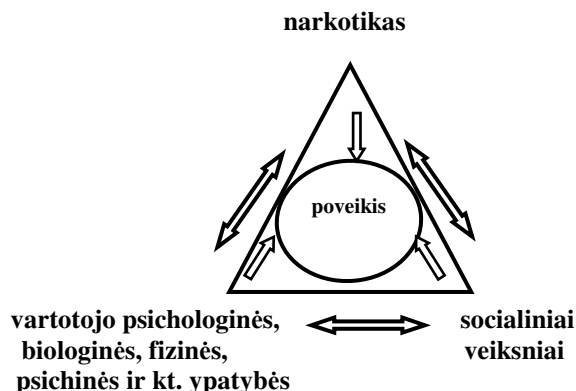
baudžiamuoju įstatymu. Kartu nepaisant tokio suvokimo ir pasekmių numatymo, jis sąmoningai priveda save prie tokios būsenos, tuo prisiimdamas atsakomybę už savo vėlesnius veiksmus ir jų pasekmes“.<sup>65</sup> *O kurgi slypi kaltė priverstinio apsvaiginimo atveju?* Juk kaltės laiko atžvilgiu pastumti atgal neįmanoma, nes jos tiesiog nėra. Taigi, skirtingai nuo nepakaltinamumo būsenos, kuri atsiranda nepriklausomai nuo subjekto valios, apsvaigusio asmens tariamas nepakaltinamumas atsiranda dėl jo paties sąmoningų veiksmų ir būtent tai nulemia baudžiamosios atsakomybės kilimo būtinybę. Būtent tokie asmenys (padarę nusikalstamas veikas paprasto (fiziologinio) apsvaigimo būsenos) ir turimi omenyje BK 19 straipsnio pirmojoje dalyje. Kitos dvi dalys kalba apie priverstinę formą, nurodydamos tapačius kaltės intelektualinius ir valinius kriterijus, bet baudžiamosios atsakomybės kilimo galimybę diferencijuoja atsižvelgiant į nusikalstamos veikos rūšis ir kategorijas. Bet priverstinio apsvaiginimo įtakoje padarytos nusikalstamos veikos kriminalizavimas kelia pagrįstų abejonių ir klausimų. Juk tokią būseną sukelia ne pats asmuo savanoriškai. Psichinės veiklos sutrikimai, tariamas nepakaltinamumas atsiranda prieš jo valią, jis juk neturėjo galimybių apgalvoti, numatyti ir įvertinti nusikalstamos veikos padarinių, jų dydžio ar sunkumo. Žmogus apgaulės įtakoje juk nežino apie jam daromą narkotinį poveikį, o jeigu ir žino bei suvokia galimas neigiamas pasekmes, svaiginimo proceso sustabdymas arba kelio jam užkirtimas – ne jo valioje ir galioje, jis yra prievartos spąstuose, neturi galimybių rinktis, jo pasipriešinimo ir apsisprendimo teisės yra palaužiamos. Prievarta gali pasireikšti įvairiausiomis formomis ir būdais: tiek apgaule, tiek brutaliu fiziniu poveikiu, tiek psichologine prievarta. Apsvaigintas asmuo gali tapti ir puikiu įrankiu įvykdyti planuojamą nusikaltimą ir pan. Reikia pripažinti, kad teismų praktikoje, ko gero, prievartinio apsvaiginimo įtakoje padaromi nusikaltimai yra reti atvejai, kadangi atrasti tokio pobūdžio bylų iš esmės yra sudėtinga.

Manoma, kad narkotikų vartojimas skatina nusikalstamą veiklą dėl psichofarmacinių narkotikų savybių ir nusikalstamą (ypač smurtinį) elgesį lemia psichiką veikiančių medžiagų intoksikacijos padariniai (intoksikacijos nulemti pažinimo ir suvokimo sutrikimai, dėmesio stoka, neadekvatus supančios aplinkos vertinimas, neurocheminiai pokyčiai organizme ir pan.). („psichofarmacinis“ reikšmę galima išvesti iš sąvokos „psichofarmakologija“ – tai farmakologijos šaka, nagrinėjanti psichotropinių medžiagų poveikį centrinei nervų sistemai. Psichofarmakologija tiria, kaip šios medžiagos veikia žmogaus emocijas ir intelektą bei elgesio reakcijas.<sup>66</sup>) Be to nuolatinė intoksikacija taip pat gali skatinti vėlesnę agresyvų ar nusikalstamą elgesį dėl tokių veiksnių, kaip miego sutrikimai, prasta mityba, neurofiziologiniai funkcionavimo pažeidimai ar psichopatologiniai bei emociniai asmenybės sutrikimai. Nors visi narkotikai keičia sąmonės būseną bei psichines funkcijas, tačiau šie pokyčiai priklauso nuo vartojamos medžiagos tipo, jos kiekio ir priklausomybės laipsnio, todėl visiškai

<sup>65</sup>Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-538/2001. [http://www.lai.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=20322](http://www.lai.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=20322) [žiūrėta 2010 12 11]

<sup>66</sup> *Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizės terminų aiškinamasis žodynas*. – Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2001. – p. 18 – ISBN 9986-555-18-3

pagrįstai manytina, kad šios aplinkybės lemia ir asmens kriminogeniškumą.<sup>67</sup> Tam tikros rūšies narkotikų vartojimas gali išprovokuoti paranoją ar iki tol egzistavusias kitas psichopatologijas, o šios savo ruožtu lemia agresyvų elgesį. JAV 60 proc. asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, nurodo, kad nusikaltimą padarė būdami apsvaigę nuo psichiką veikiančių medžiagų; Niujorke, atlikus su narkotikais susijusių žmogžudysčių tyrimą, nustatyta, kad 14 proc. žmogžudysčių buvo įvykdyta dėl psichofarmacinio psichiką veikiančių medžiagų poveikio; Kanadoje tarp kalinių atlikto tyrimo duomenimis, daugiau nei pusė apklaustųjų nurodė, kad kai kuriuos nusikaltimus padarė apsvaigę nuo narkotikų, o maždaug trečdalis respondentų nurodė, kad netgi visus arba beveik visus nusikaltimus padarė narkotinės intoksikacijos būsenos. Atlikti tyrimai tarp paauglių taip pat parodė, kad daugiau nei 50 proc. paauglių, nuteistų už smurtinius nusikaltimus, nusikalto būdami apsvaigę nuo alkoholio arba narkotikų ir dažniau buvo vartojami būtent narkotikai (60 proc. atvejų).<sup>68</sup> Taigi, narkotikų poveikis priklauso nuo narkotiko (jo rūšies, vartojimo būdo, dozės); asmens (asmenybės ypatumų, ankstesnės narkotikų vartojimo patirties, fizinės ir psichinės sveiktos, vartojimo motyvų); socialinės aplinkos (kur ir su kuo vartojama). Narkotikų poveikis kiekvienam asmeniui yra gana individualus, o įvairūs narkotikai veikia labai skirtingai.<sup>69</sup>



Šaltinis: adaptuota pagal Michael Gossop, 2001, p. 62

**Narkotiko ir individualių /psichologinių, biologinių, fizinių, psichinių ir kt. ypatybių bei socialinių veiksnių sąveika, apsprendžiant kvaišalų poveikį.**

Jau nustatyta, kad narkotinės medžiagos poveikis asmeniui priklauso nuo narkotiko rūšies, vartojimo būdo, dozės, sukeliama potraukio ir asmens savybių komplekso, tokių kaip asmenybės ypatumų, biologinių ypatumų, netolerancijos, ankstesnės narkotikų vartojimo patirties, fizinės bei psichinės sveikatos, vartojimo motyvų ir pan. Be to, reikia turėti omenyje, kad visi žmonės yra skirtingi ir unikalūs ne tik savo išvaizda, išoriniais bruožais, bet ir charakteriais, kūno sandara, biologinėmis savybėmis ir pan. Todėl tai, ką toleruoja vienas, nereiškia, kad toleruoja ir kitas.

<sup>67</sup> **Kestenis A.** Narkomanija kaip visuomenės saugumo problema// Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, Nr. 29(21), p. 110-111 – ISSN 1392-6195

<sup>68</sup> Ten pat, p. 111

<sup>69</sup> **Apie psichoaktyviasias medžiagas/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** [http://www.nkd.lt/visuomene/apie\\_narkotikus.html](http://www.nkd.lt/visuomene/apie_narkotikus.html) [žiūrėta 2011 01 19]

Pavyzdžiui, žmogus, kuris veda ramų, primityvų gyvenimo būdą, gali sau ramiai vartoti ir toleruoti taip vadinamus silpnuosius narkotikus ir jie neturės jokios destruktivios įtakos jo gyvenimo kokybei, galbūt atvirksčiai, tik padės jam. Tačiau tas žmogus, kuris užima aukštas pareigas, turintis daugialypį išsilavinimą, sprendžiantis sudėtingas darbinės užduotis, atsakingas už sudėtingų projektų įgyvendinimą ir pan., pastoviai siekiantis pripažinimo ir tobulėjimo, patiriantis nervinę, emocinę įtampą, suvartojimas kad ir paties silpniausio narkotiko gali baigtis pražūtingai.<sup>70</sup>

Taigi dabar ir apžvelgsime labiausiai paplitusias narkotinių ir psichotropinių medžiagų rūšis (opijatus, kanabinoidus, stimulatorius, haliucinogenus, trankviliantus ir barbitūratų) ir išsiaiškinsime, kaip jos veikia žmogaus organizmą, o svarbiausiai, psichikos procesus. Poveikį nuo alkoholio, kuris bendrąja prasme priskiriamas prie narkotikų, atskirai nenagrinėsime, kadangi vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklių patvirtinimo“ (2006-05-12 Nr. 452) sąvokoje „apsvaigimas“ jo neįtraukia ir šią būseną apibrėžia kaip asmens psichikos būseną ar elgesio sutrikdymą, kuriuos sukelia pavartotos psichiką veikiančios medžiagos, tokios kaip narkotinės priemonės, psichotropinės ir kitos svaigosios medžiagos, išskyrus etilo, metilo, propilo, butilo, amilo, heksilo alkoholių.

## OPIJATAI

*Rūšys:* opijus, morfinas, kodeinas, heroinas; *forma:* rudas skystis, tabletės, rudi, rusvi, gelsvi, balti milteliai, granulės; *vartojimo būdai:* intraveninis, geriamas, inhaliacinis, rūkomas.

Opijatais vadinamos iš opijaus aguonų išgautos narkotinės medžiagos. Tai pats seniausias augalinis narkotikas, minimas jau prieš šešis tūkstančius metų.

Opijinė injekcija greitai iššaukia jėgų antplūdį: jaučiama pakilimo būseną arba stiprus susijaudinimas, pasireiškiantis šilumos bangomis, plintančiomis po visą kūną ir ekstaze, kuri kartais sulyginama su orgazmu. Jaučiami lengvi spazmai, po kurių seka kelios valandos palaimos, „kaifo“, kurio metu asmuo jaučia relaksaciją ir patiria džiaugsmo jausmą. Valgis, seksas ir kiti fiziniai poreikiai jiems neturi reikšmės. Heroinas ir kiti opijatai efektingai veikia centrinę nervų sistemą, ypatingai tuos galvos smegenų mazgus, kurie yra atsakingi už emocijų kontrolę.<sup>71</sup>

Heroino injekcija veikia iškart. Iš pradžių jaučiamas malonumas, atsipalaidavimas ir didelis pasyvumas, žmogus, regis, pasineria į savo paties vidų. Tokia maloni savijauta gali tęstis kelias savaites. Žalingas heroino poveikis smegenims yra didelis: patiria žiaurumo priepuolius, nerimą.<sup>72</sup>

<sup>70</sup> Сельченко К. В. Психология зависимости. Библиотека практической психологии. – Минск: Харвест, 2004. – p. 313-314 - ISBN 978-985-16-1660-8

<sup>71</sup> Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizės terminų aiškinamasis žodynas. – Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2001. – p. 19 – ISBN 9986-555-18-3

<sup>72</sup> Popiežiškoji sveikatos apsaugos darbuotojų sielovados taryba. Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija: sielovados vadovėlis. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003. – p. 163 – ISBN 9986-04-204-6

Heroino veikimas priklauso nuo sunaudoto jo kiekio, vartojimo būdo, laiko tarpų tarp naudojimo, tolerancijos, naudojimo sąlygų ir vartotojo lūkesčių. Opijantai pasireiškia kaip centrinės nervų sistemos depresantai. Daugumai iššaukia proto aptemimą, snaudulį, paviršutinišką miegą, kuris pasireiškia aiškiais sapnų matymais, jaučiamas sunkumas, dingsta fizinis aktyvumas, dažnai būna nejudamoj pozicijoje.<sup>73</sup>

Suleidus į veną opijaus preparatą, mintys pranyksta, užvaldo nepaprastas malonumas. Po maždaug 20 - 40 sekundžių žmogus atrodo pablogėjęs nuotaikos, mieguistas ir tokia būseną trunka apie 1,5 - 2 valandas. Ilgiau vartojant, pirminis malonumo jausmas nyksta, atsiranda tariamas jėgų antplūdis, perdėtai plepa, menkai kontroliuoja savo elgesį bei jausmus ir tai gali trukti keletą valandų. Opijinei abstinencijai ypač būdinga nuotaikos pakitimas – nuo depresijos iki pykčio priepolių, agresyvumo. Būtina paminėti, kad abstinencijos simptomai aukščiausią tašką pasiekia tada, kai po paskutinės narkotikų dozės priėmimo praeina 48 – 72 valandos ir gali užsitęsti iki 3 savaičių. Tačiau ir praėjus abstinencijos priepoliui, mažiausiai dar tris savaites, o kartais ir kelis mėnesius jaučiamas periodiškąs kompulsyvus liguistas narkotikų potraukis; bloga nuotaika, tuštumos ir nepasitenkinimo jausmas, jaučiamas nuovargis; nesugebėjimas susidoroti su psichiniu ir fiziniu krūviu.<sup>74</sup> Opijinei abstinencijai būdinga baimė, nerimas, pagreitėjęs kvėpavimas, traukuliai, nuolatiniai skausmai, karštligiška būseną. O piktnaudžiaujant psichoaktyviomis medžiagomis gali iššaukti laikinus elgesio, nuotaikos ir mąstymo sutrikimus, o reguliarius ir per didelių dozių šių medžiagų vartojimas iššaukia priklausomybę.<sup>75</sup>

Opioidinės intoksikacijos (*intoksikacija* – laikina būseną, iššaukiama pavartojus psichoaktyvių priemonių, pasižyminti tokiais simptomais kaip mąstymo sutrikimas, emocinės būsenos pasikeitimas, irzlumas, neaiški kalba ir koordinacijos praradimas<sup>76</sup>; *intoksikacija* – apsvaigimas, apsinuodijimas toksinėmis medžiagomis. Intoksikaciją sukelia gana didelė narkotinių medžiagų koncentracija, patekusi į žmogaus smegenis. Poveikį lemia narkotinės medžiagos sudėtis, suvartota dozė, vartojimo būdas, asmens vartojančio narkotikus asmenybė, nusiteikimas, vartojimo aplinka ir kiti veiksniai<sup>77</sup>) simptomai: euforija („pakili, džiaugsminga, linksma nuotaika, geraširdiškumo ir nerūpestingumo būseną, neatitinkanti objektyvių aplinkybių“<sup>78</sup>; „liguistai pakili nuotaika; būdinga paviršutiniškumas, nerūpestingumas, sumažėjęs aktyvumas ir kritiškumas“<sup>79</sup>), po jos apatija („abejingumas sau,

<sup>73</sup> Бартол К. Психология криминального поведения. – Москва: Олма-пресс, 2004. - p. 318-319 - ISBN5-93878-105-1

<sup>74</sup> Mikalkevičius A., Kurtinaitis A. Toksikomanijos ir narkomanijos klinikiniai aspektai. - Vilnius: Pradai, 1997. – p. 36-37 ISBN 9986-776-48-1

<sup>75</sup> Комар Р. Патопсихология поведения нарушения и патологий психики. – Москва: Олма-пресс, 2002. – p. 325-326 - ISBN 5-93878-066-7

<sup>76</sup> Ten pat, p. 317

<sup>77</sup> Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>78</sup> Psichologijos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 81 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>79</sup> Lapytė A., Šurkus J. Trumpas psichiatrijos terminų žodynas. – Vilnius: Leidybos centras, 1996 – p. 28 – ISBN 9986-03-202-4

aplinkiniams ir visam pasauliui <...>būdingas jausmų ir troškimų neturėjimas, valios stoka, neveiklumas<sup>80</sup>; „jausmų išnykimas, abejingumas viskam (dėl to atsiranda neveiklumas, išnyksta interesai“<sup>81</sup>) ar disforija („liguistai pablogėjusi emocinė būseną – žmogus yra perdėtai jautrus, piktas, verksmingas, suirzęs, agresyvus“<sup>82</sup>; „liūdnai pikta nuotaika su padidėjusiu dirglumu ir polinkiu į agresiją“<sup>83</sup>); psichomotorikos jaudrumas arba sulėtėję judesiai; neadekvatus elgesys.

Greitai pastebimi fiziniai intoksikaciniai opioidų vartojimo požymiai: mieguistumas; neaiški kalba; atminties ir dėmesio sutrikimas; organizmo išsekimas, susiaurėję vyzdžiai, „stiklinės“ akys, užkirtę akių vokai, sulinkusi figūra, sulėtėję judesiai, pykinimas, vėmimas, lėtas pulsas ir sumažėjęs kraujospūdis, paviršinis kvėpavimas, perdozavus – kvėpavimo centro blokavimas. Psichiniai intoksikaciniai opioidų vartojimo požymiai: depresija („afektinė psichinė būseną – neigiamas emocinis fonas, pasyvumas, motyvacijos, pažintinių vaizdinių sutrikimas. <...> Skiriama funkcinė depresijos būseną, galinti apimti sveikus žmones ir patologinė <...>“<sup>84</sup>), baimė, neadekvati reakcija, mieguistumas.<sup>85</sup> Asmuo apatiškas ar sustingęs, nerišli kalba, sunkiai užmezgamas kontaktas, prarastas skausmo jautimas.<sup>86</sup>

Kaip rašo prof. Ronald Komer, nė viena narkotikų grupė nėra susijusi su nusikalstama veikla taip glaudžiai, kaip opijatai, ypač heroinas, kadangi jų vartotojai kaprizingi, nenuspėjami ir todėl pavojingi. Tačiau didelės dozės opijatų greičiau iššaukia miegą, negu psichinę paranoją ar paniką, kurias paprastai išprovokuoja didelės dozės amfetaminų. Todėl opijatų vartotojai retai tampa agresyvūs ar pavojingi. Tyrimai pastoviai liudija, kad tokie „vartotojai“ neįvykdo sunkių nusikaltimų – plėšimų, išžaginimų ar žmogžudysčių. Nusikalstamumas paprastai atsiranda ne dėl paties narkotiko poveikio, kaip provokatoriaus tokiam elgesiui, o kaip poreikio gauti pinigų šio narkotiko įsigijimui. Paprastai žalingas įprotis pastoviai vartoti šį narkotiką skatina nusikalsti (pvz. vogti), nes narkotiko įsigijimui reikia pinigų, tačiau ne dėl paties narkotiko cheminio poveikio<sup>87</sup>. Tačiau autorius nepateikia tai kaip šimtprocentinės tiesos ir vartoja žodžius „paprastai“, „retai“, „dažniausiai“, „labiausiai“, „tikėtina“ ir pan. Vadinasi gali būti ir kitaip. Kaip ir pats autorius pabrėžia, tam, kad būtų galima suprasti, kokį poveikį daro vienas ar kitas narkotikas, būtina svarbu išanalizuoti farmakologinius, psichologinius, psichosocialinius ir narkotikų vienu su kitais sąveikos faktorius.

<sup>80</sup> **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 21 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>81</sup> **Lapytė A., Šurkus J.** Trumpas psichiatrijos terminų žodynas. – Vilnius: Leidybos centras, 1996 – p. 13– ISBN 9986-03-202-4

<sup>82</sup> **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 60 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>83</sup> **Lapytė A., Šurkus J.** Trumpas psichiatrijos terminų žodynas. – Vilnius: Leidybos centras, 1996 – p. 22 – ISBN 9986-03-202-4

<sup>84</sup> **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 54 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>85</sup> **Grimalauskienė O. ir kt.** Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinytas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 87-88 – ISBN 9986-777-11-9

<sup>86</sup> **Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams**/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>87</sup> **Баргол К.** Психология криминального поведения. – Москва: Олма-пресс, 2004. - p. 319 -ISBN5-93878-105-1

Iš aukščiau pateiktų požymių aprašymų, galime sąlyginai konstatuoti, kad opijatų vartojimas turi žymiai didesnę tikimybę sukelti nelaimingus atsitikimus, pavyzdžiui, kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimus (BK 281 str.), transporto eismo tvarkos ar saugumo taisyklių pažeidimus (BK 282 str.). Štai 2009 m. Lietuvos 1-os instancijos teismai gavo nagrinėti 899 baudžiamąsias bylas, susijusias su nusikalstamais kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimais (žr. 4 lentelę). Analizuojant šiuos duomenis, negalima atskirai išskirti baudžiamųjų bylų, susijusių tik su asmenų apsvaigimu nuo alkoholio, ir tų baudžiamųjų bylų, kurios susijusios tik su apsvaigimu nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų.

**4 lentelė. Gautų baudžiamųjų bylų, susijusių su nusikalstamais kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimais 1-os instancijos teismuose 2005–2009 m., analizė**

Baudžiamojo kodekso straipsnis	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
1-os instancijos teismai iš viso gavo nagrinėti baudžiamąsias bylas pagal Lietuvos Respublikos BK 281 str. iš jų:	768	890	942	994	899
- 2 dalį „<...> Tas, kas vairavo kelių transporto priemonę būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų ir pažeidė kelių eismo saugumo ar transporto priemonės eksploatavimo taisykles, jeigu dėl to įvyko eismo įvykis, dėl kurio buvo nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata arba nukentėjusiajam asmeniui padaryta didelės turtinės žalos“	139	173	192	180	147
4 dalį „<...> Tas, kas padarė šio straipsnio 3 dalyje numatytą veiką būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų“	48	50	56	65	39
- 6 dalį „<...> Tas, kas padarė šio straipsnio 5 dalyje numatytą veiką būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų“	56	59	85	68	54

**Šaltinis:** Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, metinis pranešimas 2010, p. 129

„Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neatsargūs nusikaltimai, kuriais pažeidžiamos Kelių eismo taisyklės, yra labai įvairūs tiek pagal faktines aplinkybes, tiek pagal kilusius padarinius, todėl teismui konstatavus, kad asmuo jas pažeidė dėl neatsargumo, būtina įvertinti padarytos veikos pavojingumo laipsnį, t. y. kokie šių taisyklių pažeidimai buvo padaryti, ar padaryti pažeidimai susiję su itin dideliu



kaltininko neatsargumu ir šiurkščiu Kelių eismo taisyklių nesilaikymu bei pagarbos kitiems eismo dalyviams nebuvimu, kokios taisyklių pažeidimų padarymo pasekmės“.<sup>88</sup> Nelaimingi atsitikimai juk paprastai kyla dėl neatsargumo. „Neatsargumas yra toks asmens elgesys, kuris neatitinka normalių, paprastai reikalaujamų atidaus, atsargaus elgesio reikalavimų. <....> Dalyvavimas eisme yra gana pavojinga ir nesaugi veikla, todėl kiekvienas asmuo turi būti ypač atidus ir apdairus. Eismo tvarką, dalyvavimo jame sąlygas detalčiai reglamentuoja Kelių eismo taisyklės. Jose išdėstyti labai konkretūs, akivaizdūs ir nesudėtingi reikalavimai, todėl kiekvienas eismo dalyvis privalo jų laikytis“.<sup>89</sup> Tačiau apsvaigęs asmuo vargu ar yra pajėgus būti atidus ir atsargus. Nesunku įsivaizduoti ir neatsargų gyvybės atėmimą, ir sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo (tiek ūminės intoksikacijos, tiek abstinencijos metu), kadangi žmogus psichomotorikos jaudrumas yra sutrikęs, elgiasi ir reaguoja į aplinką neadekvačiai, veikiamas baimės, netikrumo, galimų žiaurumo priepuolių ir pan.

## KANABINOIDAI

*Rūšys:* marihuana, hašišas; *forma:* tamsiai žalios arba tamsiai rudos spalvos aliejus; džiovinta derva, kuri gali būti sutrinta į miltelius, supresuota į plokštes, rutuliukų, lazdelių ir kt. formas. Spalva šviesiai ruda, žalia, tamsiai ruda, juoda; *vartojimo būdai:* gali būti rūkoma, kramtoma, valgoma arba geriama.

Tai narkotinė medžiaga, kurios sudėtyje yra centrinę nervų sistemą veikiančios medžiagos Δ-9-tetrahidrokanabinolio (THC).<sup>90</sup> Indiškasis narkotikas marihuana (dar žinomas „bhang“ pavadinimu), literatūroje minimas kaip silpnas narkotikas, o stipriausiai veikiantis – „charas“ (Vakaruose vadinamas „hašišu“).

Kanapėse yra beveik 400 toksinių medžiagų, iš kurių apie 80 veikia žmogaus psichiką. Prof. M. Gossop duoda išsamų šios narkotinės medžiagos aprašymą. Jis kanapę apibūdina kaip unikalų narkotiką. Ji nepaklūsta jokiems bandymams suteikti jai tikslią farmakologinę klasifikaciją, kadangi ji turi neįprastai įvairiapusių poveikius. Esant skirtingoms sąlygoms, ji gali veikti kaip stimulatorius, raminantieji, analgetikas arba nestiprias haliucinacijas sukeliantis narkotikas. (Haliucinacijos – „patologinis suvokimo sutrikimas – suvokiami tokie dirgikliai ir objektai, kurie iš tikrųjų tuo metu neveikia jutimo organų. Ligonis haliucinacijų neskiria nuo realybės, todėl negali jų kritiškai vertinti. Būna regos, klausos, uoslės, skonio, lytos, vidurių ir bendro jutimo haliucinacijos“<sup>91</sup>). Išoriškai ji panaši į daugelį kitų narkotikų, bet skirtumai tarp kanapės ir kitų narkotikų yra daug ryškesni. Pagal savo cheminę sudėtį kanapė yra neįprastai kompleksiška medžiaga. Pagrindiniai aktyvūs narkotikų

<sup>88</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-1/2009. [http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn\\_liteko&lang=1](http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>89</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-457/2009. [http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn\\_liteko&lang=1](http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>90</sup> Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizės terminų aiškinamasis žodynas. – Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2001. – p. 1 – ISBN 9986-555-18-3

<sup>91</sup> Psichologijos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 102-103 – ISBN 5-89950-016-6

komponentai yra kanabinoidai, junginių grupė, kurie sukelia apsvaigimą, pagrindinis iš jų - THC. Narkotiko stiprumas priklauso nuo augalo, nuo kurio jis buvo nuskintas ir svarbų vaidmenį taip pat atlieka žmogaus genetinės savybės. Įsitikinimas, kad hašišas yra stipresnis už marihuaną (žolę), yra visiškai nepagrįstas. Aktyvusis narkotikas yra toks pats abiejose kanapės formose, tačiau aktyvaus THC kiekis hašiše yra mažiau stabilus.

Prof. M. Gossop stebina kanapių vartotojų sutarimas apie poveikius, kuriuos jie jaučia. Įprasčiausias jų – visa apimantis poilsio bei ramybės jausmas, lydymas padidintų jutiminių pojūčių. Visi pojūčiai yra stiprūs. Daugelis vartotojų tampa euforiški, o dauguma kasdienišku įvykių ir daiktų gali prajuokinti. Kiti bendri poveikiai apima pakitusį supratimą apie laiko tėkmę; paprastai pasakojama, kad laikas prailgsta ir slenka žymiai lėčiau. Vartotojai taip pat išskiria padidėjusį seksualinio pasitenkinimo jausmą, bet to narkotikas dažnai vartojamas kaip priemonė vaizduotei ir fantazijai sužadinti.

Tyrinėtojas Ronald Komer nurodo skirtingus poveikius: vieni žmonės jaučia ramybę, kiti – nerimą, padidėja įtarumo, irzlumo jausmas, ypač jeigu yra prastos nuotaikos arba netinkamoje jiems aplinkoje. Dauguma tiriamųjų nurodė paaštrėjusį dėmesį garsams ir regimiesiems vaizdams, laiko tėkmės pagreitėjimą, nutolimą nuo realybės. Didelės dozės iššaukia keistus vizualinius efektus: iškreiptą suvokimą apie nuosavą kūną ir haliucinacijas. Galimas susipainiojimas pažinimo procesuose arba per didelis impulsyvumas. Kai kuriems kyla įsitikinimas, kad kiti žmonės ketina padaryti fizinę žalą.<sup>92</sup>

Amerikos sociologas Erikas Gudis (Erich Goode) nurodė, kad kanapė naudojama kaip intensyvesnio pasitenkinimo priemonė. Ji tiksliai apibūdinama kaip poilsio narkotikas.<sup>93</sup> Taigi vartotojai daugiausiai apibūdina savo patyrimą maloniais terminais: „linksmi, kvaili, euforiški, atsipalaidavę, hedonistiniai, sensoriniai ir visiškai nerimti. Prof. M. Gossop išskiria tiek fizinę kanapių vartojimo žalą, tiek psichologinę. Kai kuriems žmonėms šio narkotiko vartojimas pasireiškia panikos forma, kurios metu vartotojas jaučia stiprų nerimą. Vartotojui atrodo, kad jis eina iš proto arba miršta. Tokius panikos priepuolius patiria naujokai arba nepatyrę vartotojai, kurie suvartoja palyginti didelę narkotikų dozę arba kurie susiduria su staigia nemalonia streso forma. Vartojant mažas dozes, subjektyvus kanapės poveikis yra kažkuo panašus į alkoholio poveikį, bet didesnių dozių poveikis yra visiškai skirtingas, ir nepatyrusiam vartotojui jis gali būti tiesiog netikėtas. Patyręs rūkalius tai atpažįsta kaip narkotikų poveikį, tačiau naujokui tai gali sukelti panikos priepuolį. Tokios reakcijos tęsiasi nuo minutės iki kelių valandų.

Kanapių intoksikacijos fiziniai požymiai: „degantis veidas“, paraudę akių baltymai dėl kraujagyslių išsiplėtimo, padažnėjęs pulsas, sutrikusi koordinacija, nestabili eisena, padidėjęs

<sup>92</sup> **Комер Р.** Патопсихология поведения нарушения и патологий психики. – Москва: Олма-пресс, 2002. – p. 333-334 - ISBN 5-93878-066-7

<sup>93</sup> **Gossop M.** Gyvenimas su narkotikais. – Vilnius: Artlora, 2001. – p. 185 – ISBN 9955-508-02-7

kraujospūdis, pykinimas, vėmimas. Psichiniai požymiai: euforija, sutrikusi koordinacija bei laiko suvokimas, pykčio ir depresijos proveržiai, psichozė, baimė, įtarumas, atminties sutrikimai, orientacijos praradimas, nerimas.<sup>94</sup>

Poveikis psichikai labai priklauso nuo vartotojo asmenybės ir išankstinio nusiteikimo. Intoksikacijoms būdingi labilūs (labilus: „lengvai kintantis“<sup>95</sup>, labilumas: „nervinių procesų kilimas ir užgesimas“<sup>96</sup>) afektai („stiprūs, trumpi susijaudinimai, smarkios emocinės reakcijos, jausmų protrūkiai, ypač pykčio“<sup>97</sup>), sutrikusi atmintis, pakitęs laiko suvokimas. Dažniausiai nepageidautinos reakcijos yra nerimo ir panikos atakos. Paprastai jos būna trumpos ir baigiasi praėjus intoksikacijai. Nerimas gali būti ypač varginantis – jo stiprumas priklauso nuo suvartoto kiekio, vartotojo nuostatos, patirties. Panikos atakų pasitaiko ir neturėjusiems psichikos sutrikimų asmenims. Labai retai pasitaiko haliucinacijų, tačiau jos sietinos su atskiru psichikos sutrikimu arba kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimu. Psichoziniai sutrikimai trunka 1-2 savaites. Kliesdinį sutrikimą sukelia su kitomis kartu vartojamos psichoaktyvios medžiagos.<sup>98</sup>

Prof. R. Žukauskienė savo knygoje „Kriminalinė elgesio psichologija“ taip pat nurodo panašius požymius: nerimą, paniką, trumpalaikį sąmonės praradimą, mąstymo sutrikimą, dėmesio sutrikimą, dėmesio svyravimus, depersonalizaciją (savęs nuasmeninimą), protinę sumaištį, paranoją. Galimi imuninės sistemos pažeidimai, psichomotoriniai sutrikimai.

Suvartojus nedidelę dozę kanapių pastebimi tokie požymiai: euforija, juoko priepuoliai, šnekumas ir pagyvėjimas, laiko, erdvės ir nuotolio suvokimo pokyčiai, perdėtas pasitikėjimas, sumažėjęs savikritiškumas, svyruojantis sąmoningumas, neracionalus elgesys, blogesnė atmintis, miego sutrikimai, sulėtėję refleksai, sutrikusi koordinacija. Pavartojus didesnę dozę: regos ir klausos sutrikimai, lydimi muzikos, ritmo, spalvų ir formų vaizdinių, tikrovės suvokimo sutrikimai, neracionalus elgesys, persekiojimo pojūtis, nerimas, haliucinacijos.<sup>99</sup>

Kanapė žmogų apsvaigina, paveikdama svarbias smegenų sritis, kaip antai:

- hipokampą, smegenų dalį, kuriose vyksta atminties procesai;
- smegenėlės, koordinuojančias judėjimą ir pusiausvyrą;
- pailgąsias smegenis, kurios reguluoja skausmo pojūčio intensyvumą.

Amerikoje ketvirtajame dešimtmetyje oficialiai buvo teigiama, kad kanapė kelia grėsmę, nes ji tuometinį jaunimą paversdavo kliesdinčiais lunatikais, kurie buvo žlugę protiškai, fiziškai bei dvasiškai

<sup>94</sup> **Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams**/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>95</sup> **V. Kvietkauskas ir kt.** Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. – p. 281

<sup>96</sup> **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 183 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>97</sup> **V. Kvietkauskas ir kt.** Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. – p. 13

<sup>98</sup> **Alekna R. ir kt.** Psichiatrija. – Vilnius: Vaistų žinios, 2003. – p. 480 - ISBN 9955-511-21-4

<sup>99</sup> **Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams**/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

ir kėsinosi bet kada padaryti žiaurų nusikaltimą...“.<sup>100</sup> Autorius Nick Brownlee savo knygoje „Kanapė“ pateikia gana reikšmingą epizodą, kuomet asmenį buvo ištikę tai, kas vadinama „baltąja karštine“: Marihuana buvo labai stiprios rūšies. Prarado bet kokį laiko ir vietos pojūtį ir matė nedideles haliucinacijas – sienos pasirodydavo ir išnykdavo, daiktai ir garsai buvo netikroviški, o žmonės atrodė kaip monstrai. Buvo sunku kvėpuoti, manė, kad mirs, o tai niekam nerūpės. Tai truko maždaug pusę valandos.

Kanapės poveikis labai priklauso nuo ją vartojančio asmens psichinės būsenos, nuo aplinkos ir nuo to, ko vartotojas tikisi. Kanapė keičia suvokimą <...>.<sup>101</sup>

Visuomenės sveikatos ugdymo centras taip pat išskiria, kad pavartojusieji gali pajusti atsipalaidavimą, svaigulį, linksmumą, norą juoktis be priežasties, išnyksta laiko pojūtis, apsunksta kojos, sutrinka koordinacija, protarpiais netenkama atminties, galimos haliucinacijos, neapgalvoti poelgiai, galimi nelaimingi atsitikimai. Didelė tikimybė išsivystyti psichozei („liga, pasireiškianti psichinės veiklos sutrikimu, neteisingu realios tikrovės atspindėjimu, nesugebėjimu analizuoti ir tikslingai veikti bei kritiškai viską vertinti“<sup>102</sup>), depresijai. Sustiprėja potraukis kitiems narkotikams.

Vienartinis kanapių rūkymas paprastai sukelia euforiją, sutrikdo koordinaciją, laiko suvokimą (atrodo, kad laikas sustoja), sukelia pykčio ir depresijos proveržius. Didinant kanapių dozę, kai kuriems asmenims gresia ūmi toksinė psichozė. Apima baimė, įtarumas ir liguistas susirūpinimas. Šie požymiai pranašauja apie psichikos sutrikimus: atminties nusilpimą, depersonalizaciją, realybės jausmo praradimą, iliuzijas, klausos ir regos haliucinacijas. Dažniausiai kanapių vartojimas nedidina agresijos, tačiau kai kuriems asmenims ją sukelia ir paūmėja nusikalsti. Dažnai nusikalstama, kai kanapės vartojamos su kitais narkotikais arba dėl to, kad kanapių vartotojams gali prasidėti ūmi toksinė psichozė, o kartu ir agresyvumas. Dažniausi kanapių vartotojų nusikaltimai yra vagystės, kelių eismo taisyklių pažeidimai, eismo įvykiai.<sup>103</sup>

Pavartojus šių preparatų, judesiai tampa nekoordinuoti, sutrinka aplinkos suvokimas, mąstymas būna paviršutiniškas, be loginių asociacijų, nenuoseklus, pagreitėjęs, be jokio ryšio su aplinka. Viena iš neretų komplikacijų – psichozė, kuriai būdinga: sąmonės pritemimas, nesiorientavimas aplinkoje ir laike, nerimas, susijaudinimas, regos haliucinacijos, depersonalizacija (asmenybės, savojo „aš“ susidvejinimas, savo kūno ar jo dalių nerealumo jausmas), paranojinės reakcijos (įvairaus pobūdžio

<sup>100</sup> **Brownlee N.** Kanapė. – Kaunas: Kitos knygos, 2002. – p. 126 – ISBN 9955-640-01-4

<sup>101</sup> Ten pat, p. 128

<sup>102</sup> **Lapytė A., Šurkus J.** Trumpas psichiatrijos terminų žodynas. – Vilnius: Leidybos centras, 1996 – p. 75 – ISBN 9986-03-202-4

<sup>103</sup> **Grimalauskienė O. ir kt.** Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 93 – ISBN 9986-777-11-9

kliesdėsiai ir haliucinacijos). Psichozinis epizodas gali tęstis nuo 3 iki 7 dienų. Jam praėjus, asmuo neprisimena savo išgyvenimų ir veiksmų (amnezija). Yra pasitaikę net šizofrenijos atvejų.<sup>104</sup>

Kanapės sukelia pakitimus smegenyse, veikia elgseną. Kanapių poveikis pakeičia suvokimus, jaučiamas vidinis atsipalaidavimas, prarandama savikontrolė, sulėtėja refleksai, silpnėja gebėjimas susitelkti, pinasi padrikos mintys, klaidingai suvokiami laikas ir erdvė, kyla iliuziniai regimieji ir girdimieji vaizdiniai, nevaldomi impulsyvūs poelgiai. Pakartotinis vartojimas sužadina haliucinacijas ir nerimą, asmenybė tampa pažeidžiama, nemotyvuotai elgiasi. Perdozavimo atveju kanapės sukelia girtumo svaigulį, kurio yra keturi etapai:

- jaudulio ir euforijos;
- protinio sutrikimo;
- visiško atsipalaidavimo, kai nepaisoma jokių varžtų;
- depresijos, kai subjektas tampa prislėgtas ir apatiškas.<sup>105</sup>

Kanapės taip pat sukelia tam tikras depresijos rūšis. Jos pažeidžia smegenų ląsteles, o tai yra sunkių psichikos ir elgsenos sutrikimų priežastis, gali sužadinti netgi paniekos priepuolius.

Marihuana priskiriama natūraliems narkotikams, kuri veikia nuotaiką, mąstymą, gali sukelti nestiprias haliucinacijas. Drauge su tabaku ir alkoholiu marihuana laikoma narkotiku, nuo kurio pereinama prie labai stiprių narkotikų.<sup>106</sup>

Analizuodami marihuanos poveikį agresyvumui tyrinėtojai ypač atkreipia dėmesį į tai, kad prievartinio, agresyvaus elgesio negalima aiškinti vien marihuanos vartojimu. Nereikia pamiršti to, kokią grėsmę kelia narkotinių medžiagų kombinacijos. Ypač pavojinga, kai su narkotikais vartojamas alkoholis. Pavyzdžiui, alkoholio vartojimas ir kanapės rūkymas didina melo tikybę ir nuotaikų staigius pokyčius, neadekvatų realybės suvokimą, įskaitant ir agresiją.<sup>107</sup> Štai psichologijos profesorius Kurt Bartol rašo, kad nepriklausomi tyrimai Amerikoje parodė, jog marihuana tiesiogiai neįtakoja kriminalinio elgesio, jog nėra jokių sisteminių empirinių įrodymų, kurie patvirtintų tezę, kad marihuanos vartojimas neišvengiamai priveda prie nusikalstamo, smurtinio, agresyvaus elgesio ar kažkoku būdu jį įtakoja. Greičiau marihuana neutralizuoja nusikalstamą elgesį ir užkerta kelią agresyvumui. Vienas iš svarbiausių efektų tai, kad atsiranda relaksacija ir žymus fizinio aktyvumo sumažėjimas, žmogus tarsi „suakmenėja“, o esant tokios būsenos sunku įsivaizduoti, kad galima padaryti agresyvius ar smurtinius veiksmus. Tačiau tyrimai taip pat parodė, kad nors empiriniai faktai iki šiol liudija, jog kanapė, kaip taisyklė, nestimuliuoja agresyvaus elgesio ar kitų kriminalinių veiksmų, tačiau, kada kalbama apie žmogų, galimos išimtys. Kai kurie žmonės pranešė apie panikos

<sup>104</sup> **Mikalkevičius A., Kurtinaitis A.** Toksikomanijos ir narkomanijos klinikiniai aspektai. - Vilnius: Pradai, 1997. – p. 43-37 ISBN 9986-776-48-1

<sup>105</sup> **Popiežiškoji sveikatos apsaugos darbuotojų sielovados taryba.** Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija: sielovados vadovėlis. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003. – p. 161-162 – ISBN 9986-04-204-6

<sup>106</sup> **Jenkins J.** Šių laikų dorovinės problemos. – Vilnius: Alma littera, 1997. – p. 112 – ISBN 9986-02-314-9

<sup>107</sup> **Žukauskienė R.** Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: MRU, 2006. – p. 293 – ISBN 9955-19-045-0.

būseną, viršnorminį jautrumą, kontakto su realybe praradimą ir keistą elgesį. Kai kurie pergyveno momentinį, dezorganizacinį neadekvačių minčių įsiveržimą, kuris privertė juos jaustis praradus kontrolę pačiam sau. Tokios būsenos žmogus kitų žmonių elgesį gali interpretuoti kaip grėsmę jam. Visiškai įmanoma, kad tokie dezorientuoti žmonės gali užpulti aplinkinius. Kurt Bartol teigia, kad tie, kurie užsiima kanabinoidų veikimo tyrinėjimu, paprastai sutinka, jog žmonės, kurie įvykdo smurtinius nusikaltimus esant apsvaigimo būsenoje, greičiausiai turi polinkį smurtui. Be to pabrėžia, kad nėra jokių patikimų įrodymų, jog vartojant šią narkotinę medžiagą kažkaip darytų poveikį smurtinių ar turtinių nusikaltimų darymui. Nors tikimybė visgi išlieka. Daugumai žmonių pagrindinė grėsmė vartojant šią medžiagą – psichomotorinio aktyvumo susilpnėjimas, kas yra labai pavojinga aplinkiniams tose situacijose, kada apsvaigęs žmogus vairuoja transporto priemonę. Šis narkotikas suteikia drąsos ir polinkio rizikingiems poelgiams.<sup>108</sup> „Pažymėtina, kad automobilio vairavimas yra gana rizikinga veikla, todėl automobilis yra priskiriamas prie didesnio pavojaus šaltinių. Taigi valdydamas automobilį asmuo turi būti ypač atidus bei apdairus ir elgtis taip, kad nesukeltų pavojaus sau ir kitiems eismo dalyviams: pasirinkti tinkamą greitį atsižvelgiant į kelio, eismo ir oro sąlygas. Todėl ne be reikalo Kelių eismo taisyklų keliamas imperatyvus reikalavimas draudžiantis vairuoti automobilį apsvaigus nuo alkoholio ar kitų psichiką veikiančių medžiagų. Transporto priemonės vairavimas būnant stipriai apsvaigus nuo alkoholio rodo asmens itin didelį neatsargumą ir abejingumą ne tik įstatymų reikalavimams, bet ir kitiems eismo dalyviams. Juk būdamas apsvaigęs nuo alkoholio ir sėsdamas už automobilio vairo asmuo suvokia, kad dėl alkoholio vartojimo jo dėmesys ir orientacija susilpnėjusi ir tai padidina eismo įvykio kilimo tikimybę. Todėl veika, kurios metu asmuo, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, pažeidžia Kelių eismo taisykles ir dėl ko žūva ar sužalojami žmonės, yra daug pavojingesnė už veiką, kada analogiškas pasekmes pažeisdamas šia taisykle sukelia blavus vairuotojas. Į tai atsižvelgdamas įstatymų leidėjas BK 281 straipsnyje numatė griežtesnes bausmės, jei eismo įvykį sukelia apsvaigęs nuo alkoholio asmuo.<sup>109</sup>“

## STIMULIATORIAI

*Rūšys:* kokainas, amfetaminai; *forma:* kokainas: balti kristaliniai milteliai; gelsvos spalvos dribsniai, kartais amfetaminai: tabletės; šviesiai rudi arba balti milteliai; *vartojimo būdai:* inhaliacinis; rūkomi; intraveninis; peroralinis.

Kokainas ir amfetaminai laikomi labiausiai pavojingais stimulatoriais, pasižymintys iš esmės identiškais veikimo požymiais tiek žmogaus elgesiui, tiek emocinei jo būsenai. Stimulatoriai – tai medžiagos, kurios didina centrinės nervų sistemos aktyvumą. Pavartojus dozę užplūsta euforinis budrumo antplūdis ir pasitikėjimo savimi jausmas. Tampama susijaudinusi, energingu, plepiu,

<sup>108</sup> Бартол К. Психология криминального поведения. – Москва: Олма-прес, 2004. - p. 309-310 -ISBN5-93878-105-1

<sup>109</sup> Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-1/2009. [http://www.lit.lt/default.aspx?item=tn\\_liteko&lang=1](http://www.lit.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1) [žiūrėta 2010 12 18]

euforišku. Suvartojus didesnę dozę sutrinka raumeninė koordinacija, susilpnėja galimybė sveikai samprotauti, prasiveržia pyktis, agresija, kompulsyvus elgesys, baimė, susipainiojimas pažinimo procesuose. Kai kuriems iškyla haliucinacijos ir kliedesiai. Paprastai kokainas veikia 24 valandas, tačiau gali užsitęsti tiems, kurie suvartoja bandomąją dozę.<sup>110</sup>

Intoksikacijos fizinis poveikis: suaktyvėjusi širdies veikla, pagreitetęs kvėpavimas, padidėjusi kūno temperatūra, gausus prakaitavimas, blyški oda, išsiplėtę akių vyzdžiai, sloga. Psichinis poveikis: įtarumas, persekiojimo pojūtis, nerimas, panika, asocialus elgesys, depresija. Baigiantis poveikiui euforija virsta depresija, gali pasijausti irzlumas, nerimas, atsiranda kaltės jausmas ir kartais apima noras nusižudyti. Tokiu metu bloga nuotaika, persekiojimo pojūtis ir pasiryžimas bet koku būdu gauti šių narkotikų daro įtaką asmens agresyvumui; jis tampa pavojingas kitiems žmonėms.<sup>111</sup>

Mažos dozės suteikia stimuliuojamąjį poveikį, didina atsargumo ir budrumo jausmą, gerina dėmesio koncentraciją ir suteikia aiškaus mąstymo pojūtį. Be to pagerėja nuotaika, jaučiama saikinga euforija ir, atrodo, žmogus pasiruošęs „nuversti kalnus“. Didelės dozės sukelia irzlumą, ypatingai didelį jautrumą, kliedesius, panišką agresiją, haliucinacijas ir psichozę. Skirtingiems žmonėms iššaukia skirtingus išgyvenimus. Vieniems iššaukia smurtinį, pavojingai keistą, paranojinį arba netgi suicidinį elgesį, kiti tampa taikūs, draugiški ir bendraujantys. Būtina akcentuoti, kad potencialiai labai pavojinga kokaino sąveika su alkoholiu.<sup>112</sup>

Mažas kiekis sukelia apsvaigimą, energijos antplūdį, budrumą, aktyvumą. Slopina maisto ir miego poreikį, pašalina nuovargį, tačiau gali sukelti baimę ir nerimą. Kokainas veikia kur kas stipriau už amfetaminą, tačiau trumpiau. Greičiau priprantama. Stimuliuojamasis kokaino poveikis yra sprogstamojo pobūdžio. Alkis, troškulys, nuovargis visiškai išnyksta. Sustiprėja pasitikėjimas savimi, nusilpsta realus aplinkos vertinimas. Kokaino vartotojas jaučiasi visagalis. Kokaino uostymo ar injekcijos efektas yra trumpalaikis. Didesni kokaino kiekiai gali skatinti neadekvatų, agresyvų elgesį, sukelti psichozę. Baigiantis kokaino veikimui, euforija virsta depresija. Praėjus apsvaigimui jaučiamas irzlumas, nerimas. Sutrinka miegas, sunku sukaupti dėmesį, atsiranda kaltės jausmas, apatija, apima noras žudyti. Sukelia psichikos sutrikimus: paranoją, tikrovės nesuvokimą, nerimą, haliucinacijas, įtarumą, maniją, paniką, asocialų elgesį, depresiją.<sup>113</sup>

Pasižymi psichostimuliuojančiu poveikiu. Suleistas į veną veikia akimirksniu. Ūminės intoksikacijos požymiai: juntama didžiulė euforija, energijos ir geidulio antplūdis (hiperseksualumas), didėja pasitikėjimas savimi, apninka grandiozinės idėjos. Didesnės kokaino dozės sukelia toksinį

<sup>110</sup> **Комар Р.** Патопсихология поведения нарушения и патологий психики. – Москва: Олма-пресс, 2002. – p. 326-328 -ISBN 5-93878-066-7

<sup>111</sup> **Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams**/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>112</sup> **Бартол К.** Психология криминального поведения. – Москва: Олма-пресс, 2004. - p. 312-314 -ISBN5-93878-105-1

<sup>113</sup> **Grimalauskienė O. ir kt.** Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 100-101 – ISBN 9986-777-11-9

poveikį. Gali išsivystyti nerimas, ažitacija („psichomotorinis sujaudinimas“<sup>114</sup>), dirglumas, paranoja („psichikos sutrikimas – nuolatiniai kliesesiai (dažniausiai persekiojimo arba didybės)<sup>115</sup>), ir haliucinacijos.<sup>116</sup>

Dėl plataus spektro individualių skirtumų, susijusių su jautrumu narkotikui, labai sunku pasakyti, kas sudaro šių narkotikų perdozavimą. Kai kurie žmonės tokie jautrūs jo poveikiui, kad netgi mažas kiekis galėtų sukelti perdozavimo simptomus. Vartotojas gali išprotėti, pradėti jaustis persekiojamas; ekstremaliais atvejais jam gali išsivystyti toksiškos psichozės.<sup>117</sup>

Pavartojusieji gali pajusti energijos, pasitikėjimo savimi ir budrumo antplūdį. Kitiems jie atrodo agresyvūs, akiplėšiški.<sup>118</sup>

Vartojant su alkoholiu arba kitais psichoaktyviais produktais, fiziškai stimuliuodami jie sukuria iliuziją, kad esi nenugalimas, nesijauti pavargęs. Jų poveikis trunka kelias valandas.<sup>119</sup>

Pavartojus šių medžiagų seka ilgai trunkantis apsvaigimas, neadekvatūs sprendimai, kurių padariniai labai pavojingi aplinkiniams. Veikimas gerokai stipresnis, jei narkotikas švirksčiamas.

Intoksikacijos fiziniai požymiai: išsiplėtę vyzdžiai, greitas, neritmiškas pulsas, pakilusi kūno temperatūra, padidėjęs prakaitavimas, burnos sausumas, viduriavimas, pagausėjęs šlapimo išsiskyrimas, traukuliai, epilepsijos priepuoliai, šaltas drebulys, raumenų traukuliai, veido raumenų trūkčiojimas, stereotipiniai (kuriuos pastoviai kartoja) judesiai, asmuo atrodo nepailstantis. Psichiniai požymiai: susierzinimas, nepastovi minčių eiga, nervingumas, baimė, panika, nepagrįstas įtarumas, kai kuriais atvejais šizofreniją primenantį psichozę, haliucinacijos.<sup>120</sup>

Sukuria pakilią nuotaiką, energijos pojūtį, gerą savijautą, jėgos ir pasitikėjimo jausmą, didina gebėjimą koncentruoti dėmesį. Intensyvina jausmus ir emocijas, skatina palankiai vertinti save ir aplinkinį pasaulį. Mažos dozės nesutrikdo vartotojų. Jie gali racionaliai mąstyti, nors būna šnekesni ir agresyvesni. Tai, kas vartotojui atrodo kaip nuostabus minčių blyksnis, kitiems tai – absurdiška. Tačiau veikimas labai priklauso nuo individo būklės ir savybių. Jeigu kartu vartojamos ir kitos narkotinės medžiagos, veikimas gali smarkiai pakisti, o pradinė euforija peraugti į psichozę.<sup>121</sup> Netgi nedidelės amfetamino dozės gali sukelti šizofreniją primenančią psichozę. Kinta nuotaika, apima jaudulys, baimė, panika, nepagrįstas įtarumas, todėl galimas nekontroliuojamas, kartais labai

<sup>114</sup> **Lapytė A., Šurkus J.** Trumpas psichiatrijos terminų žodynas. – Vilnius: Leidybos centras, 1996 – p. 16 – ISBN 9986-03-202-4

<sup>115</sup> **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – p. 201 – ISBN 5-89950-016-6

<sup>116</sup> **Alekna R. ir kt.** Psichiatrija. – Vilnius: Vaistų žinios, 2003. – p. 482 - ISBN 9955-511-21-4

<sup>117</sup> **Gossop M.** Gyvenimas su narkotikais. – Vilnius: Artlora, 2001.– p. 258,262 – ISBN 9955-508-02-7

<sup>118</sup> **Grimalauskienė O. ir kt.** Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 69 – ISBN 9986-777-11-9

<sup>119</sup> **Popiežiškoji sveikatos apsaugos darbuotojų sielovados taryba.** Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija: sielovados vadovėlis. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003. – p. 45 – ISBN 9986-04-204-6

<sup>120</sup> **Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>121</sup> **Комар П.** Патопсихология поведения нарушения и патологий психики. – Москва: Олма-пресс, 2002. – p. 331 - ISBN 5-93878-066-7



agresyvus elgesys, kliesdėsiai, iliuzijos ar haliucinacijos. Vartotojas tiki haliucinacijomis, tarsi tai būtų tikrovė. Amfetamino sukelta psichozė primena šizofreniją.<sup>122</sup>

Kaip matyti, stimulatoriai grėsmingi narkotikai ir agresyvumo, žiaurumo išpuoliai čia labai tikėtini, todėl smurtiniai nusikaltimai, kaip ir nelaimingi atsitikimai, neturėtų stebinti.

## HALIUCINOGENAI

*Rūšys:* meskalinas, psilocybinas, MDA ir MDMA, DMT, LSD, Ekstasy: MDMA ir kt.; *forma:* spalvotos tabletės su paveikslėliais, spalvotos kapsulės, milteliai, želatino lapeliai su LSD, popieriaus gabalėliai, prisodrinti LSD; *Vartojimo būdai:* geriamos, lipinamos prie gleivinės, intraveninis.

Haliucinogeninis šių medžiagų poveikis pasireiškia tuo, kad jos sukelia vaizdines ir garsines haliucinacijas ir kitus stiprius jutiminius pakitimus.<sup>123</sup>

Haliucinogenai – chemikalai, iškreipiantys sugebėjimą teisingai matyti ir girdėti.<sup>124</sup>

Haliucinogenai yra specifiniai narkotikai, kurie labai skiriasi nuo kitų. Juos vartojančiųjų išgyvenimai visiškai skirtingi. Haliucinogenai gali būti natūralūs ir sintetiniai. Natūralieji haliucinogenai yra meskalinas iš kaktusų (*payote*), psilocibinas iš grybų. Iš sintetinių haliucinogenų plačiausiai žinomas ir vartojamas LSD (lizergino rūgšties darinys). Dar yra MDA (metildioksiamfetaminas), PCP („angelo migla“), ir kt. Šie cheminiai dariniai veikia centrinę nervų sistemą, sukeldami iškreiptą aplinkos suvokimą, tam tikrą laiką trunkančius pojūčius ir vaizdinius, kurie apibūdinami kaip „kelionė“. Kartais šie vaizdiniai gali būti malonūs – „gera kelionė“, kartais – nemalonūs ir baisūs – „bloga kelionė“. Haliucinacijos kartais panašios į sergančiųjų psichikos ligas.<sup>125</sup>

Pasak prof. M. Gossop terminas „haliucinogeninis“ yra klaidinantis. Šie narkotikai paprastai nesukelia tikrų haliucinacijų, kuriuose asmuo pasineria į nerealų pasaulį. Poveikiai tiksliau apibūdinami kaip suvokimo iškreipimas, nors šių narkotikų poveikis išsiplečia už suvokimo ribų. Minčių, nuotaikų ir asmenybės integracijos pasikeitimai – tai svarbūs poveikiai, tačiau jie iš tikrųjų neatsispindi termine „haliucinogeninis“. Dar blogiau, kad kai kurie šios kategorijos narkotikai (MDA ir MDMA) sukelia savimonės, nuotaikos ir intelektualinės veiklos pasikeitimus be jokių jutiminių iškreipimų. Nepaisant netikslumų, vis dėlto „haliucinogeninis“ yra plačiausiai vartojamas terminas.<sup>126</sup>

Meskalinas – tai ypač aktyvus vidinio vartojimo narkotikas. Vokiečių farmakologas Luisas Levinas 1886 m. meskaliną apibūdino kaip išskirtinį augalą, kuris sukelia išskirtinai puikius funkcinis pasikeitimus smegenyse. Taip pat jis rašė, kad tie, kurie jo pabandydavo, išgyvendavo „ypatingą

<sup>122</sup> Grimalauskienė O. ir kt. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 96 – ISBN 9986-777-11-9

<sup>123</sup> Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizės terminų aiškinamasis žodynas. – Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2001. – p. 10 – ISBN 9986-555-18-3

<sup>124</sup> Jenkins J. Šių laikų dorovinės problemos. – Vilnius: Alma littera, 1997. – p. 112 – ISBN 9986-02-314-9

<sup>125</sup> Grimalauskienė O. ir kt. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 102 – ISBN 9986-777-11-9

<sup>126</sup> Gossop M. Gyvenimas su narkotikais. – Vilnius: Artlora, 2001. – p. 210 – ISBN 9955-508-02-7

malonumą“. Net jei šie pojūčiai buvo tik sensorinės iliuzijos arba didžiausia vidinio gyvenimo koncentracija, jie yra tokie ypatingi ir taip iškilę aukščiau realybės, kad net tokie neįsivaizduojami.

Plačiausiai vartojamas ir geriausiai žinomas narkotikas yra LSD. Tai vienas iš stipriausių narkotikų žinomų žmogui. Kai kiti narkotikai matuojami miligramais (tūkstantosiomis gramo dalimis), LSD dozės matuojamos mikrogramais (milijoninėmis gramo dalimis). Štai palyginus tą patį narkotikų kiekį, LSD yra apie 5000 kartų stipresnis už meskaliną ir 200 kartų už psilocybiną. Stulbinančiai pakeičia vizualinį suvokimą, taip pat mąstymą. Tačiau kaip rašo prof. M. Gossop, tik vienas procentas suvartoto kiekio pasiekia smegenis ir tikrosios haliucinacijos, deja, yra retos, nors jos kartais pasitaiko. Ne taip kaip vizualinės pseudo haliucinacijos, kurių metu asmuo suvokia, kad jas sukelia narkotikai, tikrosios haliucinacijos nesuteikia tokio suvokimo. Asmuo haliucinacijas klaidingai laiko realybe. Kaip ir tikrosios haliucinacijos, taip ir rimtos iliuzinės mintys irgi vis dėl to yra retos. Dažniau būdingas pseudo iliuzinių minčių (neteisingų arba neprotingų) kilimas ir asmuo suvokia jų keistumą. Įspūdingas poveikis vartotojo asmenybei: prarandamas asmens tapatumo jausmas, t.y. praranda buvimo savimi jausmą. Iš nepriklausomos asmens tapatybės pereinama prie susitapatinimo su kosmosu.

Poveikis pasireiškia per 30-90 min. ir trunka iki 12 valandų. Pakinta pojūčiai, vartotojas apsvaigsta. Pojūčiai gali būti įvairūs, priklausomai nuo vartotojo požiūrio į pasaulį. Efektas dar priklauso ir nuo vartotojo nuotaikos, vartojimo vietos, aplinkos ir tų, su kuriais vartojama. Vartotojas regi vizijas, kurios gali būti įvairios: malonios – „gera kelionė“ arba – „bloga kelionė“, kuriai būdinga dezorientacija, panika dėl itin baisių haliucinacijų. Labai svarbus faktas, kad haliucinacijos gali kartotis net ir tada, kai ilgą laiką narkotikas nevartojamas. Tai vadinamasis „grįžimas į praeitį“. Haliucinacijos gali virsti psichoze. Galimi įvairūs nelaimingi atsitikimai. Milijoninė LSD gramo dalis veikia žmogaus psichiką.<sup>127</sup>

Praėjus dviems valandoms po LSD dozės suvartojimo iššaukiama taip vadinama haliucinogeninė intoksikacija, kartais vadinama haliucinoze: paastrėjęs suvokimas supančios aplinkos, ypatingai regimieji suvokimai, žmonės gali koncentruotis į menkiausias detales, pvz. poras veide, kažkokias „ypatingas“ žolytes ir pan. Šviesa atrodo žymiai ryškesnė, galimi iliuzijų atsiradimai: daiktai atrodo iškreiptai ir gali judėti, kalbėti arba keisti formą. Apsvaigęs nuo LSD žmogus pradeda haliucinuoti – matyti žmones, daiktus arba kokius kitus objektus, kurių realybėje nėra.<sup>128</sup>

Kompulsyvaus potraukio prie šių haliucinogenų ar fizinės priklausomybės nuo jų nebūna, todėl nebūna ir abstinencijos sindromo. Pavartojus jų vaizdai sulėtėja, jutimai susilieja, judėjimas įgauna neįprastas formas. Nuotaika svyruoja nuo begalinio malonumo iki beviltiškos panikos. Gali būti nepaprasto aiškumo pojūtis, visos mintys atrodo be galo reikšmingos. Atsirandančias iliuzijas (regimus

<sup>127</sup> Grimalauskienė O. ir kt. Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 106 – ISBN 9986-777-11-9

<sup>128</sup> Комар П. Патопсихология поведения нарушения и патологий психики. – Москва: Олма-пресс, 2002. – p. 332 – ISBN 5-93878-066-7

kvapus, girdimas spalvas ir kt.) lydi laiko deformacijos: jis slenka ypač lėtai. Stiprus depersonalizacijos jausmas: sunku atskirti „aš“ nuo „ne aš“. Retai, bet tikėtinos ir tikros haliucinacijos. Tikėtinos ūminės nerimo ar panikos reakcijos, kartais disforija ar paranoidinė būseną. Afekto intensyvumas nenuspėjamas. Bauginančio išgyvenimo („bad trip“/“bloga kelionė“) negalima įspėti, nors manoma, kad jį lemia psichologinė būseną, aplinka, haliucinogeno kokybė.<sup>129</sup>

LSD narkotikas yra labai grynas, dozės būna labai mažos, sunkiai pastebimos plika akimi, todėl LSD labai lengva slėpti ir vartoti. LSD intoksikacijos fiziniai požymiai: išsiplėtę vyzdžiai, padažnėjęs pulsas, greitas kvėpavimas, pakilusi kūno temperatūra, padidėjęs kraujospūdis, sutrikusi koordinacija, pykinimas, krečia drebulys. Psichiniai požymiai: šizofreniją primenantį psichozę, sąmyšis, nerimo priepuoliai, nuotaikų kaita.<sup>130</sup>

Haliucinogenų sukeltos haliucinacijos pasireiškia kaip smarkiai iškreiptas realios tikrovės suvokimas. Girdėti iškreipti garsai, galimi laiko ir vietos suvokimo pakitimai. Įprastai vartotojas žino, kad šie efektai nerealūs. Tikrosios haliucinacijos retesnės, dažniausiai priklausomos nuo vartotojo patirties. Emocinės reakcijos labai įvairios. Nemalonūs pergyvenimai dažniausi nestabilios psichikos, sunerimusiems ar apimtiems depresijos vartotojams. LSD, palyginus su kitais narkotikais, ypatingas tuo, kad jo poveikis daug priklauso nuo vartotojo ketinimų ir žmonių patarimų. Patyrę vartotojai kreipia savo „kelionę“ norima linkme. Yra dvi narkotikų sukeltos psichozės formos. Vienu atveju narkotikų (amfetaminų, kokaino, LSD) vartojimas yra tiesioginė psichozės priežastis, tokia psichozė baigiasi kartu su narkotiko veikimu. Kitu atveju narkotikai gali išprovokuoti psichozę dėl nepalankios reakcijos į jų vartojimą, kai esama polinkio į psichikos sveikatos sutrikimą, t.y. paskatina psichikos ligą, kurios požymiai vėliau išryškėja kaip savarankiškas, nepriklausomas nuo narkotikų sutrikimas.<sup>131</sup>

Net ir maži LSD kiekiai stipriai ir ilgai dirgina galvos smegenų nervines ląsteles ir sutrikdo visus žmogaus psichinius procesus: pojūtį, suvokimą, dėmesį, mąstymą. Pakinta klausa, skonis, uoslė ir jutimas.<sup>132</sup>

Pirmą kartą paragavus Ekstasy, iš pradžių aptemsta protas, galiausiai patiriama euforija. Po vienos dozės imama atlaidžiai žiūrėti į viską, žmogus jaučiasi kaip įsimylėjęs, pasidaro švelnus, draugiškas, atviras, stengiasi labiau bendrauti su jį supančiais žmonėmis, pasijunta turįs daug energijos, mato nuostabias spalvas, girdi malonią muziką. Pasibaigus narkotiko poveikiui, apima nuovargis, silpnumas, nemiga, baimė, liūdesys ir depresija. Po didesnių dozių atsiranda regos ir

<sup>129</sup> **Alekna R. ir kt.** Psichiatrija. – Vilnius: Vaistų žinios, 2003. – p. 487 - ISBN 9955-511-21-4

<sup>130</sup> **Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams**/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>131</sup> **Grimalauskienė O. ir kt.** Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 109 – ISBN 9986-777-11-9

<sup>132</sup> **Mikalkevičius A., Kurtinaitis A.** Toksikomanijos ir narkomanijos klinikiniai aspektai. - Vilnius: Pradai, 1997. – p. 53 ISBN 9986-776-48-1

klausos pojūčių sutrikimų, įvairios fobijos, negali koncentruoti dėmesio, aplinkiniai daiktai suvokiami iškreiptai.<sup>133</sup>

Po Ekstasy dozės prasideda nuotaikų ir jausmų kaita. Šurmulinga aplinka, tranki muzika, šviesų blykčiojimas stiprina narkotiko poveikį. Jaučiamas energijos antplūdis. Apsvaigimas trunka 3-3,5 valandos. Labiausiai apsvaigsta anksčiau narkotikų nevartojusieji. Ekstasy sustiprina visus žmogaus pojūčius, tikrovė suvokiama iškreiptai, pasiekama transo būklė. Gali prasidėti haliucinacijos. Psichika sutrinka. Nei vienas narkotikas taip neardo smegenų ląstelių kaip ekstasy, nes tik ekstasy ypatingai trikdo neuromediatorių – serotonino ir dopamino, kurie reikalingi normaliai smegenų nervinių centrų laidumo funkcijai ir veiklai, apykaitą<sup>134</sup>. Ekstasy sukelti psichiniai sutrikimai trunka keletą dienų: sutrinka atmintis, nerimas, atsiranda polinkis į prievartą ir žiaurumą.<sup>135</sup>

Ekstazio intoksikacijos fiziniai požymiai: išsiplėtę akių vyzdžiai, suaktyvėjusi širdies veikla, sustiprėjęs širdies plakimas, pagreitėjęs pulsas, prakaitavimas, pakilusi kūno temperatūra, traukuliai, hiperaktyvumas, vėmimas, apsinuodijimas, širdies aritmija ar infarktas, kraujotakos sutrikimai. Psichiniai požymiai: galimos psichozės bei haliucinacijos, emocinis atvirumas, geranoriškumas, seksualinis potraukis, persekiojimo pojūtis, nerimas, panika, sąmyšis.<sup>136</sup>

„Magišųjų grybų“ (psilocibinas, Psilocinas) vartojimas sukelia labai panašią būseną kaip ir LSD ar meskalinas, tik prisideda pykinimas, vėmimas bei įvairūs skrandžio skausmai. Taip pat galimas trumpalaikis psichikos sutrikimas. Tačiau šių grybų poveikis mažesnis negu pavartojus LSD.<sup>137</sup> Abstinencijos sindromas nebūdingas.

## TRANKVILIAITAI IR BARBITŪRATAI

*Rūšys:* diazepamai, temazepamai, nitrazepamai ir kt.; sekobarbitalis, amobarbitalis, butalbitalis ir kt.; *forma:* tabletės, milteliai, injekcinio pavidalo; *vartojimo būdai:* geriamas, injekcinis.

Trankvilantai (raminantys) – tai psichotropinių medžiagų psicholeptikų grupės vaistai, veikiantys ramina. Trankvilantai sustiprina ir kitų centrinę nervų sistemą slopinančių medžiagų – narkotinių ir psichotropinių medžiagų, neuroleptikų, antidepresantų, alkoholio veikimą.

Barbitūratai – medicininėje terapijoje vartojami kaip sedatyviniai (veikiantys ramina), hipnoziniai, analgetiniai vaistai.

Mažos jų dozės mažina nerimą, įtampą, didesnės – sukelia miegą. Jie slopina nervų sistemą, lėtina mąstymą. Didesnės dozės sutrikdo koordinaciją, lėtina reakciją, sukelia neaiškią šneką ir skatina

<sup>133</sup> Ten pat, p. 51-52

<sup>134</sup> **Grimalauskienė O. ir kt.** Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. – p. 103 – ISBN 9986-777-11-9

<sup>135</sup> **Popiežiškoji sveikatos apsaugos darbuotojų sielovados taryba.** Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija: sielovados vadovėlis. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003. – p. 163 – ISBN 9986-04-204-6

<sup>136</sup> **Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.** [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>137</sup> Ten pat

emocingesnį elgesį. Ar šios emocijos tampa sentimentalios, ar agresyvios, priklauso nuo vartotojo ir sąlygų.<sup>138</sup>

Migdomieji veikia labai panašiai kaip alkoholis: maži kiekiai šalina nerimą, dideli – sukelia slopinimą, sutrikdo koordinaciją, kartais iššaukia agresyvų elgesį, kalba darosi neaiški. Kamuuoja nepastovi nuotaika – tai depresija, tai disforija (pyktis su polinkiu į agresiją).

Asmuo, vartojantis šiuos preparatus, gali būti labai pavojingas aplinkiniams. Išnyksta atsakomybės, pareigos jausmas, pakinta moralinės – etinės nuostatos.

Barbitūratų kapsulės arba tabletės slopina nervų sistemą, sukelia mieguistumą, lėtiną mąstymą, mažina įtampą ir nerimą. Barbitūratų veikimas labai panašus į alkoholio. Skiriasi tik tuo, kad nėra alkoholio kvapo. Suvartojus didesnę dozę kūno judesiai tampa nestabilūs, vartotojas pradeda kalbėti neaiškiai. Didelės dozės sukelia haliucinacijas, žmogus gali lengvai prarasti sąmonę. Žmogų pradeda kankinti nerimas, baimė, persekiojimo pojūtis ir kiti psichikos sutrikimai.<sup>139</sup>

### 3.3. Sinergetinis narkotinių ir psichotropinių medžiagų efektas

Reiškinys, kuomet žmonės vartoja kelias psychoaktyvias medžiagas vienu kartu, vadinamas polinarkomanija. Kai skirtingos medžiagos patenka į organizmą tuo pačiu metu, jos gali sustiprinti viena kitos veikimo stiprumą. Tai vadinama sinergetiniu efektu.<sup>140</sup> Sinergetinis efektas farmakologijoje yra veikimo efekto sustiprinimas, kuomet keletas vaistinių preparatų veikia organizme vienu metu.<sup>141</sup> *Sinergetinis* – „sąveikaujantis, kartu veikiantis ta pačia kryptimi, sustiprinantis vienas kitą.“<sup>142</sup> Sinergetinis efekto poveikis, pasirodo, žymiai stipresnis sulyginus su poveikiu, kurį iššaukia kiekvienas narkotikas atskirai. Pavyzdžiui, mažą vieno preparato dozę sumaišius su maža kito preparato doze, galima iššaukti didžiulius pakitimus organizmo cheminiuose procesuose, ypatingai, kai vienas iš šių preparatų būna alkoholis.

Viena iš sinergetinio efekto formų pasireiškia tokiais atvejais, kada du ar daugiau preparatų turi panašų poveikį. Pavyzdžiui, alkoholis, benzodiazepinai, barbitūratai ir opioidai – visi jie priklauso depresantų grupei. Juos sumaišius galimas stiprus centrinės nervų sistemos aktyvumo paralyžiavimas. Narkotikų derinys gali susidėti iš visai nedidelių dozių ir tai gali privesti iki kraštutinumų: komos arba mirties. Tai čia blogiausiu atveju. Tačiau galimi ir žiaurumo, agresyvumo protrūkiai, išpuoliai, dar sunkesnės haliucinacijų formos ir pan.

<sup>138</sup> Бартол К. Психология криминального поведения. – Москва: Олма-пресс, 2004. - p. 320 -ISBN5-93878-105-1

<sup>139</sup> Apie narkotikus trumpai policijos pareigūnams/Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie\\_narkotikus\\_trumpai\(Policijos\\_pareigunams\).pdf](http://www.nkd.lt/files/leidiniai/9-Apie_narkotikus_trumpai(Policijos_pareigunams).pdf) [žiūrėta 2010 12 18]

<sup>140</sup> Комер Р. Патопсихология поведения нарушения и патологий психики. – Москва: Олма-пресс, 2002. – p. 337 - ISBN 5-93878-066-7

<sup>141</sup> Ten pat, p. 337

<sup>142</sup> V. Kvietkauskas ir kt. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. – p. 450

Kita sinergetinio efekto forma – kada preparatai pasižymi priešingu arba antagonistiniu veikimu. Pavyzdžiui, preparatai – stimulatoriai trukdo įprastam kepenų darbui skaidyti alkoholį ir barbitūratų. Tokiu būdu žmonės, kurie vartoja barbitūratų arba alkoholį kartu su kokainu arba amfetaminais, organizme gali susikaupti pavojinga koncentracija preparatų – depresantų. Vėlgi, pasekmės gali būti įvairios ir neprognozuojamos.

Nežiūrint į tai, kad jau pavienių narkotikų vartojimas sukelia sunkias pasekmes ir atneša žalos ne tik pačiam vartotojui, bet ir visuomenei, narkotikų mišrai kuo toliau, tuo labiau tampa populiariesniu reiškiniu, ypač paauglių, jaunimo gretose ir paprastai tai daroma norint sulaukti dar didesnio poveikio, efekto, nei yra tikėtina iš kiekvieno narkotiko atskirai. Deja, ši nuostata yra pražūtinga ir daugelį priveda iki tragiško gyvenimo finalo.

## IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Narkotinės ir psichotropinės medžiagos veikia, ir dažnai labai stipriai, žmogaus psichinius procesus, sąmonę, valią, mąstymą, elgesio mechanizmą. Narkotikai natūraliai sumenkina aplinkybių suvokimą ir nusikalstamos veikos padarinių įvertinimą, nes tai medžiagos, ypač didelėmis dozėmis ir esant sinergetiniam efektui, destruktiviai veikia centrinę nervų sistemą. Be abejo, daug įtakos turi ir pati žmogaus asmenybės kategorija ir tokie ekstremalūs veiksniai kaip nuovargis, fizinis ir psichinis išsekimas, badas, baimė, stresas, kurie tik sustiprina narkotinių medžiagų neigiamą poveikį. Bet visgi, neįmanoma užsimerkti prieš akivaizdžius faktus, kad narkotikai – tai nusikalstamos veikos stimulatorius, skatinantis veiksnys. Daug pasaulio tyrinėtojų dažnai traktuoja narkotikų poveikį kaip nedidelę tikimybę nusikalstamumui, bet tyrimo rezultatų eiga rodo, kad iš tiesų gali būti ir kitaip. Narkotikų vartojimo ir nusikalstamumo ryšys akivaizdus, nes tai medžiagos, kurios iššaukia tokią asmens būseną, kurioje jis nepajėgus daryti racionalių sprendimų, tinkamai vertinti aplinkybių, elgiamasi tiesiog instinktyviai, nepamatuotai, nepaaiškinamai, o esant priverstinio apsvaiginimo atveju, neturint galimybių iš anksto apsvarstyti poelgio esmės, prasmės ir padarinių. Prievarta negali suponuoti pagrindo kaltei. Taigi, atsižvelgiant į išanalizuotų narkotinių medžiagų poveikį ir prievartinę tokios būsenos sukėlimą, asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn tiesiog praranda prasmę, nes žmogus juk paprasčiausiai neturės galimybių suvokti, už ką jis smerkiamas valstybės vardu ir baudžiamas. Na nebent už tai, kad nevalingai tapo neblaivus ir dėl to padarė pavojingą veiką. Bet ar tai yra ta kaltė, ką vadiname baudžiamojoje teisėje? Apibendrinant išanalizuotą medžiagą galima būtų padaryti štai tokias išvadas:

- jeigu kaltė, kaip viena pagrindinių subjektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių, yra tokia teisinė kategorija, kuri išreiškia asmens, padariusio pavojingą veiką, psichinį santykį su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, o pavojinga veika yra išprovokuojama prievartinio narkotinių medžiagų apsvaiginimo, būtent dėl kurio asmuo ir nesugeba pilnai suvokti pavojingo nusikalstamo veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų, nesuponuoja nei teisinio, nei loginio pagrindo kaltei net ir esant riboto pakaltinamumo atveju. Vargu, ar asmuo yra pajėgus paaiškinti savo poelgio esmę, savo poelgio motyvus ir tikslus žinant narkotikų neprognozuojamą poveikį, jeigu jo valia buvo pažeista ne jo paties sąmoningais veiksmais. Todėl asmeniui, kuris dėl prievarta pažeistos valios padaro nusikalstamą veiką, kelti baudžiamąją atsakomybę ir ją diferencijuoti pagal nusikalstamų veikų rūšis ir kategorijas, mažų mažiausiai prieštarauja teisingumo principui;
- jeigu konstitucinė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlyga – kaltumo nustatymas teisme, lieka neaišku, kodėl tada teismas, priimdamas nuosprendį atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės, nepripažįsta kaltininko kaltu, jeigu kaltė yra būtinas

nusikalstamos veikos sudėties požymis, o šių sudėties požymių visuma yra būtina sąlyga taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą. Jeigu nėra kaltės, nėra ir baudžiamosios atsakomybės, tai ir nėra nuo ko atleisti. Vadinasi, šio instituto taikymas procesiškai yra ydingas;

- jeigu atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto taikymui būtinos įstatyme numatytos visos sąlygos ir pagrindai, įžvelgiamas tam tikras teisinis nelogiškumas. Teismui nuosprendyje nepripažįstant asmens kaltu, teisinio pagrindo bausmei nebelieka, taigi nebelieka ir jos pasiekimo tikslų. Bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama asmeniui teismo nuosprendžiu už jo padarytą nusikalstamą veiką ir jos esmė - nubaudimas. Vadinasi, nėra kaltės - nėra bausmės, nėra ir jokio pagrindo siekti bausmės tikslų, nėra apskritai ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės. Be to, nelogiška teismui tikėtis iš asmens to, kas priklauso ne nuo jo paties asmeniškai, šiuo atveju pažadėti, kad nebus apsvaigintas prieš jo valią, o apsvaiginimo įtakotas, neprarasti valios kontrolės ir ne visiškai sugebant suvokti ir valdytis, nepadaryti pavojingos veikos;
- identifikuoti ir išmatuoti sąryšį tarp nusikaltimų ir narkotikų veikimo yra nepaprastai sunku. Šis sunkumas, kyla todėl, kad sąsaja tarp nusikalstamumo ir narkotikų poveikio grindžiama keturiais aspektais: 1. farmakologiniu narkotiko veikimu, kuris pasireiškia chemine organizme reakcija; 2. įtaka psichologinių žmogaus ypatybių; 3. psichosocialinių sąlygų, kuriose vartojamas narkotikas, veikimu; 4. veikimu narkotikų, kurie vartojami kartu su kitais, juos maišant („bendradarbiavimo faktorius“ arba sinergetinis efektas);
- apsvaigęs žmogus gali nesuvokti savo veiksmų esmės ar prarasti galimybę kontroliuoti savo poelgius. Paprastai tai gali nutikti esant labai stipriam apsvaigimui, nes stiprus apsvaigimas natūraliai sumenkina aplinkybių suvokimą ir nusikalstamos veikos padarinių įvertinimą. Narkotinės medžiagos keičia sąmonę, iškreipia normalaus žmogaus psichiką, kurią, kiekvienas žmogus turi individualią, kiekvienas organizmas skirtingai toleruoja jų rūšis, kiekį, naudojimo būdą ir dėl to gali įtakoti nusikalstamą elgesį. Narkotinės medžiagos pakeičia mūsų kūno cheminius procesus ir tokiu būdu sutrikdo natūralią proto ir jausmų pusiausvyrą. Visi narkotikai keičia sąmonės būseną bei psichines funkcijas, tačiau šie pokyčiai priklauso nuo vartojamos medžiagos tipo, jos kiekio, priklausomybės laipsnio, žmogaus biologinių, fizinių ir daugelį kitų ypatybių, todėl visiškai pagrįstai manytina, kad šios aplinkybės lemia ir asmens kriminogeniškumą;
- apsvaigimas nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų, naudojantis sinergetinio efekto būdu, tampa dar daugiau pavojingas ir elgesio atžvilgiu dar sunkiau prognozuojamas, kadangi narkotikų mišiniai, ypač su alkoholiu, yra ženkliai stipresni sulyginus su poveikiu, kurį iššaukia kiekvienas narkotikas atskirai.



**Pasiūlymai:**

- numatant baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamos veikos padarymą būnant prieš savo valią apsvaigintam ir dėl to ne visiškai sugebant suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų, BK 19 str. trečią dalį siūloma inkorporuoti į BK 19 str. antrą dalį neišskiriant nusikalstamos veikos rūšies;
- asmeniui, nusikalstamą veiką padariusiam būnant prieš savo valią apsvaigintam ir dėl to ne visiškai sugebant suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų, galbūt vertėtų taikyti ne atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, o vertinti tai kaip aplinkybę, šalinančią baudžiamąją atsakomybę;
- numatyti griežtą baudžiamąją atsakomybę, t.y. pareigą atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus, ir žalos, nuostolių atlyginimo klausimus perduoti tam asmeniui, kuris prievartiniu būdu apsvaigino asmenį, atsakomybės ribas diferencijuojant pagal įvykdytos nusikalstamos veikos sunkumą, padarinius ir kitas aplinkybes. Asmuo, nusprendęs pikta ar tiesiog neatsakingai papokštauti su narkotinėmis medžiagomis kito žmogaus atžvilgiu, turi prisiimti pilną baudžiamąją atsakomybę, nes kiekvienas normalios psichikos žmogus turi sugebėti įvertinti narkotikų daromą žalą, nesigilinant į jos dydį, mastą, atskirų narkotikų rūšių veikimo detales. Sąmoningas apsvaiginimas kito asmens narkotinėmis medžiagomis negali būti nebaudžiamas, nes narkotikai – potenciali kriminogeninio elgesio tikimybė, nes tai yra sąmoningos, normalios psichikos žalotoja, vieniems mažiau, kitiems daugiau, tačiau vis tiek keičianti normalų mąstymą ir elgesį, - tai visapusiškai destruktivi medžiaga. O priverstinai apsvaigintam asmeniui suteikti teisę būti pripažintam nukentėjusiuoju;
- nustatytus aplinkybę, kad pavojinga veika buvo padaryta prievarta apsvaiginto asmens ir kad būtent dėl apsvaigimo buvo sumenkęs asmens suvokimas ir savo veiksmų valdymas (kaip ir formuluojama LR BK 19 str. 2 ir 3 dalyse), neturėtų turėti reikšmės pakaltinamumo rūšies nustatymas (ribotas ar visiškas). Prievarta turi būti suprantama kaip prievarta ir tai turėtų būti logiškas teisinis pagrindas netaikyti asmeniui baudžiamosios atsakomybės.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktas išvadas ir pasiūlymus LR BK 19 straipsnį siūloma išdėstyti sekančiai:

**19 straipsnis. Asmens atsakomybė už nusikalstamą veiką, padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų**

1. Asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžiamas.

2. Asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė būdamas prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas ir dėl to ne visiškai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų, neatsako pagal šį kodeksą. Apsvaiginimą ar nugirdymą prieš valią, jeigu tai turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, vertinti kaip baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę.

## LITERATŪROS SĄRAŠAS

Įstatymai, poįstatyminiai aktai, tarptautiniai dokumentai:

1. **Lietuvos Respublikos Konstitucija**// – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. ISBN 978-9955-557-54-8
2. **Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas** – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. ISBN 9955-557-75-3
3. **Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodeksas** (su pakeitimais ir papildymais iki 2003 m. gruodžio 1 d.) – Vilnius: Mūsų saulužė, 2003. ISBN 9955-517-02-6
4. **Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras: Bendroji dalis** – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. ISBN 9955-557-52-4
5. **Lietuvos Respublikos cheminių medžiagų ir preparatų įstatymas**// Valstybės žinios. 2008, Nr. 76-3000
6. **Lietuvos Respublikos Narkologinės priežiūros įstatymas**// Valstybės žinios. 1997, Nr. 30-711
7. **Lietuvos Respublikos Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymas**// Valstybės žinios. 1999, Nr. 55-1764
8. **Lietuvos Respublikos Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas**// Valstybės žinios. 1998, Nr. 8-161
9. **Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 5 “Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo”**//Valstybės žinios. 2000, Nr. 4-113
10. **Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos 1998 m. spalio 12 d. įsakymas Nr. 577 “Dėl prekursorių sąrašo”**//Valstybės žinios. 1998, Nr. 91-2535
11. **1961 metų bendroji narkotinių medžiagų konvencija**//Valstybės žinios. 2001, Nr. 51-1768
12. **Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija „Dėl narkotikų kontrolės politikos“**//Valstybės žinios. 2003, Nr. 30-1234
13. **1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta**//Valstybės žinios. 1998, Nr. 38-1004
14. **1971 metų psichotropinių medžiagų konvencija**//Valstybės žinios. 2001, Nr. 50-1743

Žodynai, enciklopedijos:

15. **Альмуханова А. Б. и др. Большая психологическая энциклопедия.** – Москва: Эксмо, 2007. ISBN 978-5-699-20617-9
16. **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: III pataisytas ir papildytas leidimas** – Vilnius: Mokslo ir Enciklopedijų leidykla, 1993. ISBN 5-420-01242-1

17. **Ожегов. С. И.** Словарь русского языка. – Москва: русский язык, 1988. ISBN 5-200-00313-X
18. **Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizės terminų aiškinamasis žodynas.** – Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2001. ISBN 9986-555-18-3
19. **Narkotinių ir psichotropinių medžiagų ekspertizės terminų aiškinamasis žodynas.** – Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2001. ISBN 9986-555-18-3
20. **Psichologijos žodynas.** – Vilnius: Mokslo ir Enciklopedijų leidykla, 1993. ISBN 5-89950-016-
21. **Tarptautinių žodžių žodynas.** – Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
22. **Trumpas psichiatrijos terminų žodynas.** – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras, 1996. ISBN 9986-03-202-4

Specialioji literatūra:

23. **Alekna R. ir kt.** Psichiatrija. – Vilnius: Vaistų žinios, 2003. ISBN 9955-511-21-4
24. **Avulis R., Kuchalskis K.** Narkotikai. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, 1997. ISBN 9986-575-44-3
25. **Brownlee N.** Канарè. – Kaunas: Kitos knygos, 2002. ISBN 9955-640-01-4
26. **Баргол К.** Психология криминального поведения. – Москва: Олма-прес, 2004. ISBN 5-93878-105-1
27. **Берон Р., Ричардсон Д.** Агресия в естественных условиях. – Санкт-Петербург: Питер, 2000. ISBN 5-887-82294-5
28. **Gossop M.** Gyvenimas su narkotikais. – Vilnius: Artlora, 2001. ISBN 9955-508-02-7
29. **Gruodytė. E.** Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė. – Kaunas: Kitos knygos, 2002. ISBN 9955-640-01-4
30. **Gučas A. ir kt.** Bendroji psichologija. – Vilnius: Mokslo, 1986.
31. **Grimalauskienė O. ir kt.** Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje: pirminės sveikatos priežiūros darbuotojo žinynas. – Vilnius: Sveikata, 2002. ISBN 9986-777-11-9
32. **Jenkins J.** Šių laikų dorovinės problemos. – Vilnius: Alma littera, 1997. ISBN 9986-02-314-9
33. **Комер Р.** Патопсихология поведения нарушения и патологий психики. – Москва: Олма-прес, 2002. ISBN 5-93878-066-7
34. **Квинн В.** Прикладная психология. – Санкт-Петербург: Питер, 2000. ISBN 5-88782-395-X
35. **Малкина – Пых И. Г.** Психология поведения жертвы. – Москва: Эксмо, 2006. ISBN 5-699-14523-0
36. **Mikalkevičius A., Kurtinaitis A.** Toksikomanijos ir narkomanijos klinikiniai aspektai. - Vilnius: Pradai, 1997. ISBN 9986-776-48-1
37. **Mikalkevičius A. ir kt.** Alkoholizmas ir nikotinizmas. - Vilnius: Pradai, 1998. ISBN 9986-943-05-1

- 38. Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė (Pirmoji knyga): baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. ISBN 9955-616-19-9
- 39. Piesliakas V.** Lietuvos baudžiamoji teisė (Antroji knyga): aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai. – Vilnius: Justitia, 2008. ISBN 978-9955-616-39-9
- 40. Сельченко К. В.** Психология зависимости. Библиотека практической психологии. – Минск: Харвест, 2004. ISBN 978-985-16-1660-8
- 41. Popiežiškioji sveikatos apsaugos darbuotojų sielovados taryba.** Bažnyčia, narkotikai ir narkomanija: sielovados vadovėlis. – Vilnius: Katalikų pasaulis, 2003. ISBN 9986-04-204-6
- 42. Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2004. ISBN 9955-616-07-5
- 43. Žukauskienė R.** Kriminalinio elgesio psichologija. – Vilnius: MRU, 2006. – ISBN 9955-19-045-0.

Moksliniai žurnalai:

- 44. Baranskaitė A., Prapiestis J.** Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2006, Nr. 7(85). ISSN 1392-6195
- 45. Kestenis A.** Narkomanija kaip visuomenės saugumo problema// Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2002, Nr. 29(21). ISSN 1392-6195
- 46. Pečkaitis S. J.** Neteisėtų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, baudžiamasis teisinis vertinimas pagal 2000 m. baudžiamąjį kodeksą// Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2003, Nr. 45(37). ISSN 1392-6195

Teismų praktika:

- 47. Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga Nr. T-1/2008-05-16**//[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34109](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=34109)
- 48. Teismų praktikos skiriant bausmes (Baudžiamojo kodekso 54-64 straipsniai) apžvalga Nr. T-2/2007-06-28**//[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32351](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32351)
- 49. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (Baudžiamojo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. A-2/2009-03-24**//[http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn\\_iki2006&lang=1](http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_iki2006&lang=1)
- 50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose Nr. B2-27/2005-06-23**//  
[http://www.lat.lt/4\\_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=29259](http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=29259)

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-372/2004//  
[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=25337](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=25337)
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-538/2001//  
[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=20322](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=20322)
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-666/2003//  
[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24803](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=24803)
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-457/2009//[http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn\\_liteko&lang=1](http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1)
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-271/2010//[http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn\\_liteko&lang=1](http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1)
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-1/2009//[http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn\\_liteko&lang=1](http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1)
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-170/2008//[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32733](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=32733)
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-571/2007//[http://www.lat.lt/3\\_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31696](http://www.lat.lt/3_nutartys/senos/nutartis.aspx?id=31696)

Interneto šaltiniai:

59. Lietuvos aukščiausiasis teismas//<http://www.lat.lt>
60. Valstybinė vaistų kontrolės tarnyba prie LR sveikatos apsaugos ministerijos//  
<http://www.vvkt.lt>
61. LR sveikatos apsaugos ministerijos higienos instituto sveikatos informacijos centras//<http://www.lsic.lt/tlk/>
62. Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės//<http://www.nkd.lt>
63. Lietuvos kelių policijos tarnyba// <http://www.lpept.lt>
64. Valstybinės metrologijos tarnyba//<http://www.lvmt.lt>
65. Dienraštis Kauno diena//<http://kauno.diena.lt>
66. UAB „Alkotesteris“//<http://alkotesteris.lt>

**Navickienė J.** Apsvaigimas nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir baudžiamoji atsakomybė/ Baudžiamosios teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. J. S. Pečkaitis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, teisės fakultetas, baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra, 2011. 66 p.

## **ANOTACIJA**

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas ir įvertintas narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikis ir įtaka asmens kriminogeniniam elgesiui bei baudžiamosios atsakomybės prievarta apsvaigintam ir dėl to padariusiam nusikalstamą veiką asmeniui kilimo esmė ir prasmė. Šiuo aspektu pateiktos įvairios mokslininkų nuomonės ir susisteminti jų tyrimo rezultatai. Tyrimo problema – kaip narkotinės ir psichotropinės medžiagos veikia mūsų mąstymą, suvokimo ir elgesio procesus ir apskritai, ar priverstinis apsvaiginimas suponuoja pagrindą kaltei, bei ar logiškas yra įstatymo leidėjo baudžiamosios atsakomybės diferencijavimas pagal nusikaltimų rūšis ir kategorijas, jeigu nusikalstama veika padaroma prieš valinio apsvaigimo būsenoje? Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama baudžiamosios atsakomybės kilimo ir įgyvendinimo pagrindai: išsamiai analizuojama baudžiamosios atsakomybės samprata, įstatyminiai pagrindai ir sąlygos. Antroje dalyje tiriama atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisiniai pagrindai ir LR BK 19 str. vieta šių pagrindų kontekste. Trečioji darbo dalis skirta detaliai analizei dėl apsvaigimo įtakos nusikaltimą padariusio subjekto baudžiamajai atsakomybei: tokios atsakomybės kilimo problema, apsvaigimo patikrinimo ir nustatymo būdai ir galimybės, nagrinėjamos pagrindinės narkotinių medžiagų rūšys ir pateikti jų individualūs poveikio vertinimai žmogaus mąstymui ir elgesiui.

**Pagrindiniai žodžiai:** narkotinės medžiagos, psichotropinės medžiagos, baudžiamoji atsakomybė, kriminogeninis elgesys, intoksikacija, psichiniai procesai, psichinė būklė, psichinės veiklos sutrikimas, sąmonė, pakaltinamumas, kaltė, valia.

**Navickiene J.** Intoxication from narcotic and psychotropic substances and criminal liability/ Master's work in criminal law. Supervisor prof. dr. J. S. Peckaitis. – Vilnius: Faculty of law, Department of Criminal Law and Criminology, Mykolas Romeris university, 2011. – 66 p.

## ANOTATION

Master's thesis is analyzed and evaluated in effect and influence of narcotic drugs and psychotropic substances to person's criminogenic behavior and essence and meaning of the criminal liability to a person who committed a criminal act under involuntary intoxication. In this aspect there are represented the opinions and systematized research results of various scientists. The research problem – how narcotic and psychotropic substances affect our thinking, perception and behavioral processes and in general, whether involuntary intoxication implies a basis for guilt and is it logical of legislature to differentiate criminal liability according to sorts and categories of crimes if criminal act is being committed under involuntary intoxication? The first part deals with the basics of rise and implementation of criminal liability: detailed analysis of the concept of criminal liability, its legal basis and terms. The second part investigates the legal basis of exemption from criminal liability and the position of Article 19 of Criminal Code of Republic of Lithuania in their context. The third part is devoted to a detailed analysis of criminal liability of a person who committed a criminal act under drugs intoxication: the problem of such kind of liability rise, intoxication inspection and detection techniques and opportunities, discussed the main types of drugs and psychotropic substances, and submitted their individual estimations of the impact on human thinking and behavior.

**Key Words:** narcotic substances, psychotropic substances, criminal liability, criminogenic behavior, intoxication, mental processes, mental status, mental disorder, consciousness, responsibility, guilt, will.



**Navickienė J.** Apsvaigimas nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir baudžiamoji atsakomybė/ Baudžiamosios teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. J. S. Pečkaitis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, teisės fakultetas, baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra, 2011. – 66 p.

## SANTRAUKA

Lietuva nėra išimtis kitų pasaulio valstybių kontekste dėl didėjančio narkotikų vartojimo masto ir nusikalstamumo. Ryšys tarp narkotikų vartojimo ir nusikalstamų veikų yra labai tamprus, todėl šio magistro baigiamojo darbo tema visada yra aktuali, juolab, kad narkotikai ir nusikalstamumas įgauna vis didesnę pagreitį, o statistika toli gražu neatspindi realybės. Taigi labai svarbu operatyviai ieškoti racionalių sprendimų kaip pažaboti šį grėsmingą fenomeną. Priemonės turi būti proporcingos, humaniškos ir pateisinančios teisėtus teisinės valstybės ir žmogaus lūkesčius. Baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas tik kaltas asmuo.

Asmens atsakomybė už nusikalstamą veiką, padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų yra reglamentuota Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 19 straipsnyje, kuriame išskirtos 2 apsvaigimo formos: savanoriškas ir priverstinis. Savanoriškas apsvaigimas ir jo pasėkoje padaryta nusikalstama veika nekelia jokių diskusinių klausimų dėl baudžiamosios atsakomybės kilimo, tačiau priverstinis apsvaiginimas ir jo pasėkoje padarytas nusikaltimas kelia klausimų ir duoda pagrindą tyrimams.

Išsamiai analizuojamas narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikis žmogaus organizmui ir išsiaiškinami laukiami rezultatai: narkotinės ir psichotropinės medžiagos paveikia žmogaus psichinius procesus, sąmonę, valią, mąstymą, elgesio mechanizmą; narkotikai natūraliai sumenkina aplinkybių suvokimą ir nusikalstamos veikos padarinių įvertinimą; tai medžiagos, kurios destruktiviai veikia centrinę nervų sistemą ir daug įtakos turi pati žmogaus asmenybės kategorija bei tokie ekstremalūs veiksniai kaip nuovargis, fizinis ir psichinis išsekimas, stresas ir kt., kurie tik sustiprina narkotinių medžiagų neigiamą poveikį. Pasitvirtina, kad narkotikai dažnai yra nusikalstamų veikų darymą stimuliuojantis veiksnys. Tai medžiagos, kurios iššaukia tokią asmens būseną, kurioje jis nepajėgus daryti racionalių sprendimų, tinkamai vertinti aplinkybių, elgiamasi tiesiog instinktyviai, nepamatuotai, nepaaiškinamai, o apsvaiginimo prieš valią atveju nėra galimybių iš anksto apsvarstyti poelgio esmės, prasmės ir numatyti padarinių. Prievarta negali suponuoti pagrindo kaltei. Taigi, tokio asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn tiesiog praranda prasmę, nes žmogus tiesiog neturės galimybių suvokti, už ką jis smerkiamas valstybės vardu ir baudžiamas. Na nebent už tai, kad nevalingai tapo neblaivus ir dėl to padarė pavojingą veiką. Bet ar tai yra ta kaltė, ką vadiname baudžiamajoje teisėje?

Tyrimo problema - ar BK 19 str. antra ir trečia dalys neprieštarauja viena kitai? Kodėl nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti atleidžiamas asmuo padaręs sunkų ar labai sunkų nusikaltimą lygiai taip pat, kaip ir padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, kuomet buvo veikiamas to paties faktoriaus - būnant prieš savo valią apsvaigintam ir dėl to ne visiškai sugebant suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų?

Tyrimo tikslas – išanalizuoti apsvaigimo nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir baudžiamosios atsakomybės santykį.

Hipotezė – BK 19 str. trečia dalis turi būti inkorporuota į BK 19 str. antrą dalį neišskiriant nusikalstamos veikos rūšies ir dėl priverstinio apsvaiginimo taikyti ne atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą, nes neįžvelgiama tokio asmens kaltės, o vertinti tai kaip aplinkybę, šalinančią baudžiamąją atsakomybę.

Tyrimo uždaviniai - išnagrinėti LR BK 19 str. antroje ir trečioje dalyse numatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybes visų kitų pagrindų kontekste; išanalizuoti šių dalių dispozicijas lingvistine prasme bei empiriškai ištirti jų taikymą Lietuvos teismų praktikoje ir nustatyti pagrindines šių normų taikymo problemas.

Tyrimo metodai - vadovautasi analizės, loginiu, statistiniu ir kt. metodais. Empirinis tyrimas atliktas nagrinėjant mokslinę literatūrą, oficialių interneto šaltinių duomenis, pateikiant ir analizuojant įvairių mokslininkų nuomones, sisteminant jų atliktų tyrimų rezultatus apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikį asmens psichikai ir elgesiui, bei baudžiamosios atsakomybės prievarta apsvaigintam asmeniui kilimo esmę ir prasmę.

Tyrimo objektas - LR BK 19 str. antros ir trečios dalių dispozicijos ir santykiai, kylantys taikant šias normas.

Baigiamajame darbe naudojama įvairaus pobūdžio literatūra: nacionalinė ir tarptautinė įstatyminė bazė, mokslinės knygos, straipsniai, žodynai, teismų praktika, internetiniai šaltiniai.

**Navickiene J.** Intoxication from narcotic and psychotropic substances and criminal liability/ Master's work in criminal law. Supervisor prof. dr. J. S. Peckaitis. – Vilnius: Faculty of law, Department of Criminal Law and Criminology, Mykolas Romeris university, 2011. – 66 p.

## SUMMARY

Lithuania is not an exception to other countries in the world in the context of the growing scale of drug use and crime. The link between drug use and crime is very flexible. Therefore this Master final work's topic is always urgent, furthermore that drugs and crime is a growing problem while the statistics is far away from reality. So it is very important promptly to seek rational solutions of how to curb this alarming phenomenon. Measures must be proportionate, humane and justifying legitimate expectations of human and the rule of law. Criminal liability can be held only on a guilty person.

Personal responsibility for a criminal act committed under the influence of alcohol, narcotic, psychotropic or other psychoactive substances is regulated by the Article 19 of the Criminal Code of Republic of Lithuania, which identifies two forms of intoxication: voluntary and involuntary. Voluntary intoxication and due to it committed criminal act does not present any discussion issues concerning the rise of criminal liability, but involuntary intoxication and due to it committed crimes raises questions and provides the basis for research.

There is an exhaustive analysis of affect of narcotic and psychotropic materials on human organism and is being resolved the expected results: narcotic and psychotropic materials impact on human mental processes, consciousness, will, way of thinking, behavior mechanism; drugs reduces naturally the perception of the circumstances and consequences of the crime; there are substances that destructively act on the central nervous system and a significant influence make like human category of its own, such extreme factors like tiredness, physical and mental exhaustion, stress and so on which only reinforces the negative affect of drugs. The research proved correct that drugs are often crime-stimulating factor. These materials evoke such person's state when he is unable to make any rational decisions, properly estimate the circumstances, he treats just instinctively, not thinking over in advance, behavior is unexplainable and being under involuntary intoxication there is no opportunity to consider in advance the essence and purport of behavior as well as foresee for circumstances. Violence can not form the basis for guilt. Thus, the prosecution of such person just loses its meaning, because a man simply will not be able to understand for what he is punished and condemned on behalf of the State. Well except for the fact that involuntary became intoxicated and because of that reason made a dangerous act. But whether it is the fault of what we call in criminal law?

The research problem – whether the second and third parts of Article 19 of Criminal Code of the Republic of Lithuania are not mutually contradictory? Why the criminal liability of a person can not be

absolved of having committed a serious or very serious crime in the same way as having committed a criminal offence, careless, not serious or pretty serious premeditated crimes, when you were influenced of the same factor – being intoxicated against own will and therefore not fully be able to perceive the dangerous nature of the criminal act or control your actions?

The aim of the study is to analyze the intercourse between the intoxication from narcotic and psychotropic substances and criminal liability.

Hypothesis – the 3<sup>rd</sup> part of Article 19 of Criminal Code of the Republic of Lithuania should be incorporated into the 2<sup>nd</sup> part of the above mentioned article without any exception made on sort and category of criminal act. Therefore due to forced intoxication do not apply the institution of exemption of criminal liability, because there is not discovered the guilt of the person, while involuntary intoxication should be estimated as a circumstance eliminating the criminal liability.

Tasks of the research are to analyze the possibilities of the exemption of criminal liability according to Article 19 of Criminal Code of the Republic of Lithuania among the context of other basis of exemptions; to analyze the content of the mentioned Article parts in linguistic meaning, empirically investigate their application by the Lithuanian judicial practice and identify the main problems in application of those legal regulations.

The research methods: it is followed by the methods of analysis, logic, statistics and other. An empirical study is carried out by examining scientific literature, official internet sources data, presenting and analyzing the opinions and positions of various scientists by systematizing their research results about the influence of narcotic and psychotropic materials for a person's mentality and behavior as well as the essence and meaning of the criminal liability of the forced intoxication.

The object of research is the content and intercourse of the 2<sup>nd</sup> and 3<sup>rd</sup> parties of Article 19 of Criminal Code of Republic of Lithuania for applying them.

A different type of literature is being used in the final work: national and international source of laws, scientific books, articles, dictionaries, case law, online sources.